

Suvremena sociogeografska preobrazba Općine Bol

Karmelić, Matej

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:927033>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-05**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Matej Karmelić

Suvremena sociogeografska preobrazba Općine Bol

Diplomski rad

**Zagreb
2024.**

Matej Karmelić

Suvremena sociogeografska preobrazba Općine Bol

Diplomski rad

predan na ocjenu Geografskom odsjeku
Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
radi stjecanja akademskog zvanja
magistra geografije

**Zagreb
2024.**

Ovaj je diplomski rad izrađen u sklopu diplomskog sveučilišnog studija *Geografija*; smjer: *istraživački (Geografski informacijski sustavi)* na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pod vodstvom izv. prof. dr. sc. Lane Slavuj Borčić

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Diplomski rad

Suvremena sociogeografska preobrazba Općine Bol

Matej Karmelić

Izvadak: Osnovni cilj ovog rada je istražiti suvremene sociogeografske preobrazbe općine Bol, smještene na južnoj strani otoka Brača, s naglaskom na ključne gospodarske i demografske promjene koje su oblikovale ovo područje u posljednjim desetljećima. Posebna pažnja posvećena je turizmu kao primarnom gospodarskom sektoru te njegovom utjecaju na prostorni razvoj i društvene dinamike. Rad obuhvaća detaljnu analizu prirodno-geografskih obilježja, uključujući klimatske, geološke, hidrografske i reljefne karakteristike, te njihov utjecaj na svakodnevni život i gospodarske aktivnosti. Provedena je demogeografska analiza s naglaskom na kretanje stanovništva, migracije i promjene u dobnoj strukturi, uz poseban osvrt na starenje populacije i izazove povezane s održivošću zajednice. Rad također uključuje pregled povijesnog razvoja naselja Bol i Murvica te njihovu povezanost s ostatkom otoka i kopna. Analizirani su prostorno-planski i razvojni dokumenti općine Bol za razdoblje 2021.-2027. s ciljem identificiranja budućih razvojnih smjerova. Rezultati istraživanja pružaju uvid u trenutačne sociogeografske preobrazbe i stavljaju naglasak na potrebu za diversifikacijom gospodarstva i očuvanje prirodnih resursa.

70 stranica, 42 grafičkih priloga, 4 tablica, 40 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: Bol, demografske promjene, turizam, Brač, razvoj

Voditelj: izv. prof. dr. sc. Lana Slavuj Borčić

Povjerenstvo: izv. prof. dr. sc. Lana Slavuj Borčić
izv. prof. dr. sc. Petra Radeljak Kaufmann
doc. dr. sc. Ivan Šulc

Tema prihvaćena: 10. 2. 2022.

Rad prihvaćen: 4. 7. 2024.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Master Thesis

Contemporary socio-geographical transformation of the Bol municipality

Matej Karmelić

Abstract: The primary goal of this thesis is to explore the contemporary socio-geographical transformations of the Bol municipality, located on the southern side of the island of Brač, with a focus on key economic and demographic changes that have shaped the area in recent decades. Special attention is given to tourism as the primary economic sector and its impact on spatial development and social dynamics. The thesis includes a detailed analysis of the natural-geographical features, including climatic, geological, hydrographic, and relief characteristics, and their influence on everyday life and economic activities. A demographic analysis is conducted, focusing on population movements, migrations, and changes in the age structure, with particular emphasis on population aging and sustainability challenges. The study also reviews the historical development of the settlements of Bol and Murvica and their connections to the rest of the island and the mainland. Spatial planning and development documents of the Bol municipality for the period 2021-2027 have been analyzed to identify future development directions. The research results provide insight into current socio-geographical transformations and emphasize the need for economic diversification and the preservation of natural resources.

70 pages, 42 figures, 4 tables, 40 references; original in Croatian

Keywords: Bol, demographic changes, tourism, Brač, development

Supervisor: Lana Slavuj Borčić, PhD, Associate Professor

Reviewers: Lana Slavuj Borčić, PhD, Associate Professor
Petra Radeljak Kaufmann, PhD, Associate Professor
Ivan Šulc, PhD, Assistant Professor

Thesis title accepted: 10/02/2022

Thesis accepted: 04/07/2024

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia.

SADRŽAJ

1. Uvod	1
1.1. Ciljevi i hipoteze	1
1.2. Prostorni obuhvat istraživanja	2
1.3. Metodologija istraživanja	2
2. Opća geografska obilježja Općine Bol	3
2.1. Geografski položaj i glavna obilježja prostora	3
2.2. Osnovna obilježja reljefa	7
2.3. Osnovna klimatska obilježja	9
2.4. Prometna povezanost	10
3. Osnovna demografska obilježja	12
3.1. Broj i razmještaj stanovništva	13
3.2. Kretanja stanovništva	14
3.2.1. Međupopisno kretanje stanovništva	15
3.2.2. Prirodno kretanje stanovništva	17
3.2.3. Tipovi općeg kretanja stanovništva	19
3.3. Osnovne demografske strukture	21
3.3.1. Biološki sastav stanovništva	22
3.3.2. Obrazovni sastav stanovništva	27
3.3.3. Etnička struktura	30
3.3.4. Vjerska struktura	34
4. Gospodarska struktura	35
4.1. Gospodarski sektori	37
4.1.1. Primarne djelatnosti	38
4.1.2. Sekundarne djelatnosti	38
4.1.3. Tercijarne djelatnosti	39
4.1.4. Kvartarne djelatnosti	41
4.2. Utjecaj turizma	42
5. Opremljenost centralnim funkcijama	47
5.1. Obrazovne ustanove	47

5.2.	Zdravstvene usluge.....	47
5.3.	Komunalna infrastruktura	48
5.4.	Kulturne ustanove i sadržaji	49
5.5.	Trgovina i uslužne djelatnosti	50
6.	Prostorni razvoj	50
6.1.	Zemljišni pokrov	50
6.2.	Urbanizacija i infrastrukturne promjene, planiranje i održivi razvoj.....	57
7.	Prostorni plan i razvojne strategije Općine Bol.....	59
7.1.	Prostorni plan	60
7.2.	Razvojna strategija Općine Bol 2021. – 2027.....	61
8.	Zaključak	63
	Literatura.....	67
	Izvori.....	70
	Prilozi.....	VII

1. Uvod

U ovom radu će se obrađivati suvremene demografske i gospodarske promjene u Općini Bol, smještenoj na otoku Braču, s posebnim naglaskom na razdoblje od 2001. do 2021. godine. Kroz to razdoblje, Bol je prošao kroz brojne transformacije, koje su najvećim dijelom rezultat intenzivnog razvoja turizma. Turizam, kao ključni gospodarski sektor, značajno je utjecao na demografska kretanja, prostorne promjene i gospodarsku strukturu općine, dovodeći do imigracije, gospodarskog rasta, ali i izazova povezanih s održivim razvojem.

Rad će se fokusirati na analizu promjena u broju stanovnika, migracijskim trendovima, prostornim preobrazbama te društveno-gospodarskim čimbenicima koji su oblikovali suvremeni Bol. Posebna pažnja bit će posvećena tome kako je turizam, kao glavni pokretač gospodarskog rasta, transformirao općinu, ali i stvorio izazove povezane s prostornim planiranjem, depopulacijom u zimskim mjesecima te očuvanjem lokalnih resursa.

Motivacija za izbor ove teme proizlazi iz osobne povezanosti s Bolom, budući da je moja obitelj porijeklom iz ovog područja. Zbog toga me zanima kako će promjene u gospodarstvu, demografiji i prostornom razvoju oblikovati zajednicu koja se nalazi u središtu mog obiteljskog naslijeđa. Osim osobnog interesa, cilj ovog rada bit će pružiti dublji uvid u demogeografske procese na otoku Braču te ukazati na važnost održivog razvoja otočnih zajednica, koje se suočavaju s posebnim izazovima zbog svoje prostorne izoliranosti i velike ovisnosti o turizmu.

1.1. Ciljevi i hipoteze

Glavni cilj ovog istraživanja je analiza suvremene sociogeografske preobrazbe Općine Bol, s posebnim naglaskom na demografske, gospodarske i prostorne promjene koje su se dogodile tijekom posljednjih nekoliko desetljeća. Osim glavnog cilja, rad postavlja i nekoliko specifičnih ciljeva. Analizirati demografske promjene u Općini Bol, uključujući promjene u broju stanovnika, dobnoj strukturi i migracijskim obrascima. Istražiti gospodarsku strukturu Općine, s posebnim naglaskom na ulogu turizma kao glavnog pokretača gospodarskog razvoja. Ispitati prostorni razvoj Bola, uključujući promjene u zemljišnom pokrovu, urbanizaciju i infrastrukturu. Evaluirati opremljenost centralnim funkcijama i njihov utjecaj na kvalitetu života lokalnog stanovništva.

U skladu s ovim ciljevima, postavljene su sljedeće hipoteze:

Hipoteza 1: Razvoj turizma ključan je faktor demografskih i gospodarskih promjena u Općini Bol, koji je omogućio gospodarski rast.

Hipoteza 2: Urbanizacija i promjene u zemljišnom pokrovu, vođene razvojem turističke infrastrukture, rezultirale su značajnim promjenama u prostornoj strukturi Općine.

Hipoteza 3: Opremljenost centralnim funkcijama u Bolu relativno je dobra u usporedbi s drugim otočnim općinama.

1.2. Prostorni obuhvat istraživanja

Prostorni obuhvat ovog istraživanja čini Općina Bol, koja se prostire na površini od 23,89 km² na južnim padinama otoka Brača. Općina Bol uključuje dva naselja: Bol, kao glavno naselje i administrativno središte, te Murvicu, malo ruralno naselje smješteno zapadno od Bola. Bol je najpoznatiji po svojoj plaži Zlatni rat, koja privlači velik broj turista svake godine i ima značajan utjecaj na razvoj Općine. Istraživanje se fokusira na prostorne, demografske i gospodarske aspekte koji su ključni za razumijevanje suvremene sociogeografske preobrazbe ovog područja.

1.3. Metodologija istraživanja

Istraživanje obuhvaća prikupljanje, analizu i sintezu podataka iz različitih izvora, uključujući službene statističke podatke, prostorno-planske dokumente te znanstvene radove i stručne radove. Obradena je relevantna znanstvena literatura na temu demogeografske problematike otoka Brača, Hrvatske, te iz drugih prostora. Korišteni su objavljeni podaci Državnog zavoda za statistiku, kao i znanstveni radovi koji se bave demogeografskim izazovima hrvatskih otoka, uključujući specifičnosti Općine Bol te stručni i završni radovi i internetske publikacije. Istraživanje je obuhvatilo analizu ključnih sociogeografskih čimbenika Općine Bol, s posebnim naglaskom na demografsku analizu i gospodarsku strukturu. „Razvojna strategija Općine Bol 2021. – 2027“ bila je jedan od ključnih dokumenata korištenih u izradi rada, dok su publikacije i podaci Državnog zavoda za statistiku (DZS) bili od presudne važnosti za statističku analizu zadatih pokazatelja.

Analiza podataka provedena je kroz nekoliko koraka. Prvo, provedena je deskriptivna analiza demografskih i gospodarskih podataka kako bi se utvrdili osnovni trendovi i obrasci. Zatim su ovi podaci uspoređeni s podacima drugih sličnih otočnih Općina, što je omogućilo komparativnu analizu. Prostorna analiza provedena je korištenjem GIS alata, koji su omogućili vizualizaciju promjena u zemljišnom pokrovu i urbanizaciji. Ova analiza omogućila je dublje razumijevanje sociogeografskih procesa u Bolu, identificiranje ključnih problema i prilika, te formiranje preporuka za daljnji razvoj Općine.

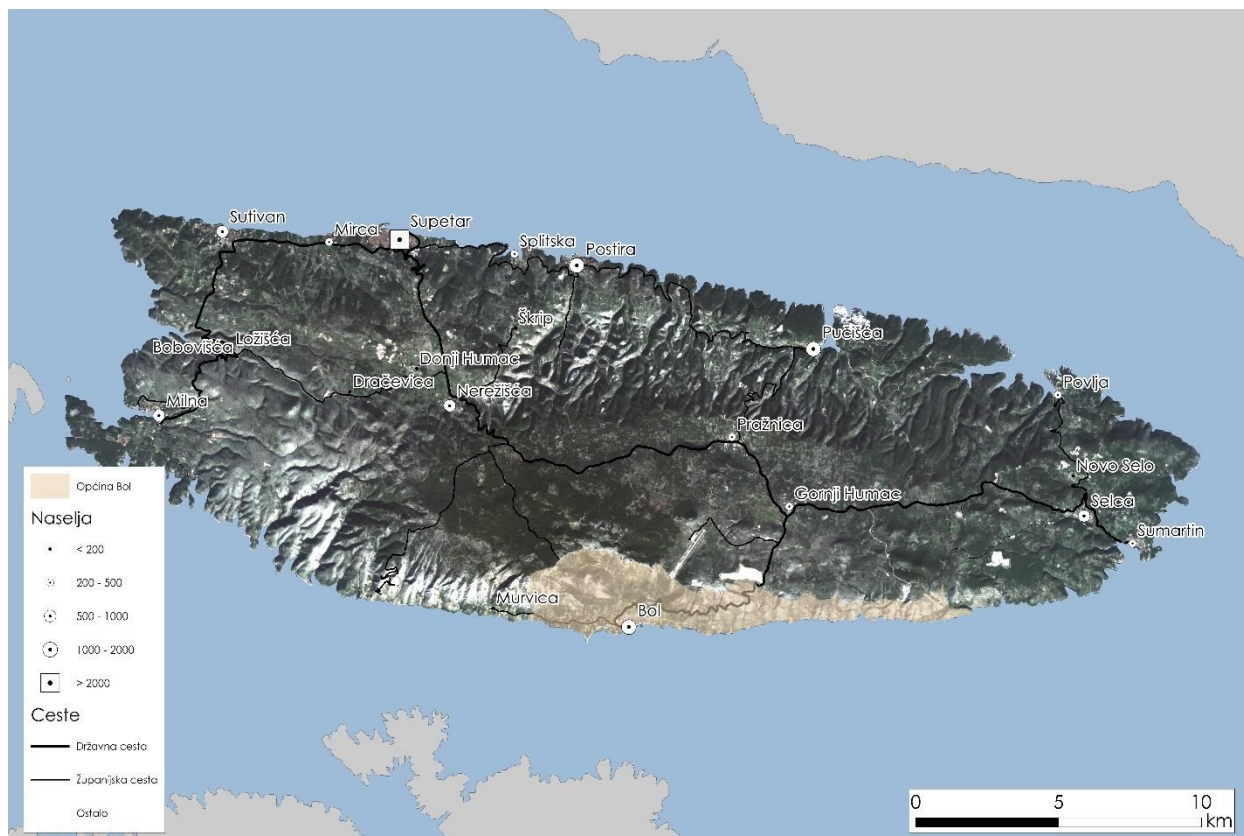
Statistički podaci iz sekundarnih izvora, obrađeni su u programu MS Excel, dok su uz grafičke prikaze i tablice, podaci vizualizirani putem kartografskih prikaza izrađenih u programu ArcMap. Metode korištene u pisanju rada uključuju induktivno-deduktivne metode te metode analize, sinteze i deskripcije.

2. Opća geografska obilježja Općine Bol

Prirodna osnova utječe na prostorni raspored i gustoću naseljenosti. Klima, reljef, vode, tla i prirodna bogatstva utječu na brojne sastavnice stanovništva (Nejašmić, 2005., prema Mijić, 2017).

2.1. Geografski položaj i glavna obilježja prostora

Otok Brač pripada skupini srednjodalmatinskih otoka, koji se sastoje od dva velika otoka (Brač i Hvar), tri veća otoka (Vis, Šolta i Čiovo) te brojnih manjih otoka, otočića i hridi. Brač je sa svojih 395 km² najveći otok u Dalmaciji i treći po veličini u Hrvatskoj, nakon Cresa i Krka. Površina Hvara, drugog najvećeg dalmatinskog otoka, iznosi 297 km². Vidova gora, s visinom od 778 metara, najviša je točka na svim hrvatskim otocima. Sjeverna obala Brača je razvedenija i gušće naseljena u usporedbi s južnom obalom. Na sjevernoj obali nalazi se Supetar, najveće naselje na otoku, s 4.325 stanovnika prema popisu iz 2021. godine, i glavna trajektna luka koja povezuje otok sa Splitom (Starc, 1992). Prema zadnjem popisu iz 2021. godine, na otoku Braču živi 13.718 stanovnika (DZS, 2022), što je gotovo upola manje u odnosu na 1900. godinu, kada je broj stanovnika iznosio 24.408 (DZS, 2005). Preseljenjem stanovništva iz unutrašnjosti, posebno iz nekadašnjeg upravnog središta Nerežišća, na obalu, Nerežišća su izgubila svoj raniji značaj. Otok Brač proteže se paralelno s kopnom, odnosno Omiškim primorjem na jugu splitske konurbacije i sjevernim dijelom Makarskog primorja, od kojih ga odvaja Brački kanal. Južno od Brača nalazi se otok Hvar, odvojen Hvarskim kanalom, dok se na zapadnoj strani otok Šolta odvaja tjesnacem Splitska vrata, širokim 800 metara. Otok Brač, kao najveći otok Splitsko-dalmatinske županije, dio je županije koja obuhvaća 16 gradova i 38 općina. Na Braču se nalazi 1 grad i 7 općina, što čini 15 % ukupnih upravnih jedinica županije (Slika 1). Otok Brač zauzima 8,7 % kopnene površine same županije te ima 3,1 % njenog stanovništva (DZS, 2022; DGU, 2024).

Sl. 2. Granice Općine Bol na otoku Braču.

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021.: Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, DZS, Zagreb, 2022., Sentinel-2 (ESA) pristupljeno sa stranica USGS-a, 2020; DGU, 2024.

Prema posljednjim dostupnim podacima Državnog zavoda za statistiku iz 2021., Bol broji 1.698 stanovnika. Važno je detaljno analizirati demografske trendove u Općini, uključujući prirodno kretanje stanovništva, migracije i dobnu strukturu, kako bismo bolje razumjeli sociogeografsku preobrazbu ovog područja. Posebnu pažnju treba posvetiti sezonskim fluktuacijama broja stanovnika, s obzirom na intenzivnu turističku aktivnost tijekom ljetnih mjeseci. Ove fluktuacije mogu značajno utjecati na socioekonomsku dinamiku Općine, kao i na planiranje i pružanje javnih usluga.

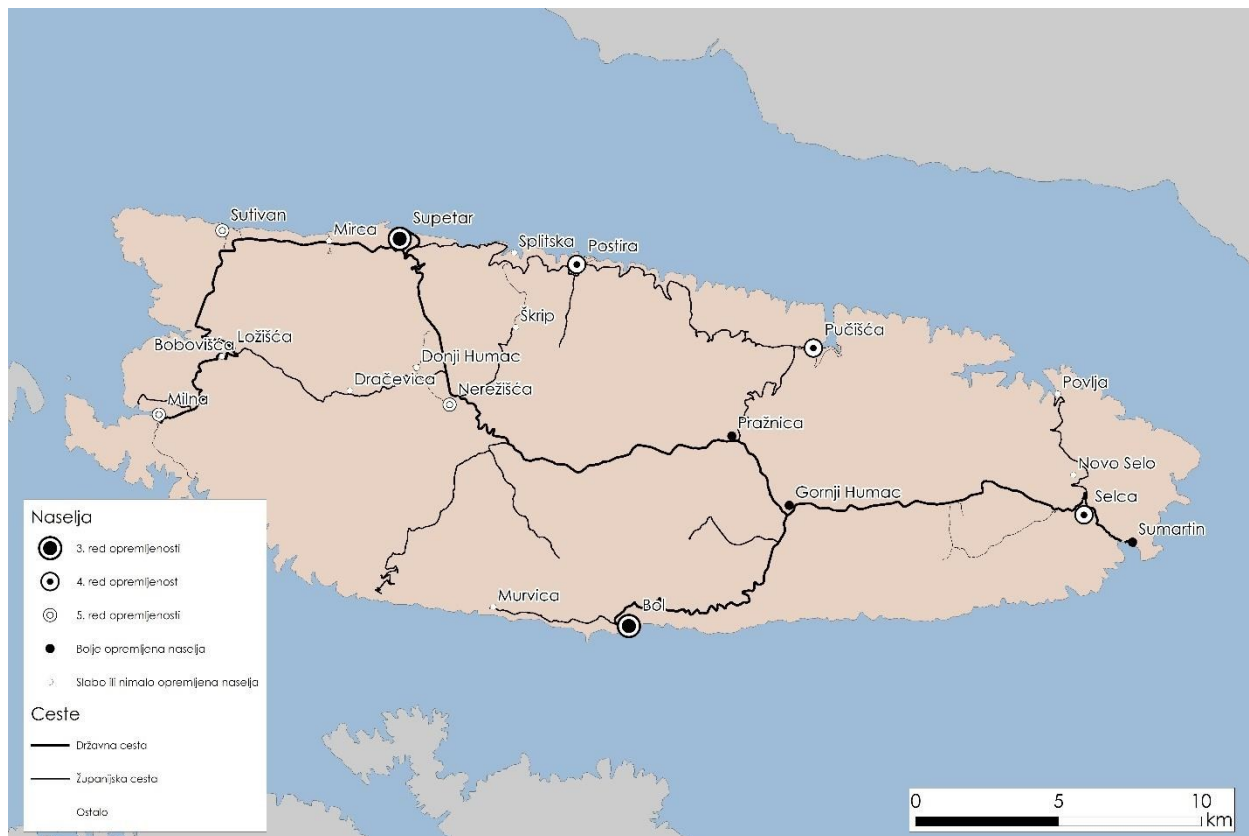
Bol je tipično dalmatinsko obalno naselje, ali s određenim specifičnostima koje ga izdvajaju. Starijim dijelovima naselja dominiraju tradicionalne kamene kuće, između kojih se prožimaju uske uličice, stvarajući autentičan mediteranski ambijent. Ove arhitektonske značajke predstavljaju važan dio kulturne baštine i doprinose turističkoj privlačnosti mjesta. Rivom dominiraju hoteli i ugostiteljski objekti, što jasno odražava važnost turizma za lokalno gospodarstvo. Međutim, važno je istražiti kako ova turistička orijentacija utječe na svakodnevni život lokalnog stanovništva i tradicijske djelatnosti (Šimunović, 1972).

Posebno se ističe plaža Zlatni rat, jedan od najprepoznatljivijih simbola hrvatskog turizma. Ova jedinstvena šljunčana plaža, koja mijenja svoj oblik ovisno o morskim strujama i vjetrovima,

predstavlja ključni resurs za bolški turizam. Bilo bi korisno analizirati kako se upravljanje ovim prirodnim fenomenom odražava na održivi razvoj Općine i kakve izazove postavlja u kontekstu klimatskih promjena i porasta razine mora.

Vizura Bola nije isključivo uvjetovana izgrađenim okruženjem, već ju čine i okolne uzvisine, poljoprivredne površine u neposrednoj blizini središta naselja, kao i atraktivna obala s pogledom na otok Hvar i otvoreno more. Ova raznolikost krajolika pruža mogućnosti za diversifikaciju turističke ponude, ali i postavlja izazove u smislu održivog upravljanja prostorom i resursima. Analiza promjena u korištenju zemljišta kroz vrijeme mogla bi pružiti vrijedne uvide u procese sociogeografske transformacije.

U kontekstu centraliteta naselja, ključno je detaljno analizirati funkcije koje Bol pruža. Ovo uključuje obrazovne ustanove (poput srednje škole Bol), zdravstvene usluge, administrativne funkcije, kao i širok spektar turističkih i ugostiteljskih sadržaja. Analiza ovih funkcija može pomoći u određivanju gravitacijskog utjecaja Bola na okolna područja i njegovu poziciju u hijerarhiji otočnih naselja. U odnosu na cijeli otok (Slika 3.) Bol je, uz Supetar, najvažnije naselje po funkcionalnosti (Radeljak Kaufmann, 2015) što potvrđuje njegov velik značaj za otok Brač. Gravitacijsko područje otežano je zbog nedovoljno razvijene prometne mreže, što dodatno naglašava važnost osiguravanja svih potrebnih funkcija stanovnicima tog dijela otoka kako bi im se omogućio kvalitetan svakodnevni život, unatoč njihovoj udaljenosti (Mišetić, 2022).

Sl. 3. Naselja Brača prema opremljenosti centralnim funkcijama i njihova prometna povezanost.

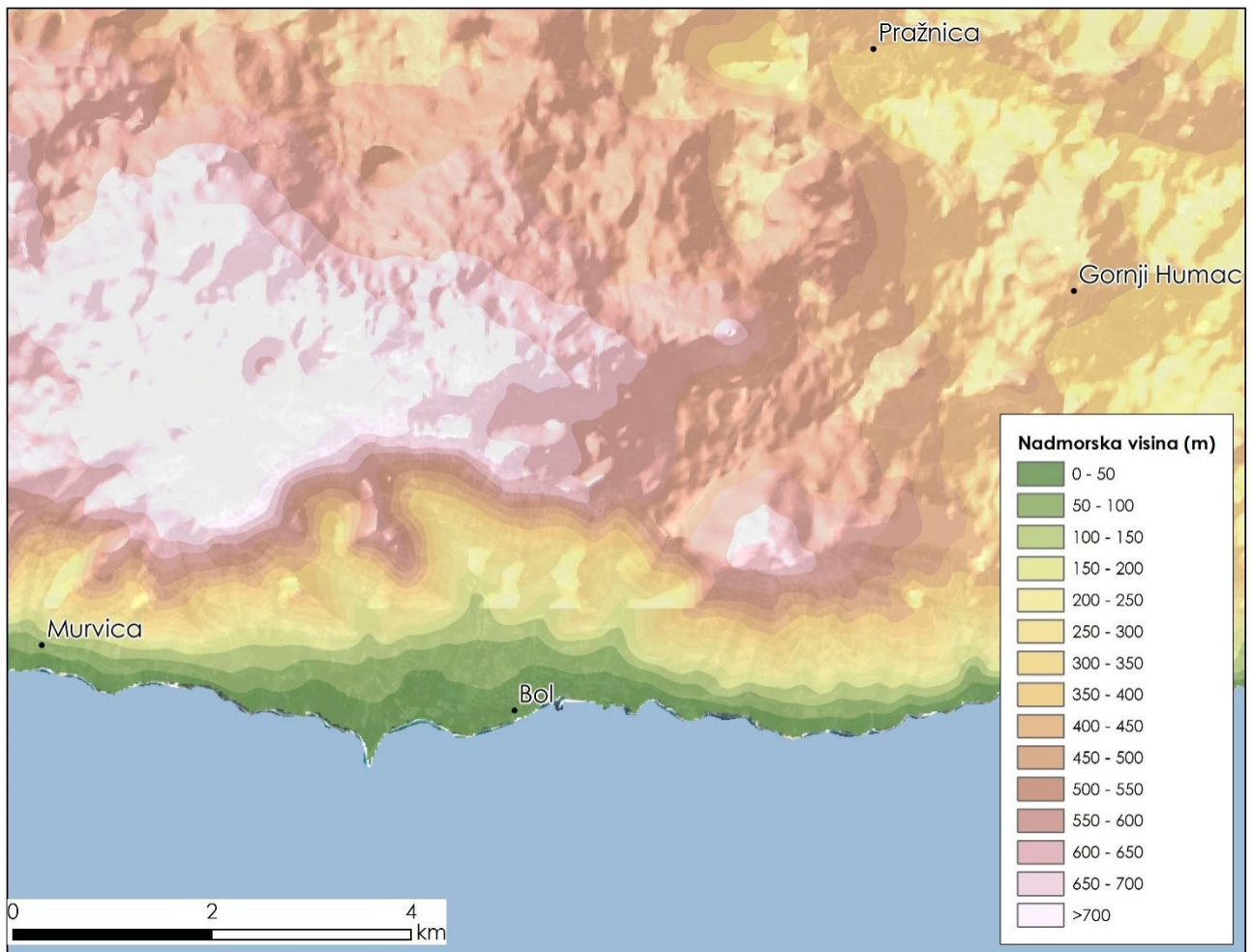
Izvor: DGU, 2024; Radeljak Kaufmann, 2015; Geofabrik, 2024.

U kontekstu gospodarskog razvoja, turizam igra dominantnu ulogu u Bolu. Međutim, važno je detaljno istražiti i druge gospodarske grane, poput poljoprivrede (posebice vinogradarstva i maslinarstva) i ribarstva, te analizirati kako se ove djelatnosti mijenjaju pod utjecajem turizma i globalizacije. Posebnu pažnju treba posvetiti potencijalima za razvoj održivog i odgovornog turizma, kao i mogućnostima za diversifikaciju lokalne ekonomije kako bi se smanjila ovisnost o sezonskom turizmu (Šijaković, 2021).

Konačno, nužno je temeljito razmotriti planirane projekte koji bi mogli utjecati na budući razvoj Bola. To mogu biti infrastrukturni projekti (poput unapređenja vodoopskrbe ili zbrinjavanja otpada), novi turistički sadržaji (poput marina ili sportsko-rekreacijskih objekata) ili inicijative za diversifikaciju lokalnog gospodarstva (poput poticanja ekološke poljoprivrede ili kreativnih industrija). Analiza ovih projekata i njihovog potencijalnog utjecaja na sociogeografsku preobrazbu Općine mogla bi pružiti vrijedan uvid u buduće trendove razvoja i pomoći u formuliranju preporuka za održivi razvoj Bola u budućnosti.

2.2. Osnovna obilježja reljefa

Otok Brač treći je po veličini u Hrvatskoj i najveći u Dalmaciji, s površinom od 395 km². Otok je dug 40 km, a prosječna širina varira između 10 i 12 km. Proteže se u smjeru istok-zapad, slično otoku Hvaru. Sjevernija obala otoka Brača proteže se u smjeru sjeverozapad-jugoistok. Ukupna dužina obale iznosi 175 km, s koeficijentom razvedenosti od 2,49. Glavni reljefni oblici otoka protežu se paralelno u smjeru zapad-istok, slično obalnim planinskim grebenima Mosora i Hvara. Brač ima tri reljefna područja: niže priobalno područje do 150 metara nadmorske visine, središnje ravno područje do oko 400 metara, te visoko planinsko područje koje doseže do Vidove gore (USGS, 2024). Otok Brač bio je kopno, da bi otok postao nakon kopnjenja velike količine leda u procesima posljednjeg glacijalnog maksimuma (LGM) prije oko 20.000 godina kada se razina svjetskog mora izdigla za oko 120 metara (Sikora i dr., 2014). Otok Brač izgrađen je od vapnenca i dolomita, ali erozija i transport raspadnutog materijala rezultirali su razvojem različitih vrsta tla, poput pješčenjaka, pijeska, šljunka, breče, gline i crvenice. Vapnenački slojevi sadrže visokokvalitetan bijeli i sivi kamen, poznat na svjetskoj razini. Reljef otoka karakteriziraju tipični krški oblici, kao što su polja ispunjena crvenicom, zaravni, ponikve, vrtače i škrape (Marinković, 1984, prema Mijić, 2017).

Sl. 4. Hipsometrijska karta Općine Bol.

Izvor: USGS, 2020.

Sjeverna obala otoka Brača ima više i dubljih zaljeva i uvala, od kojih su mnoge dobro zaštićene. Zapadna obala također ima nekoliko dubljih zaljeva, što je razlog za veću naseljenost na sjevernoj obali. Na južnoj obali nalazi se samo jedna veća koncentracija naseljenosti, u naselju Bol. Na sjevernoj obali smještena su četiri upravno-teritorijalna središta (Supetar, Sutivan, Postira i Pučišća), dok se na zapadnoj obali nalazi jedno (Milna), na istočnoj jedno (Selca), a u unutrašnjosti još jedno (Nerežišća) (DGU, 2024). Neki od zaljeva, poput onih u Milni i Pučišćima, duboki su i pružaju sigurno utočište za brodove. Padine južne obale znatno su strmije u usporedbi sa sjevernom obalom. Obala Općine Bol izrazito je razvedena, s brojnim uvalama i dinamičnijim reljefom u odnosu na sjeverni dio otoka. Bol se smjestio na južnoj padini otoka Brača, gdje se teren strmo uzdiže od mora prema unutrašnjosti, dosežući svoj vrhunac na Vidovoj gori (778 m), najvišem vrhu jadranskih otoka. Ova dramatična promjena nadmorske visine na relativno kratkoj udaljenosti stvara jedinstveni krajolik koji značajno utječe na mikroklimu, vegetaciju i ljudske aktivnosti u Općini (Dimelli, 2017).

Za razliku od sjevernog dijela otoka, gdje prevladavaju blaže padine i dolinske formacije, bolsko područje karakteriziraju strmije padine i duboko usječene suhe doline (Faivre i Pahernik, 2007). Jedna od najistaknutijih je Bolska draga, koja se proteže od podnožja Vidove gore prema moru, stvarajući prirodni koridor koji je kroz povijest olakšavao komunikaciju između obalnog područja i unutrašnjosti. Ova draga, formirana kombinacijom tektonskih procesa i intenzivne erozije, predstavlja važan geomorfološki element koji značajno utječe na lokalnu hidrologiju, poljoprivredu i prostorni razvoj naselja. Geološki, područje Bola prvenstveno je izgrađeno od vapnenačkih i dolomitskih stijena kredne starosti. Međutim, na pojedinim lokacijama, posebice u Bolskoj dragi i uz obalu, nalazimo i mlađe kvartarne naslage (Faivre i Pahernik, 2007). Ove naslage, nastale akumulacijom erodiranog materijala s viših predjela, često su pomiješane s crvenicom (terra rossa), tipičnim tlom mediteranskog krša, stvarajući tako plodne oaze u inače kamenitom krajoliku.

Obale su pretežno kamene, s većinom šljunčanim plažama, dok su pješčane plaže rijetke. Osnovnu vegetaciju čini degradirana sredozemna šumska zajednica ili niska sredozemna makija. Povremeno kroz makiju izbijaju gole vapnenačke stijene. Na pojedinim dijelovima otoka raste primorski bor. Obradive površine najčešće su vinogradi i maslinici, često omeđeni suhozidima. Napuštene vinogradske terase na nekim su mjestima obrasle makijom (Marinković, 1984, prema Mijić, 2017). Hipsometrijska analiza Općine Bol otkriva izrazitu vertikalnu raščlanjenost terena (Slika 4.). Od razine mora pa do vrha Vidove gore (778 m nmv), na udaljenosti od samo nekoliko kilometara, teren se uzdiže skoro do 800 metara, stvarajući niz visinskih pojaseva s različitim mikroklimatskim i vegetacijskim obilježjima. Ova vertikalna zonalnost ima značajan utjecaj na raspored vegetacije, poljoprivredne prakse i prostorni raspored naselja (Doljanin, 2016). Vode na površini su rijetke zbog propusne vapnenačke podloge, ali Bol ima nekoliko značajnih povremenih bujičnih tokova koji se aktiviraju tijekom obilnih kiša. Ovi tokovi, iako predstavljaju potencijalnu opasnost od erozije i bujičnih poplava, također su važan izvor vode za lokalne ekosustave i poljoprivredu (Miloš, 1984). Morski dio Općine Bol karakterizira čisto i bistro more s bogatim podmorskim svijetom. Obala je uglavnom strma i kamenita, s nekoliko šljunčanih plaža od kojih je najpoznatija Zlatni rat. Ova jedinstvena šljunčana plaža, koja mijenja svoj oblik ovisno o morskim strujama i vjetrovima, ne samo da je glavni turistički adut Bola, već predstavlja i važan geomorfološki fenomen koji svjedoči o dinamičnim obalnim procesima.

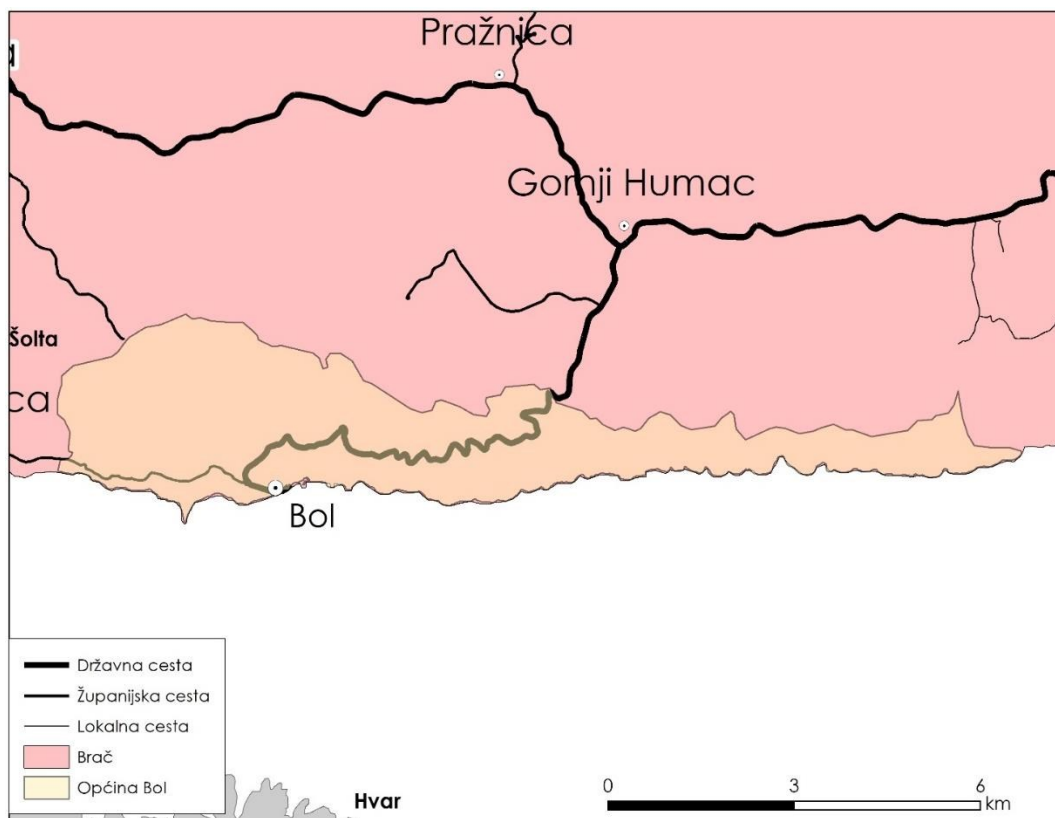
2.3. Osnovna klimatska obilježja

Klimatske uvjete na otoku Braču određuju geografska širina, utjecaj mora i blizina kopna, kao i reljef otoka. Brač ima sredozemnu klimu s vrućim ljetima, poznatu kao Csa tip prema Köppenovoj klasifikaciji. Ova klima karakterizira prosječna temperatura najhladnijeg mjeseca koja nije niža od

-3°C i prosječna temperatura najtoplijeg mjeseca viša od 22°C. Ljetni mjeseci su sušni, a vruća i suha ljeta predstavljaju izazov za poljoprivredne aktivnosti na otoku (Mišetić, 2022), te blage i kratke zime (Juras, 1984). Snijeg i poledica vrlo su rijetki, osobito uz obalna područja. Prosječna temperatura u siječnju, koji je najhladniji mjesec, iznosi više od 8°C, dok ljetni vrhunci donose prosječne temperature iznad 23°C. Južna obala je nešto toplija od sjeverne, što se može pripisati boljoj zaštiti od kopnenih vjetrova i snažnijem utjecaju mora. Jedna od posebnosti klimatskih uvjeta u Općini Bol je godišnja količina oborina, koja je 2021. iznosila 873 mm. Oborine nisu ravnomjerno raspoređene kroz godinu, s najvišim iznosom u studenom, kada je palo 336 mm, dok je srpanj bio najsušniji s tek 3,6 mm, pri čemu je prosjek za ljetno samo 25-30 mm (DHMZ, 2024). Najveće količine padalina zabilježene su tijekom jeseni i zime, a potom u proljeće, dok su ljetni mjeseci najsuši. U toplijem dijelu godine, od travnja do rujna, padne manje od trećine godišnje količine padalina. Suša je uobičajena pojava zbog visokih temperatura i manjka oborina. Glavni vjetrovi na tom području su bura, jugo i maestral. Bura puše tijekom cijele godine, no najčešće i najsnažnije u zimskim mjesecima. Taj vjetar, koji dolazi sa sjeveroistoka, puše u naletima, a reljefne prepreke mogu ponešto promijeniti njegov smjer. Bura obično donosi vedro i hladno vrijeme, a ljeti može sniziti temperaturu mora za nekoliko stupnjeva Celzijusa. U najjačim naletima, bura može doseći orkansku snagu i često prekida trajektne i brodske veze s kopnom (Lukšić, 2023, prema Mijić, 2017). Najveći utjecaj bure osjeća se na istočnoj strani otoka, jer se nalazi najbliže kopnu, gdje je bura najjača. Kako se udaljava od kopna, bura postupno slabi. Vjetar maestral puše kada se nad Jadranom uspostavi područje visokog tlaka zraka, s opadanjem tlaka prema istoku. Najčešće dolazi sa sjeverozapada, ali povremeno i sa zapada. Maestral je ljeti ugodan osvježavajući vjetar koji donosi prijeko potrebnu svježinu tijekom ljetnih vrućina i sparina. Također, unosi vlažnost, što povoljno djeluje na vegetaciju, osobito u sušnim ljetnim mjesecima. Jugo, vjetar s jugoistoka, povezan je sa sredoziemnom ciklonom, i često donosi nepovoljne biometeorološke uvjete, izazivajući loše raspoloženje kod osjetljivijih ljudi. Obično je topao i vlažan, stvarajući visoke valove na moru (Lukšić, 2023, prema Mijić, 2017).

2.4. Prometna povezanost

Prometna povezanost je ključan faktor u razvoju Bole. Za razliku od nekih drugih otočnih naselja, Bol ima direktnu katamaransku vezu sa Splitom (Šaškorić, 2021), što značajno utječe na njegovu dostupnost i atraktivnost za turiste. Međutim, važno je kritički analizirati kako ova prometna veza funkcionira izvan turističke sezone i kako to utječe na svakodnevni život lokalnog stanovništva. Također, treba istražiti unutarotočnu povezanost Bole s drugim naseljima na Braču i kako to utječe na funkcionalnu integraciju otoka. Općina Bol je prometno povezana s ostatkom otoka Brača preko državne ceste D113 koja prolazi kroz Gornji Humac i dalje vodi prema sjeveru otoka (Slika 5.).

Sl. 5. Cestovna povezanost Općine Bol s ostatkom otoka Brača. Prikazane su državne, županijske i lokalne ceste koje omogućuju povezivanje Bola s ostalim dijelovima otoka i kopnom.

Izvor: DGU, 2024; Geofabrik, 2024.

Glavni cestovni pravac omogućuje povezivanje Bola s glavnim trajektnim linijama na otoku, čime se olakšava pristup turistima i lokalnom stanovništvu tijekom cijele godine.

Bol je primarno povezan s kopnom katamaranskom linijom koja je vitalne za gospodarsku održivost i socijalnu koheziju otoka. Glavna trajektna veza između Splita i Supetra na Braču služi kao kraljeznica otoka u prometnom smislu, omogućujući redovan transport putnika, tereta i osnovnih potrepština. Tijekom ljetnih mjeseci ova linija prometuje vrlo često, dok zimski rasporedi nude znatno manje opcija, što može izazvati logističke probleme za stanovnike i posjetitelje (Opačić, 2002). Od Supetra do Bola vodi državna cesta koja prolazi kroz pitoreskne krajolike otoka, povezujući Bol s ostalim dijelovima Brača. Ova cesta je ključna za internu povezanost i doprinosi općem razvoju otoka, olakšavajući pristup obrazovnim, zdravstvenim i trgovinskim uslugama.

Katamaranska linija koja tijekom ljeta direktno povezuje Bol s Splitom omogućuju brži pristup i atraktivne su turistima koji traže direktno i brzo putovanje na otok (Šaškor, 2021). Međutim, katamarani, iako brzi i efikasni, ne mogu prevoziti vozila, što ih čini manje praktičnima za određene tipove posjeta ili veće logističke potrebe. Povezivanje svakog naseljenog otoka trima brzobrodskim linijama dnevno moglo bi označiti prekretnicu u daljnjem razvoju otoka, što bi se

jamačno pozitivno odrazilo i na daljnji razvoj cjelokupnoga otočnoga gospodarstva, a povezano s tim i na demografsku sliku (Opačić, 2002).

Prometna povezanost izravno utječe na turizam, koji je glavni gospodarski stup Bola. Bolja i brža povezanost povećava priljev turista, što neposredno doprinosi lokalnom gospodarstvu. Veći broj prometnih veza omogućuje veću fleksibilnost i dostupnost destinacije, što Bol čini atraktivnijim za kratkotrajne posjete i turiste koji dolaze zrakoplovom.

Međutim, sezonski karakter prometnih veza stvara izazove za lokalno stanovništvo tijekom izvansezonskih mjeseci, kada je smanjen broj brzobrodskih veza, što postaje izvor gospodarskih i socijalnih poteškoća. To dovodi do značajnih oscilacija gospodarskih aktivnosti u Bolu, gdje visoka sezona donosi prosperitet, dok zimski mjeseci mogu biti izazovni za održavanje stabilnosti. Poboljšanje prometne povezanosti može se postići kroz nekoliko strateških inicijativa. Prvo, povećanje frekvencije trajektnih i katamaranskih veza tijekom niskih sezona moglo bi osigurati bolju dostupnost i manje ekonomske oscilacije (Marinković, 2020). Drugo, modernizacija i održavanje cestovne infrastrukture unutar otoka omogućilo bi brži i sigurniji transport, što bi olakšalo svakodnevni život i potaknulo gospodarske aktivnosti izvan turističkog sektora.

Također, integracija održivih prometnih rješenja, kao što su električni autobusi, biciklističke staze i pješačke zone, ne samo da bi smanjila ekološki otisak, već bi i poboljšala kvalitetu života stanovnika te privukla turiste zainteresirane za ekoturizam (Šijaković, 2021). Razvoj alternativnih oblika turizma, kao što su zdravstveni i kulturni turizam, također bi mogao pridonijeti diversifikaciji gospodarskih aktivnosti i smanjenju ovisnosti o sezonskim posjetiteljima.

Poticanje javno-privatnih partnerstava za ulaganje u infrastrukturu, kao što su bolje marine ili zračni promet, moglo bi otvoriti Bol za međunarodne turiste tijekom cijele godine, stabilizirajući gospodarstvo i potičući sveukupni razvoj. Ove strategije zahtijevaju koordiniran pristup lokalnih, regionalnih i nacionalnih vlasti, kao i suradnju s turističkim agencijama i lokalnim zajednicama, kako bi se osigurao dugoročni održivi razvoj Općine Bol.

3. Osnovna demografska obilježja

Demogeografija se bavi proučavanjem dinamičnih aspekata stanovništva, kao što su rodnost, smrtnost i prostorna pokretljivost. Prostorna i vremenska međuovisnost dovodi do promjena te prostorne raznolikosti u broju, rasporedu i strukturi stanovništva. Osim ovih elemenata, u ovom radu bit će obrađene i strukture stanovništva te demogeografske promjene koje su se dogodile na području Općine Bol. Na promjene u broju i sastavu stanovništva mogu utjecati i razni vanjski faktori poput prirodnih katastrofa, gospodarskih kriza, ratova, epidemija i pošasti koje se iznenada

moгу pojaviti na samom području ili u drugim vanjskim prostorima (Nejašmić, 2005, prema Mijić, 2017).

3.1. Broj i razmještaj stanovništva

Demografska slika Općine Bol predstavlja jednu od ključnih odrednica njezina razvoja. Povoljne demografske karakteristike omogućuju lakši put ka uspješnom razvoju ovog otočnog područja u budućnosti. Međutim, bez pozitivne demografske strukture, znatno je teže generirati gospodarski napredak, a slabiji gospodarski razvoj ujedno otežava zadržavanje stanovništva. Upravo ova čvrsta povezanost između općih, razvojnih i demografskih obilježja, kako ističu Nejašmić i Toskić (2013), igra ključnu ulogu u oblikovanju socioekonomske stvarnosti Bola.

Prema popisu stanovništva 2001. godine u općini Bol živjelo je 1647 stanovnika, 2011. godine 1609 stanovnika, a prema posljednjem popisu stanovništva iz 2021. godine, u Općini Bol živjelo je 1678 stanovnika (Tablica 1.). Važno je napomenuti da Općina Bol obuhvaća samo dva naselja: Bol i Murvicu. Bol, kao središnje i najveće naselje Općine, prema popisu iz 2021. godine broji 1656 stanovnika, dok u Murvici živi svega 22 stanovnika. Gotovo cjelokupno stanovništvo Općine (98,69%) živi u naselju Bol. Ova koncentracija stanovništva u jednom naselju karakteristična je za mnoge otočne Općine, gdje jedno veće obalno naselje često dominira demografskom slikom.

Prostorni razmještaj naselja unutar Općine Bol prvenstveno je uvjetovan prirodno-geografskim obilježjima. Bol se smjestio na južnoj obali otoka Brača, na području koje karakterizira strma padina koja se uzdiže od mora prema unutrašnjosti. Murvica, s druge strane, smještena je nekoliko kilometara zapadno od Bola, također na južnoj obali otoka.

Usporedimo li veličinu naselja Općine Bol s okolnim otočnim i obalnim gradskim središtima, uočava se značajna razlika u broju stanovnika. Primjerice, Supetar kao najveće naselje na otoku Braču ima 3.415 stanovnika, dok obližnji gradovi na kopnu poput Splita (149.830 st.), Makarske (12.809 st.) ili Omiša (5.985 st.) znatno premašuju broj stanovnika Bola.

Općina Bol prostire se na površini od 23,89 km², što čini oko 6% površine otoka Brača. S populacijom od 1678 stanovnika, gustoća naseljenosti Općine Bol iznosi 70,24 st./km². Ova gustoća je značajno viša od prosjeka otoka Brača (34,96 st./km²), ali i blizu hrvatskog prosjeka (68,41 st./km²) (Popis stanovništva, 2022). Međutim, važno je napomenuti da je ova relativno visoka gustoća naseljenosti rezultat koncentracije stanovništva u naselju Bol, dok većina općinskog teritorija ostaje rijetko naseljena ili nenaseljena.

Migracije predstavljaju jedan od najvažnijih čimbenika u demografskoj dinamici Općine Bol. Kao i mnoge druge otočne zajednice u Hrvatskoj, Bol je tijekom 20. stoljeća prošao kroz nekoliko faza migracijskih kretanja, koje su imale ključan utjecaj na njegovu demografsku strukturu i ukupni broj stanovnika (Nakićen i Čuka, 2016).

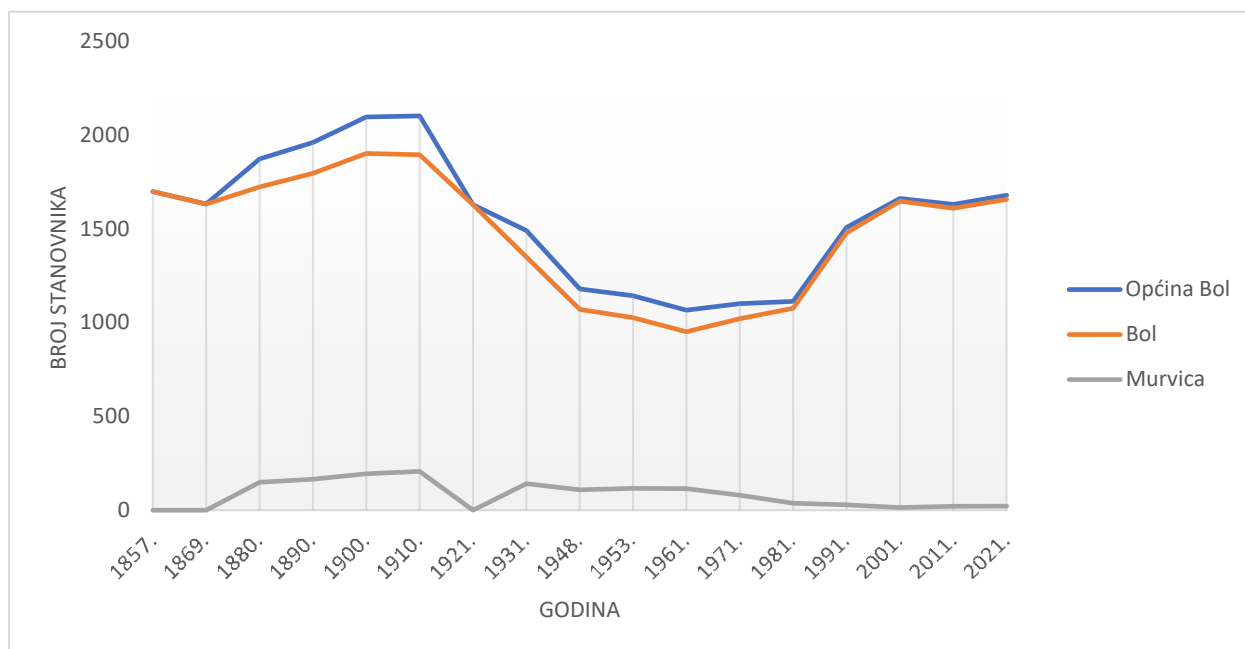
Tablica 1. Ukupan broj stanovnika Općine Bol i naselja u Općini od 1857. do 2021. godine.

Broj stanovnika	Bol	Murvica	Općina Bol
1857.	1698	0	1698
1869.	1631	0	1631
1880.	1723	149	1872
1890.	1795	165	1960
1900.	1901	194	2095
1910.	1894	207	2101
1921.	1628	0	1628
1931.	1350	141	1491
1948.	1070	109	1179
1953.	1026	117	1143
1961.	951	115	1066
1971.	1021	80	1101
1981.	1076	37	1113
1991.	1478	29	1507
2001.	1647	14	1661
2011.	1609	21	1630
2021.	1656	22	1678

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021.: Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, DZS, Zagreb, 2022; Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine: Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, DZS, Zagreb, 2013; Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001., DZS, Zagreb, 2005.

3.2. Kretanja stanovništva

Kretanje broja stanovnika Općine Bol odražava šire društvene, gospodarske i političke promjene koje su utjecale na ovu otočnu zajednicu tijekom nekoliko posljednjih desetljeća. U kontekstu demografske analize, kretanja stanovništva pružaju uvid u dinamiku populacije, uključujući prirodni prirast, migracijske tokove, te specifične povijesne okolnosti koje su oblikovale demografske trendove.

Sl. 6. Ukupno kretanje broja stanovnika naselja Općine Bol od 1857. do 2021. godine.

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021.: Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, DZS, Zagreb, 2022; Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine: Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, DZS, Zagreb, 2013; Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001., DZS, Zagreb, 2005.

3.2.1. Međupopisno kretanje stanovništva

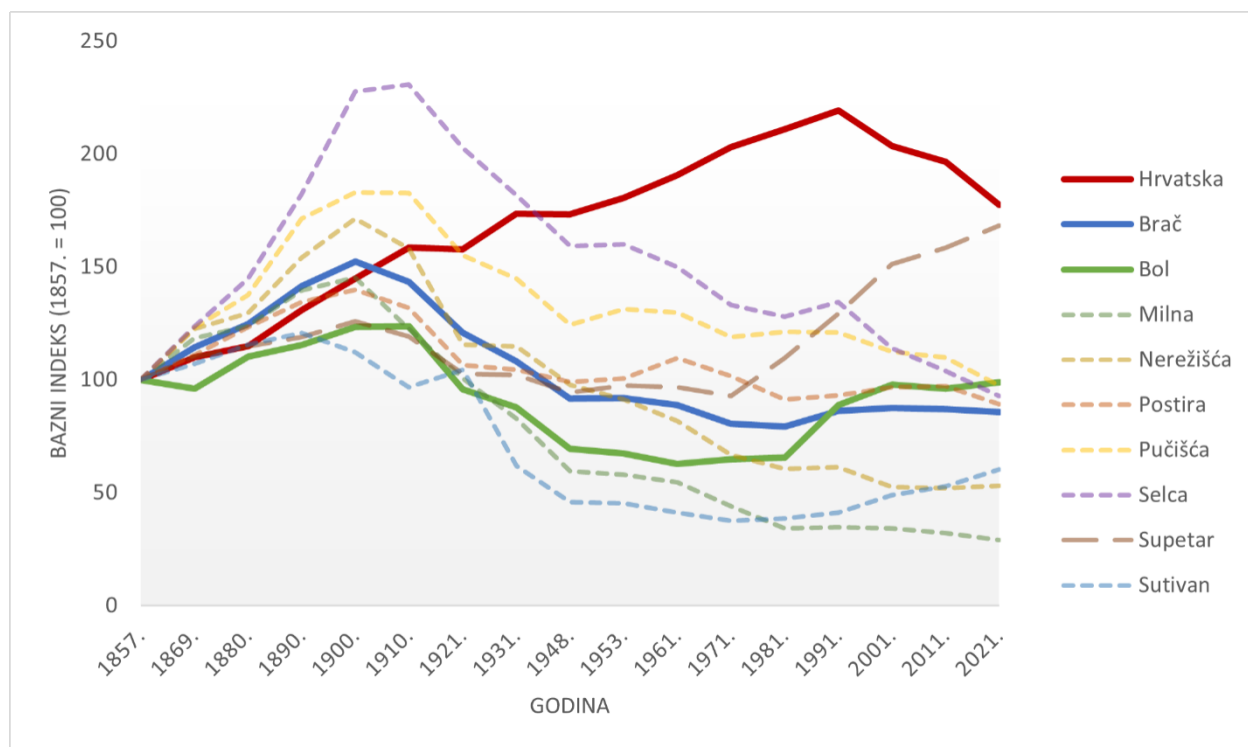
U razdoblju između 1945. i 1990. godine, mnogi stanovnici Bola, kao i drugih otočnih zajednica, napuštali su svoje domove u potrazi za boljim gospodarskim prilikama na kopnu ili u inozemstvu. Razlozi za migracije u tom razdoblju bili su višestruki, uključujući nedostatak gospodarskih prilika na otocima, ograničene mogućnosti za obrazovanje i zapošljavanje, te općenito niža kvaliteta života u ruralnim i otočnim područjima u usporedbi s urbanim sredinama (Lajić i Mišetić, 2013). Analiza kretanja broja stanovnika Općine Bol kroz posljednjih nekoliko desetljeća otkriva zanimljive trendove. Nakon perioda depopulacije koji je zahvatio mnoge hrvatske otoke u drugoj polovici 20. stoljeća, Bol je od 1990-ih godina pokazivao znakove demografskog oporavka. Naime, egzodus stanovništva u drugoj polovici 20. stoljeća uzrokovao je poremećaj dobno-spolne strukture stanovništva što je utjecalo na starenje populacije (Mišetić, 2010)

Iz slike 6. je vidljivo da od 1991. godine broj stanovnika je relativno stabilan, s blagim oscilacijama. Od 1990-ih godina, Općina Bol svjedoči promjenama u migracijskim obrascima. Razvoj turizma kao glavne gospodarske grane doveo je do povećanja zapošljavanja i poboljšanja životnih uvjeta, što je utjecalo na zaustavljanje iseljavanja, a u nekim slučajevima i na povratak dijela iseljenika. Bolje gospodarske prilike i porast kvalitete života privukli su i nove stanovnike,

uključujući one iz drugih dijelova Hrvatske i inozemstva, što je pridonijelo održavanju relativno stabilne demografske slike (Lajić i Mišetić, 2013).

Migracijski tokovi imaju značajan utjecaj na demografsku strukturu Općine Bol. Odljev mlađeg stanovništva tijekom većeg dijela 20. stoljeća doveo je do starenja populacije, što je danas vidljivo kroz relativno visok udio starijeg stanovništva. Međutim, povratak dijela stanovnika, kao i dolazak novih, doprinose relativnoj stabilnosti u dobnoj strukturi, što je rijetkost među mnogim hrvatskim otocima koji se suočavaju s ozbiljnijom depopulacijom i starenjem (Nakićen i Ćuka, 2016).

Ovi demografski trendovi ukazuju na specifičnost Bola u odnosu na mnoge druge otočne zajednice koje se i dalje bore s depopulacijom. Stabilnost broja stanovnika u posljednja tri desetljeća može se pripisati razvijenom turizmu, koji pruža ekonomske prilike lokalnom stanovništvu i privlači nove stanovnike (Nakićen i Ćuka, 2016).

Sl. 7. Bazni indeks svih Općina na Braču, Grada Supetra, cjelokupnog Brača i Hrvatske od 1857. do 2021. godine.

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021.: Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, DZS, Zagreb, 2022; Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine: Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, DZS, Zagreb, 2013; Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001., DZS, Zagreb, 2005.

Usporedimo li općinu Bol s Gradom Supetrom, vidimo kako je Grad Supetar imalo snažan rast stanovništva nakon 1971. godine, dok Općina Bol, u tom istom razdoblju, ima puno sporiji rast (Slika 7.) (Jurić, 2015).

3.2.2. Prirodno kretanje stanovništva

Tablica 2. Promjena broja živorođenih i umrlih u Hrvatskoj od 2014. do 2023. godine.

	Živorodeni - RH	Umrli - RH	Prirodni prirast - RH	Indeks rodnosti - RH	Indeks smrtnosti - RH
2014.	39566	50839	-11273	100	100
2015.	37503	54205	-16702	94.785927	106.6209013
2016.	37537	51542	-14005	94.87186	101.3827967
2017.	36556	53477	-16921	92.392458	105.1889298
2018.	36945	52706	-15761	93.375626	103.6723775
2019.	36135	51794	-15659	91.328413	101.8784791
2020.	35845	57023	-21178	90.595461	112.1638899
2021.	36508	62712	-26204	92.271142	123.3541179
2022.	33883	56979	-23096	85.636658	112.0773422
2023.	32170	51275	-19105	81.307183	100.8576093

Izvor: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske, 2014. – 2023., DZS, 2024.

Tablica 3. Promjena broja živorođenih i umrlih u Općini Bol od 2014. do 2023. godine.

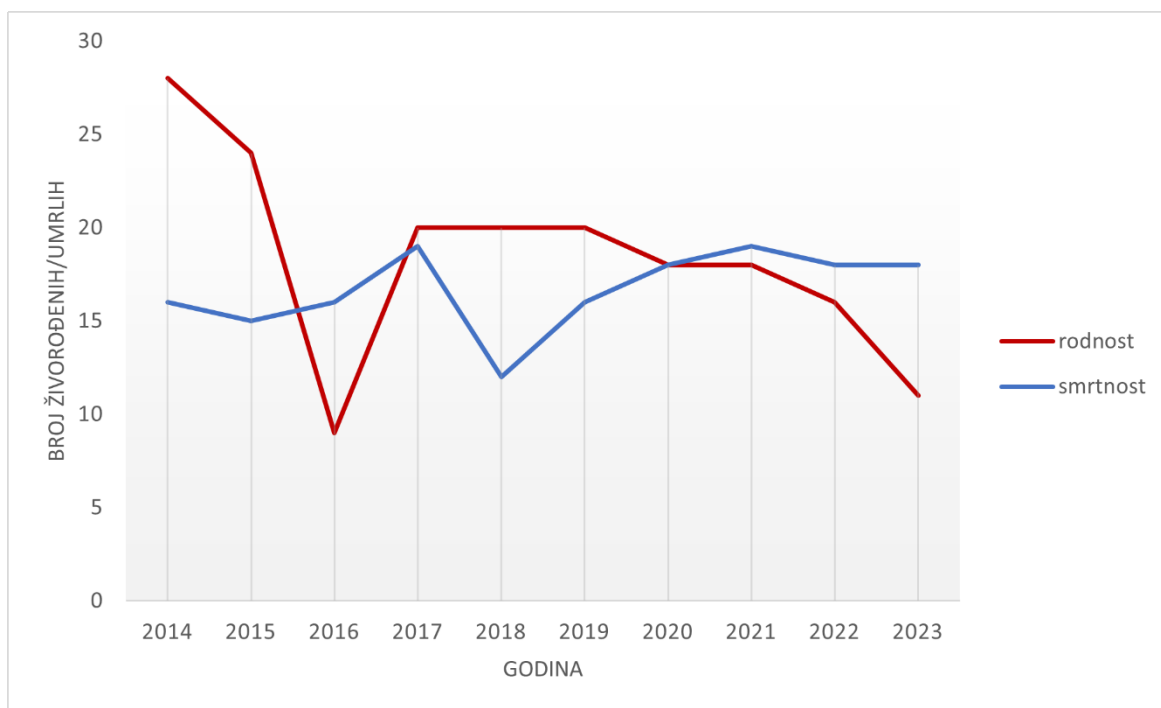
	Živorodeni - Bol	Umrli - Bol	Prirodni prirast - Bol	Indeks rodnosti - Bol	Indeks smrtnosti - Bol
2014.	28	16	12	100	100
2015.	24	15	9	85.714286	93.75
2016.	9	16	-7	32.142857	100
2017.	20	19	1	71.428571	118.75
2018.	20	12	8	71.428571	75
2019.	20	16	4	71.428571	100
2020.	18	18	0	64.285714	112.5
2021.	18	19	-1	64.285714	118.75
2022.	16	18	-2	57.142857	112.5
2023.	11	18	-7	39.285714	112.5

Izvor: Prirodno kretanje stanovništva Općine Bol, 2014. – 2023., DZS, 2024.

Promjene u broju stanovnika na nekom području rezultat su prirodnog kretanja stanovništva (rođeni i umrli) te migracija (iseljavanja i useljavanja). Prirodno kretanje određuju biološki faktori, poput dobne i spolne strukture te zdravstvenog stanja stanovništva, ali i društveno-gospodarski čimbenici poput razine obrazovanja, gospodarske razvijenosti, sigurnosti, religioznih uvjerenja i društvenih normi. Ravnoteža između rođenih i umrlih određuje prirodni prirast stanovništva. U mnogim dijelovima svijeta broj umrlih nadmašuje broj rođenih, što dovodi do negativnog prirodnog kretanja. Pozitivan prirodni prirast javlja se u demografski mlađim i manje razvijenim područjima, dok razvijenije zemlje često bilježe pad broja stanovnika, odnosno depopulaciju. Hrvatska već dugi niz godina bilježi izražen prirodni pad, što negativno utječe na cjelokupni društveni i gospodarski razvoj. U ukupnom razvoju stanovništva važno mjesto ima demoreprodukcijski procesi odnosno mogućnost da se zajednica demografski održava (Wertheimer-Baletić, 1996, prema Mijić, 2017).

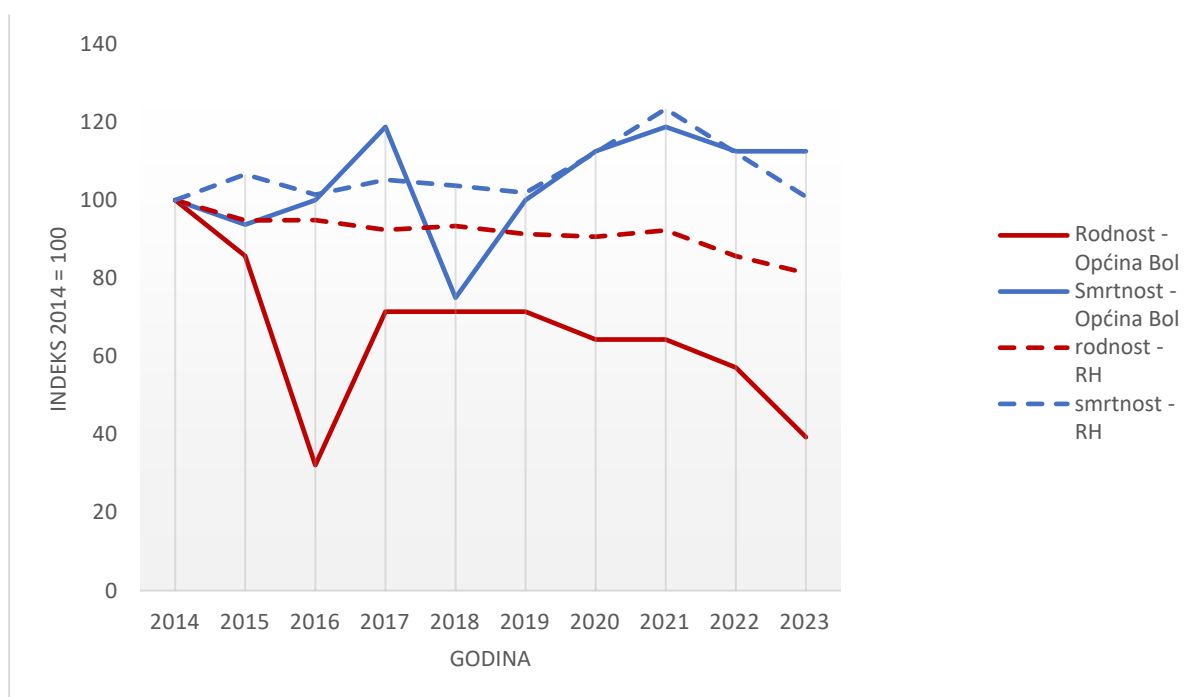
Prirodno kretanje stanovništva u Općini Bol, kao i u mnogim drugim otočnim zajednicama, karakterizira negativan demografski trend. Tijekom analiziranog razdoblja od 2014. do 2023. godine, vidljivi su stalni izazovi vezani uz omjer rođenih i umrlih, što se može promatrati kroz značajne oscilacije u godišnjim podacima. Kao što je prikazano na grafu, broj živorođenih u Općini Bol od 2014. godine do danas pokazuje izrazite fluktuacije. Godine 2014. zabilježen je relativno visok broj rođenih, no već u 2016. godini dolazi do izrazitog pada broja živorođenih, dok se broj umrlih u istom razdoblju kreće između 15 i 20 osoba godišnje. Nakon ovog pada, 2017. godina donosi privremeno poboljšanje u omjeru rođenih, ali ponovno se bilježi pad nakon 2020. godine (Slika 8.). Ovaj negativan trend može se povezati s većim društvenim i gospodarskim izazovima koje otočna zajednica poput Bola doživljava, uključujući migracijske tokove prema većim gradovima i smanjenje broja mladih obitelji koje ostaju živjeti u Općini. Istovremeno, relativno visok broj umrlih ukazuje na sve izraženije starenje lokalnog stanovništva, što dodatno doprinosi prirodnom padu stanovništva.

Na temelju indeksa rodnosti i smrtnosti, može se primijetiti da je Općina Bol tijekom većeg dijela analiziranog razdoblja u nepovoljnijem položaju u odnosu na prosjek Republike Hrvatske. Iako su u nekim godinama, poput 2017. i 2019., rodnost bila iznad prosjeka Hrvatske, trend općenito pokazuje kontinuirano opadanje, osobito nakon 2020. godine (Slika 9.). Smrtnost, s druge strane, bilježi relativnu stabilnost, no ostaje viša od razine rodnosti, što dodatno doprinosi negativnom prirodnom prirastu.

Sl. 8. Sastavnice prirodnog kretanja stanovništva Općine Bol 2014. – 2023. godine.

Izvor: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske 2014. – 2023., DZS, Zagreb, 2024.

Sl. 9. Indeks kretanja rodности i smrtnosti stanovništva Općine Bol i Hrvatske 2014. – 2023. godine.

Izvor: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske 2014. – 2023., DZS, Zagreb, 2024.

3.2.3. Tipovi općeg kretanja stanovništva

Opće kretanje stanovništva odnosi se na promjene u broju stanovnika na određenom području tijekom specifičnog vremenskog razdoblja. Standardni vremenski okvir za utvrđivanje ovih

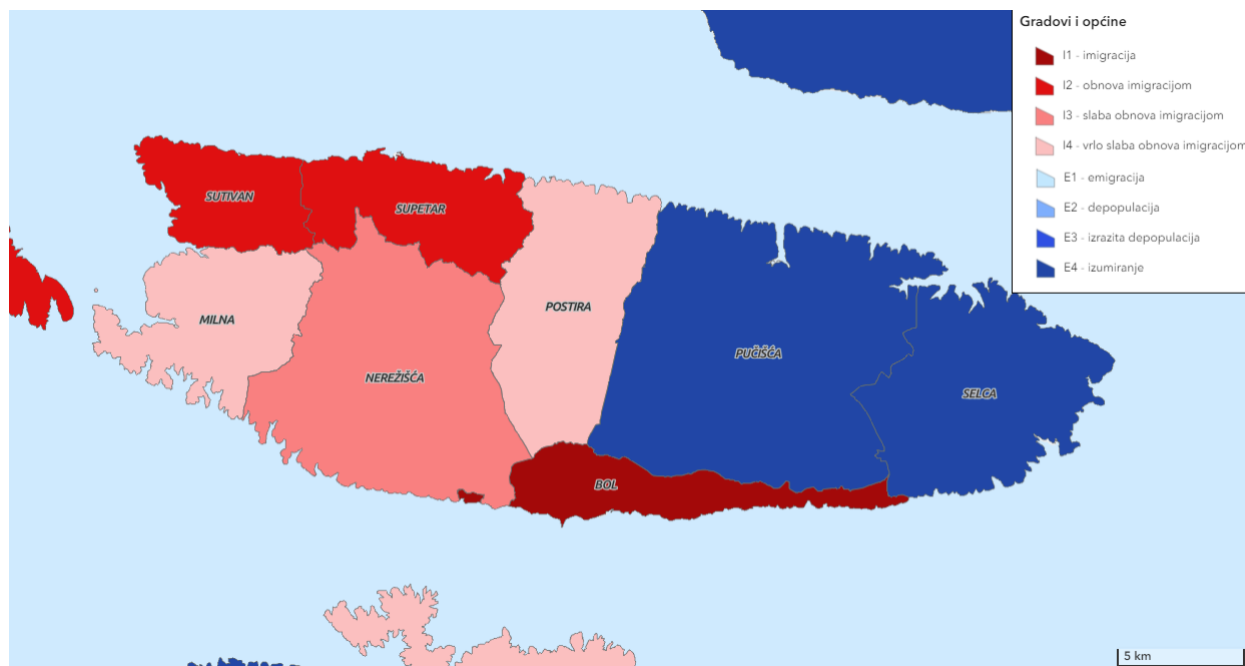
promjena najčešće je razdoblje između dva popisa stanovništva, što se u ovom radu odnosi na razdoblje od 2011. do 2021. godine. Opće kretanje stanovništva pruža ključne uvide u razvoj društva i demografske promjene nekog područja. Postoje dva glavna tipa ukupnog kretanja stanovništva: imigracijski i emigracijski. U imigracijskom tipu bilježi se pozitivna migracijska bilanca, što znači da je više ljudi doselilo nego iselilo. U emigracijskom tipu migracijska bilanca je negativna, odnosno iseljavanje nadmašuje useljavanje u određenom području. Oba tipa kretanja, imigracijski i emigracijski, dijele se na četiri podtipa. Ljestvica tipova općeg kretanja stanovništva sastoji se od četiri emigracijska: E1 – emigracija, E2 – depopulacija, E3 – izrazita depopulacija i E4 – izumiranje; te četiri imigracijska: I1 – porast imigracijom, I2 – obnova imigracijom, I3 – slaba obnova imigracijom i I4 – vrlo slaba obnova imigracijom (Nejašmić, 2005).

Na Slici 10 prikazane su Grad Supetar i općine otoka Brača prema tipovima općeg kretanja stanovništva. Prema karti, Općina Bol pripada tipu I1 – porast imigracijom, što označava izrazit porast stanovništva uslijed imigracije u razdoblju od 2011. do 2021. godine. Ovaj tip kretanja stanovništva najpovoljniji je s demografskog aspekta jer ukazuje na priljev novih stanovnika, koji često dolaze zbog gospodarske aktivnosti i radnih prilika, prvenstveno vezanih uz turizam i sezonski rad. U kontekstu Bola, koji je već dugo etablirana turistička destinacija, ovo kretanje je očekivano. Razvijen turistički sektor, infrastruktura i mogućnosti zapošljavanja vjerojatno su ključni faktori koji su pridonijeli pozitivnom demografskom trendu (od 48 stanovnika 2021./2011. godine).

Nasuprot tomu, Grad Supetar i Općina Sutivan bilježe nešto slabiji, ali i dalje pozitivan trend demografskog rasta, s klasifikacijom tipa I2 – obnova stanovništva imigracijom. To znači da se populacija tih područja obnavlja imigracijom, ali ne tako intenzivno kao u Bolu. Ova područja, iako razvijena i turistički atraktivna, bilježe nešto manji priljev novih stanovnika u usporedbi s Bolom. Općina Nerežišća spada u tip I3, što označava slabu obnovu imigracijom. Ovaj tip kretanja upućuje na sporiji rast stanovništva, uz manji broj novih doseljenika. Iako imigracija djelomično obnavlja demografsku sliku Nerežišća, ona nije dovoljno snažna da u potpunosti kompenzira prirodni pad stanovništva. Ova situacija može biti posljedica slabije gospodarske aktivnosti i manje atraktivnosti Nerežišća u odnosu na obalne općine i gradove na otoku. Općine Milna i Postira nalaze se u tipu I4, što ukazuje na vrlo slabu obnovu stanovništva imigracijom. U ovim općinama imigracija je prisutna, ali na vrlo niskoj razini, nedovoljnoj da bi se značajno utjecalo na stabilizaciju ili rast stanovništva. To znači da ove općine, unatoč određenom priljevu stanovnika, ne uspijevaju značajno ublažiti proces depopulacije koji ih pogađa. S druge strane, općine Selca i Pučišća klasificirane su kao tip E4 – izumiranje, što je najnepovoljnija demografska kategorija. Ove općine bilježe izrazit gubitak stanovništva i suočavaju se s ozbiljnom depopulacijom, pri čemu broj umrlih znatno nadmašuje broj rođenih, a migracije nisu dovoljne da bi preokrenule negativne demografske trendove. Ovaj tip demografskog kretanja ukazuje na vrlo ozbiljne probleme u

dugoročnoj održivosti stanovništva, a vjerojatno je rezultat slabe gospodarske aktivnosti i ograničenih radnih mogućnosti (Nejašmić, 2005, prema Mijić, 2017).

Uspoređujući Bol s ostatkom otoka, jasno je da Bol ima najpovoljniju demografsku situaciju zahvaljujući imigraciji, dok se većina ostalih općina suočava s različitim stupnjevima depopulacije. Također na ova pozitivna demografska kretanja u Bolu može djelovati utjecaj pojave „fiktivnog stanovništva“ koja pozitivno utječe na podatke demografskih pokazatelja (Lajić i Mišetić, 2013). No ne smije se zanemarivati rezultat dugogodišnjeg ulaganja u turizam i infrastrukturu, što ga čini privlačnijim mjestom za život i rad.

Sl. 10. Tipovi općeg kretanja stanovništva (2011. – 2021.).

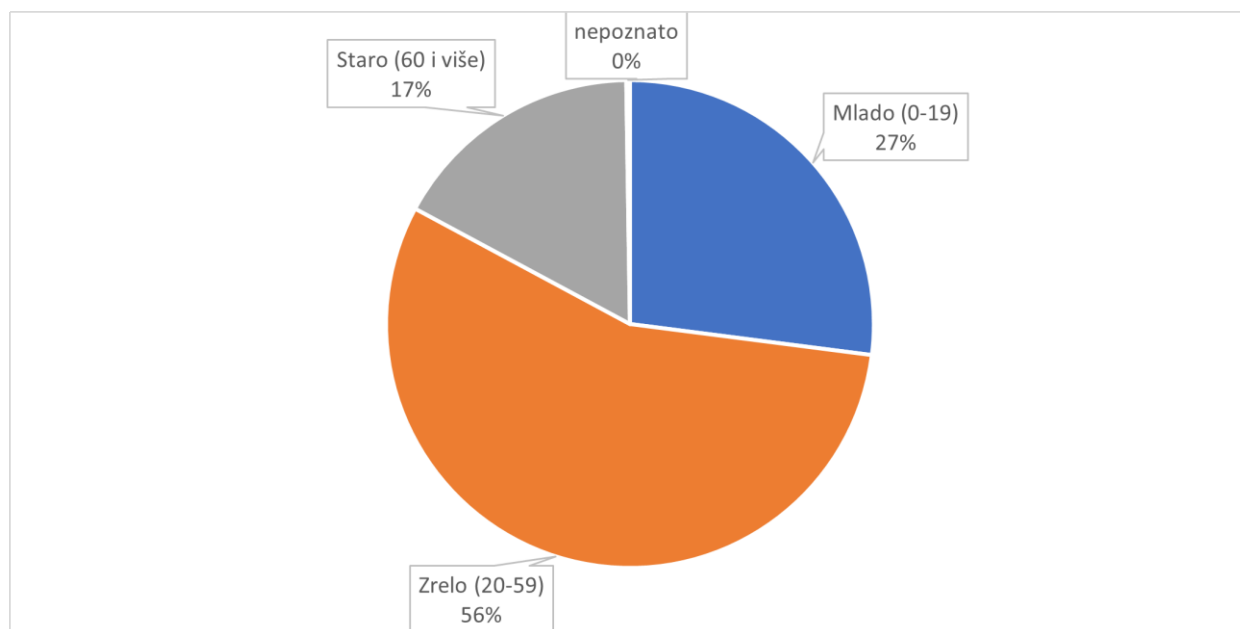
Izvor: Interaktivni demografski atlas Republike Hrvatske, 2024.

3.3. Osnovne demografske strukture

Sastav stanovništva Općine Bol, promatran kroz različite demografske parametre, pruža dublji uvid u socijalnu i gospodarsku strukturu ove otočne zajednice. Ova analiza obuhvaća pregled obrazovne, etničke i vjerske strukture stanovništva, koji su ključni za razumijevanje društvenih dinamika i potencijala za budući razvoj.

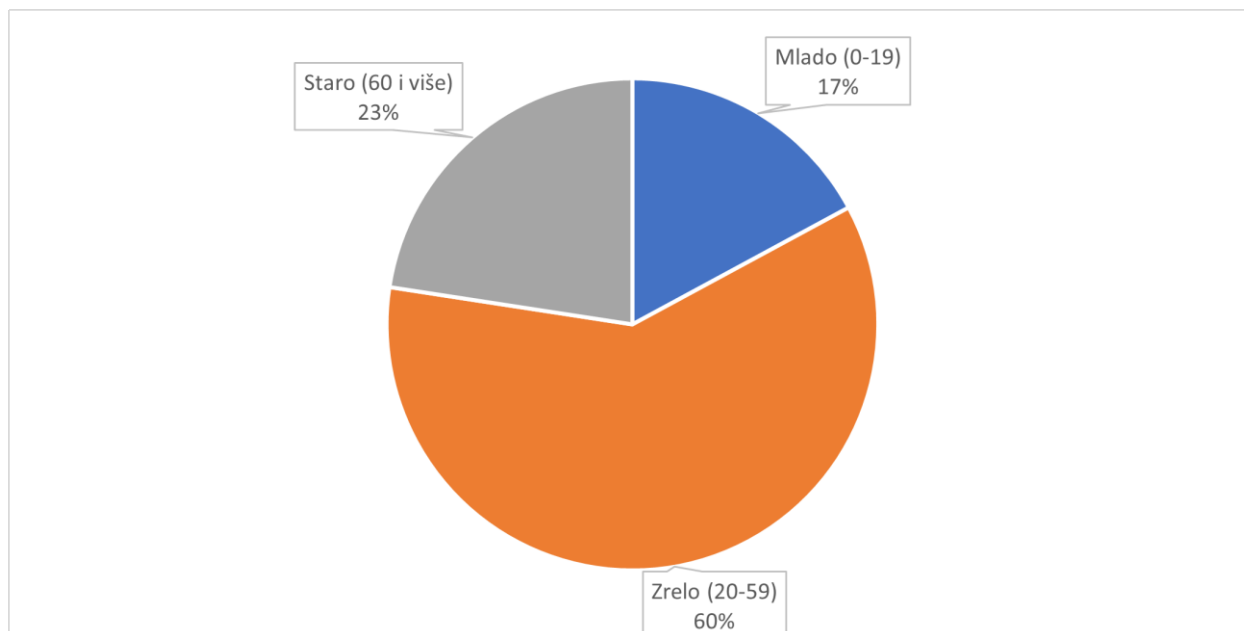
3.3.1. Biološki sastav stanovništva

Sastav stanovništva prema spolu i dobi zove se biološki jer je izravno vezan s prirodnim kretanjem stanovništva (Nejašmić, 2008). Dobno-spolna struktura stanovništva Općine Bol odražava kombinaciju demografskih procesa tipičnih za otočne zajednice, uz specifične aspekte lokalnog razvoja. Pri standardnoj podjeli stanovništva na tri osnovne dobne skupine – mlado, zrelo i staro stanovništvo – mlado stanovništvo obuhvaća osobe od rođenja do 19 godina, zrelo stanovništvo osobe između 20 i 59 godina, dok staro stanovništvo uključuje osobe starije od 60 godina. Povoljna demografska situacija podrazumijeva više mladog nego starog stanovništva (Nejašmić, 2005). Stanovništvo Općine Bol je 2001. imalo relativno povoljnu demografsku situaciju (Slika 11.) gdje je odnos mladog i starog stanovništva bio 27% naspram 17%, no 2011. i 2021. se pogoršava situacija (Slike 12. i 13.).

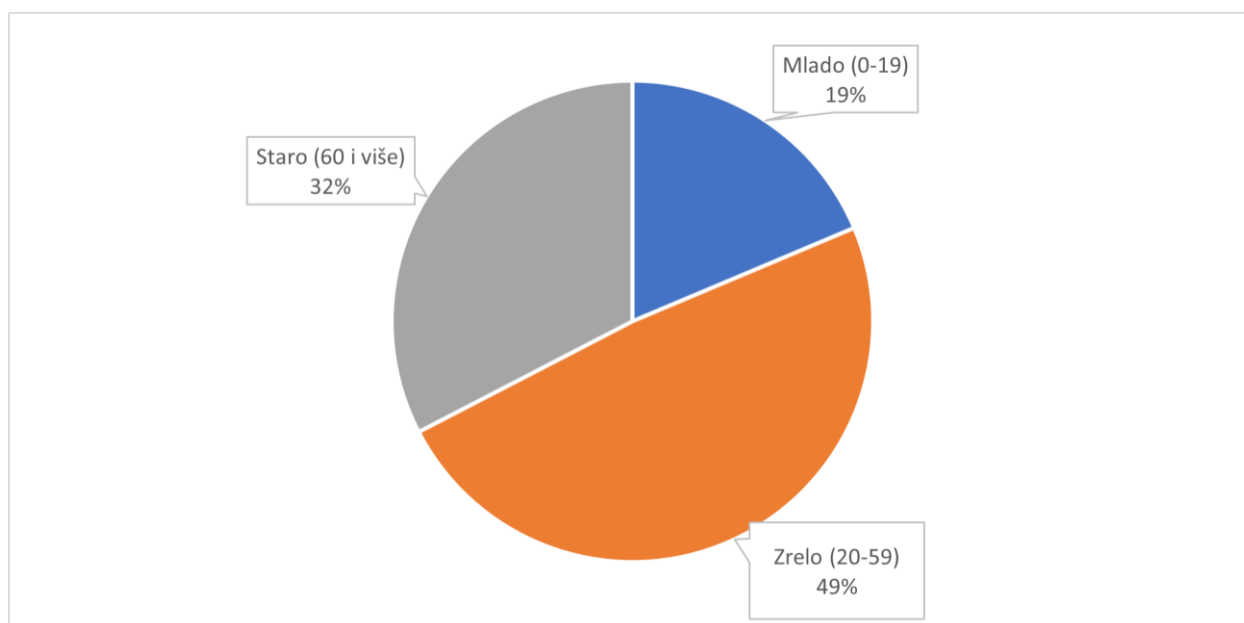
Sl. 11. Dobne skupine stanovnika Općine Bol 2001. godine.

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001.: Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, DZS, Zagreb, 2005.

Sl. 12. Dobne skupine stanovnika Općine Bol 2011. godine.

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.: Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, DZS, Zagreb, 2013.

Sl. 13. Dobne skupine stanovnika Općine Bol 2021. godine.

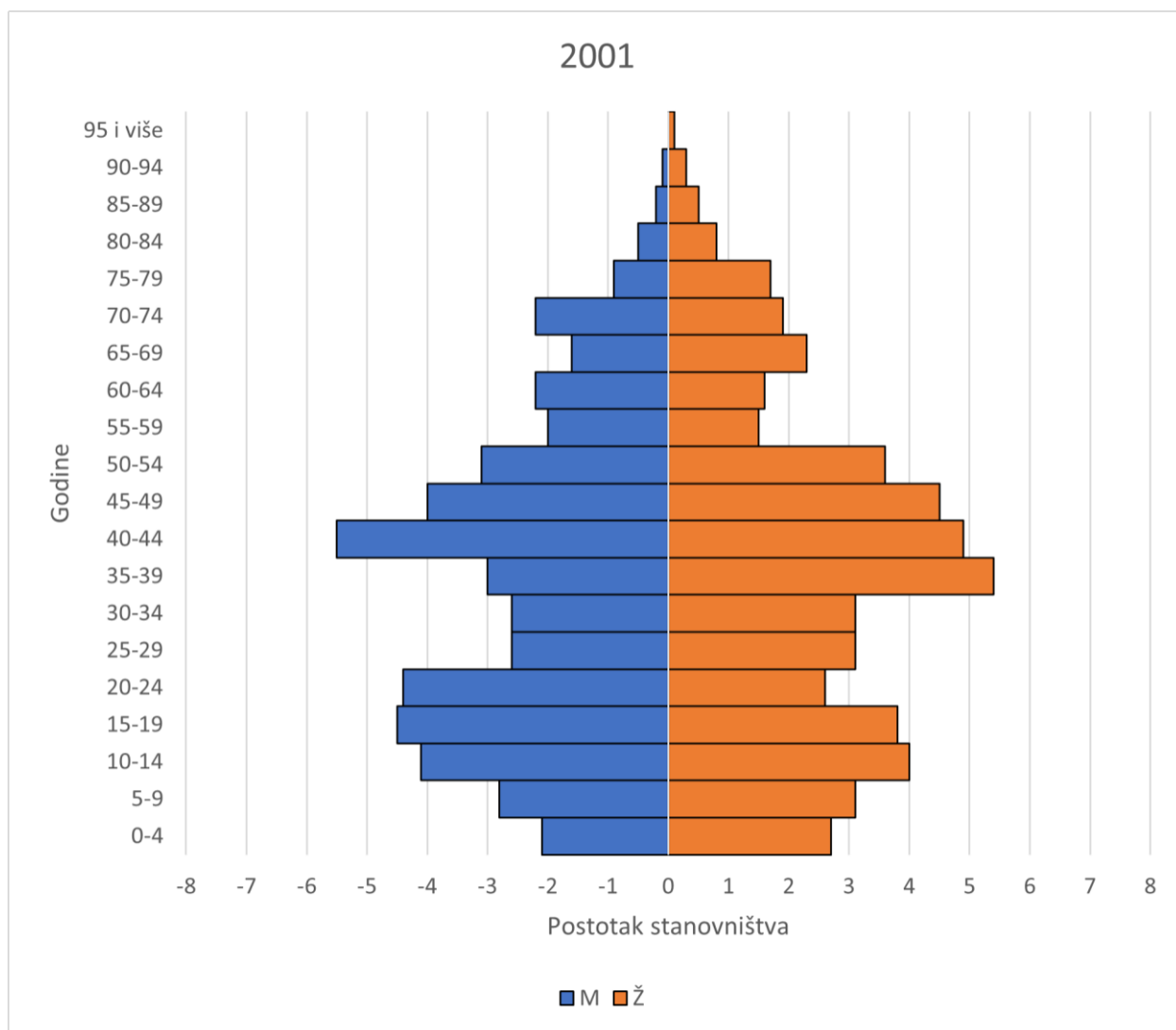
Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021.: Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, DZS, Zagreb, 2022.

Dobno-spolna piramida stanovništva Općine Bol pokazuje konstriktivni tip u obliku urne za 2001., 2011. i 2021. godinu. Ovaj tip piramide odražava smanjenje broja mlađih generacija u odnosu na starije, što je karakteristično za starenje populacije. Primjerice, 2001. godine najbrojnija generacija bila je ona između 40 i 44 godine, sa značajnim udjelom mlađih generacija. Udio mlađih generacija (0-19 godina) bio je znatno manji, s generacijom od 0-9 godine koja sudjeluje sa 10,7%, a generacija od 10-19 godina s udjelom od 16,3% (Slika 14.).

Dobno-spolna piramida za 2011. godinu pokazuje sličnu situaciju, iako su udjeli mlađih generacija blago opali u usporedbi s 2001. godinom. U 2011. godini, generacija od 50-54 godine postaje najbrojnija s 10,61%, dok su mlađe generacije sve slabije zastupljene. Udio generacija između 0-9 godine smanjen je na 7,7%, od 10-19 godina smanjen na 9,4%, dok udio starijih generacija (60 i više) i dalje raste. Tako su gotovo sve generacije od 60 i više godina, koje su činile 16,9% u 2001. godini, povećale svoje sudjelovanje u ukupnom stanovništvu na 22,6% u 2011. godini. Ovi podaci ukazuju na smanjenu stopu rodosti i sve manji udio mladih stanovnika (Slika 15.).

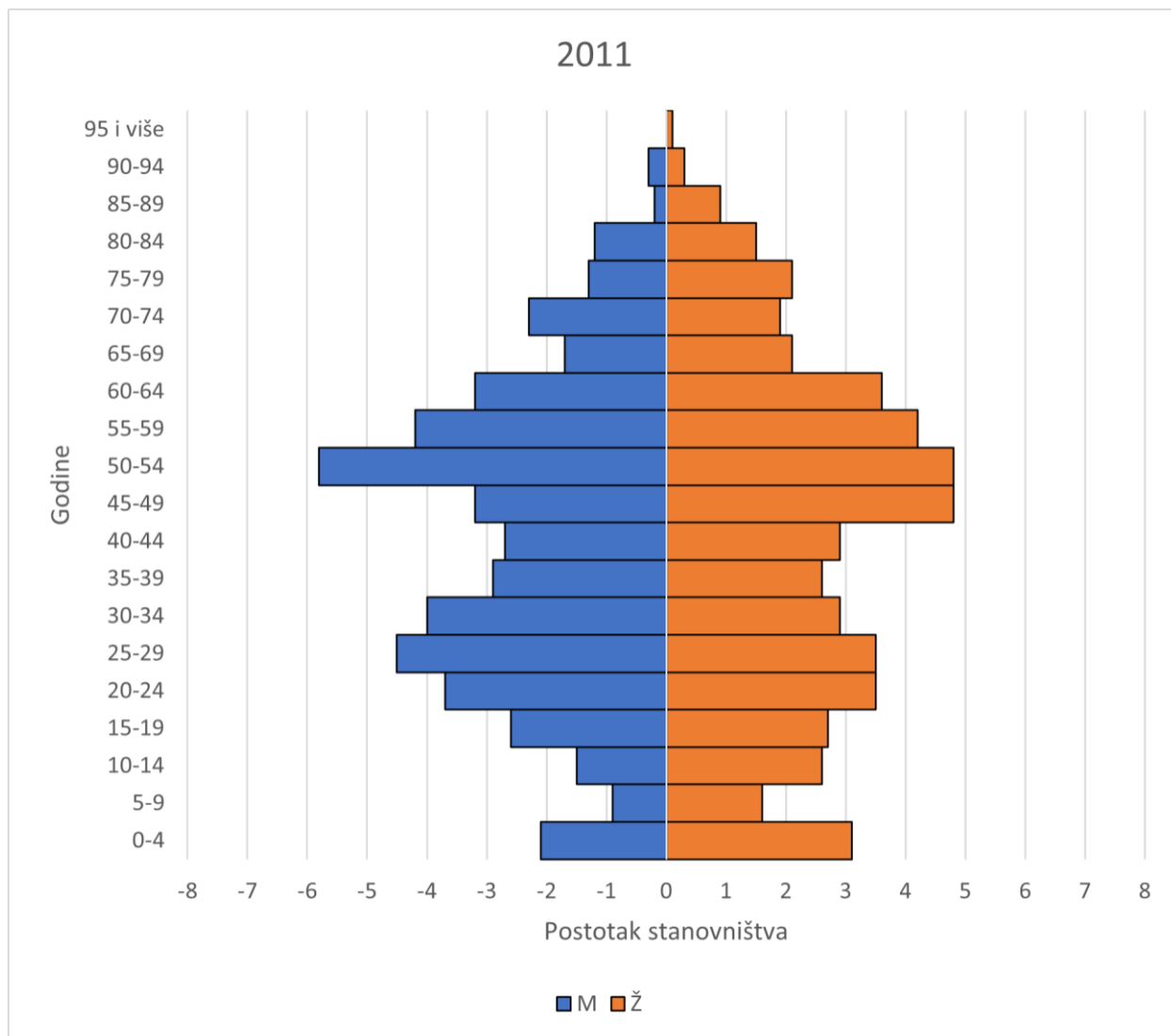
Najnoviji podaci iz 2021. godine potvrđuju nastavak ovih trendova, s još izraženijim starenjem stanovništva. Najbrojnija generacija je sada ona od 60-64 godine s 10,01%, dok su mlađe generacije dodatno opale. Generacija 0-9 godine čini samo 10,8% ukupnog stanovništva, što ukazuje na blagi porast, ali i dalje malu brojku, a generacija 10-19 čini 7,9%. S druge strane, udio starijih generacija nastavlja rasti, pri čemu generacija od 60 i više godina sudjeluje s visokih 32,6% u ukupnom stanovništvu. Ovi podaci ukazuju na demografske izazove s kojima se Općina Bol suočava, uključujući visok indeks starenja i depopulaciju mlađih generacija (Slika 16.).

Analizirajući dobno-spolne piramide za 2001., 2011. i 2021. godinu, vidljivo je da Općina Bol prati šire demografske trendove Hrvatske, s naglaskom na smanjenje mladih i povećanje udjela starijih osoba. Ovi procesi značajno utječu na društvenu i gospodarsku strukturu općine te predstavljaju izazov za budući razvoj, posebno u kontekstu održivog turizma i lokalnog gospodarstva.

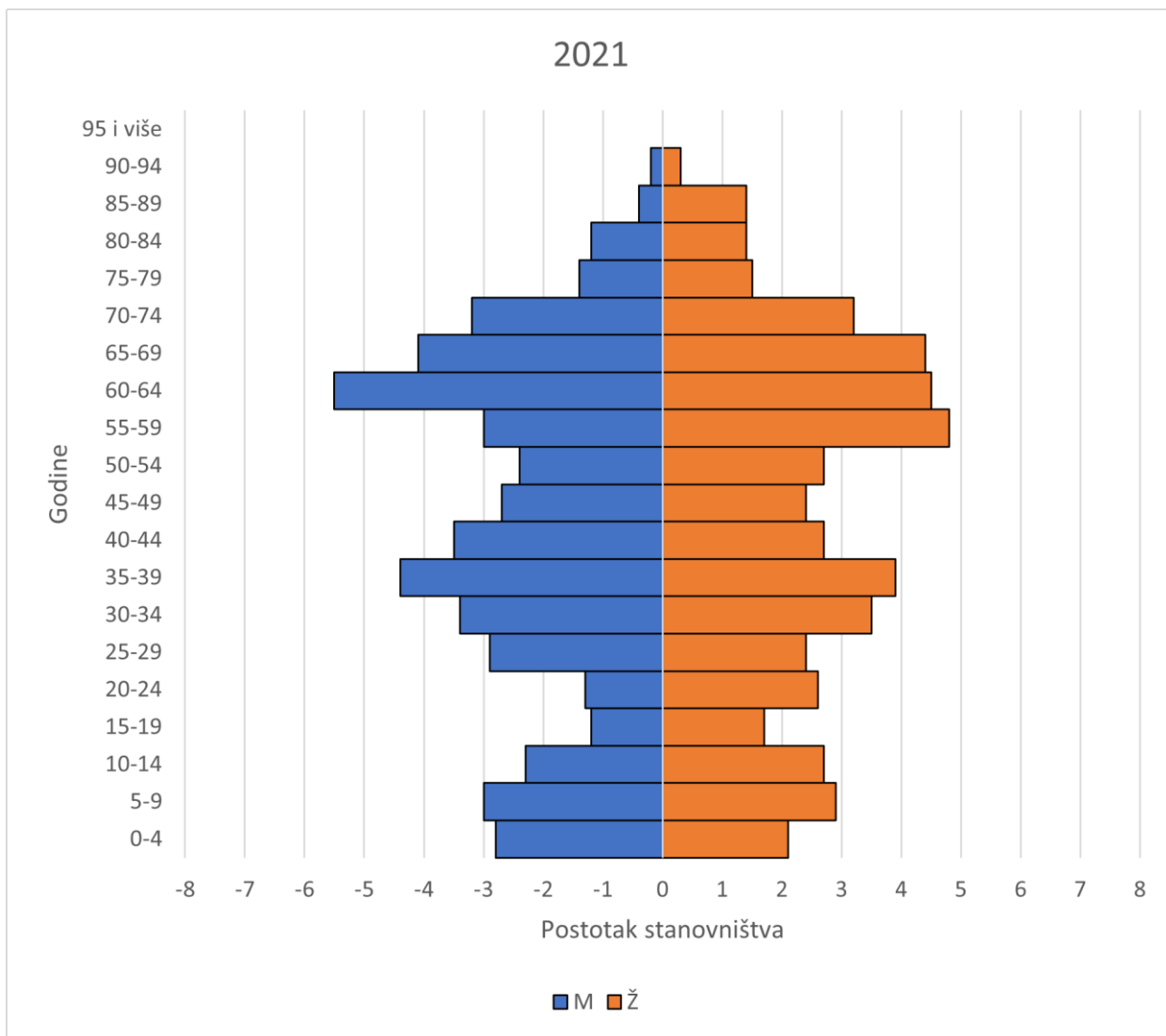
Sl. 14. Dobno spolna piramida Općine Bol 2001. godine.

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001.: Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, DZS, Zagreb, 2005.

Sl. 15. Dobno spolna piramida Općine Bol 2011. godine.

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.: Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, DZS, Zagreb, 2013.

Sl. 16. Dobno spolna piramida Općine Bol 2021. godine.

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021.: Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, DZS, Zagreb, 2022.

3.3.2. Obrazovni sastav stanovništva

Obrazovna struktura stanovništva općine Bol igra ključnu ulogu u razvoju društva i gospodarstva te odražava njezine potencijale. Kroz analizu podataka iz 2001., 2011., i 2021. godine, možemo primijetiti značajne promjene u obrazovnoj strukturi stanovništva koje ukazuju na pozitivne trendove, ali i na neke izazove koje je potrebno adresirati kako bi se potaknuo daljnji razvoj općine. Prema popisu stanovništva iz 2001. godine, većina stanovništva starijeg od 15 godina imala je završeno osnovno ili srednje obrazovanje. Naime, 53,97% stanovnika završilo je srednju školu, dok je 23,94% završilo samo osnovnu školu. Ovi podaci ukazuju na to da je općina Bol imala solidnu osnovu za gospodarski razvoj, ali je tada još uvijek bila prisutna značajna populacija s nižom razinom obrazovanja. Nadalje, 9,41% stanovnika nije imalo završenu osnovnu školu, što je uglavnom uključivalo starije generacije koje su se rano uključivale u rad u poljoprivredi i ribarstvu,

tada ključnim gospodarskim granama. Visoku školu završilo je 8,01% stanovnika, a višu školu imalo je 3,26% stanovništva. Postoci magisterija i doktorata bili su vrlo niski, što je tipično za ruralna i otočna područja tog razdoblja (Slika 17.).

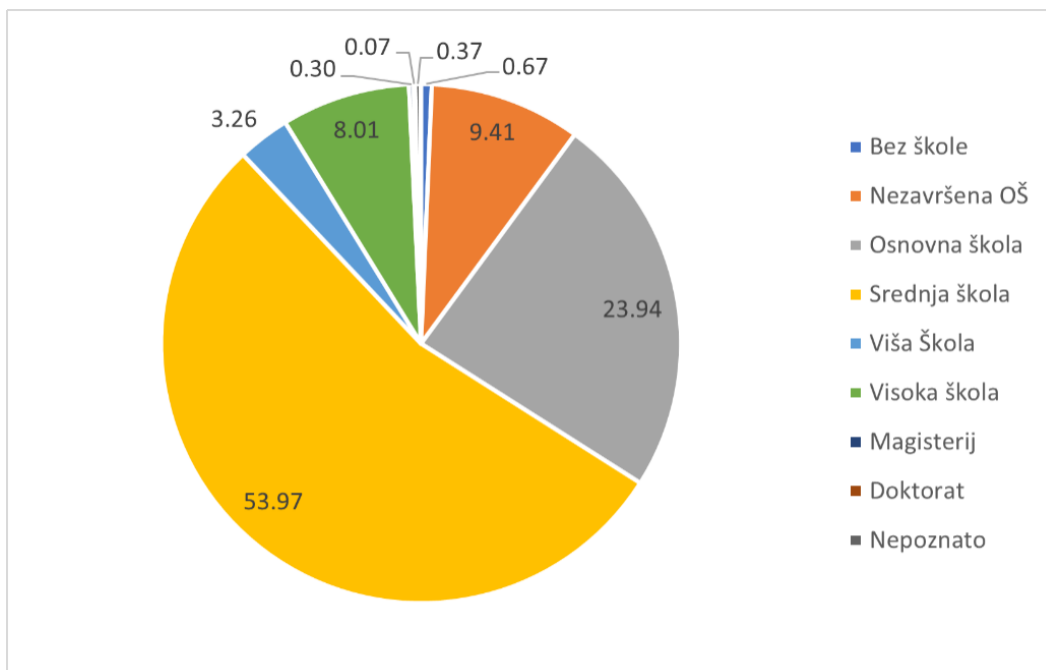
Do 2011. godine, došlo je do promjena u obrazovnoj strukturi stanovništva. Udio stanovništva sa završenom srednjom školom porastao je na 59,99%, dok se udio stanovništva sa završenom osnovnom školom smanjio na 17,81%. Pad broja osoba sa samo osnovnim obrazovanjem pokazuje pozitivan pomak prema većoj razini obrazovanosti, no 5,29% stanovništva još uvijek nije završilo osnovnu školu. Visoku školu završilo je 9,46%, a višu školu 6,33% stanovništva, što pokazuje napredak u obrazovnoj strukturi u odnosu na 2001. godinu. Ovaj porast visokoobrazovanih stanovnika upućuje na pozitivne trendove u lokalnom obrazovanju i veću mogućnost zapošljavanja u suvremenim sektorima, poput turizma i uslužnih djelatnosti (Slika 18.).

Prema popisu stanovništva iz 2021. godine, obrazovna struktura općine Bol nastavila je bilježiti poboljšanja. Srednju školu završilo je 61,15% stanovništva starijeg od 15 godina, što predstavlja daljnji porast u odnosu na 2011. godinu. Ovo je pozitivan pokazatelj koji upućuje na činjenicu da općina Bol stvara obrazovnu osnovu potrebnu za daljnji gospodarski razvoj, osobito u sektorima koji zahtijevaju srednju stručnu spremu, poput ugostiteljstva, trgovine i turizma.

U isto vrijeme, udio stanovništva sa završenom osnovnom školom smanjen je na 12,03%, dok je 0,57% stanovništva još uvijek bez završene osnovne škole. U odnosu na 2001. i 2011. godinu, vidljiv je trend smanjenja udjela osoba sa slabijom obrazovnom strukturom, ali izazovi i dalje postoje, osobito među starijom populacijom. Visoku školu završilo je 10,54% stanovništva, a višu školu 15,15%, što je značajan porast u usporedbi s prethodnim razdobljima. Postotak stanovništva s doktoratom porastao je na 0,5% što dodatno ukazuje na rastuće obrazovne potencijale općine (Slika 19.).

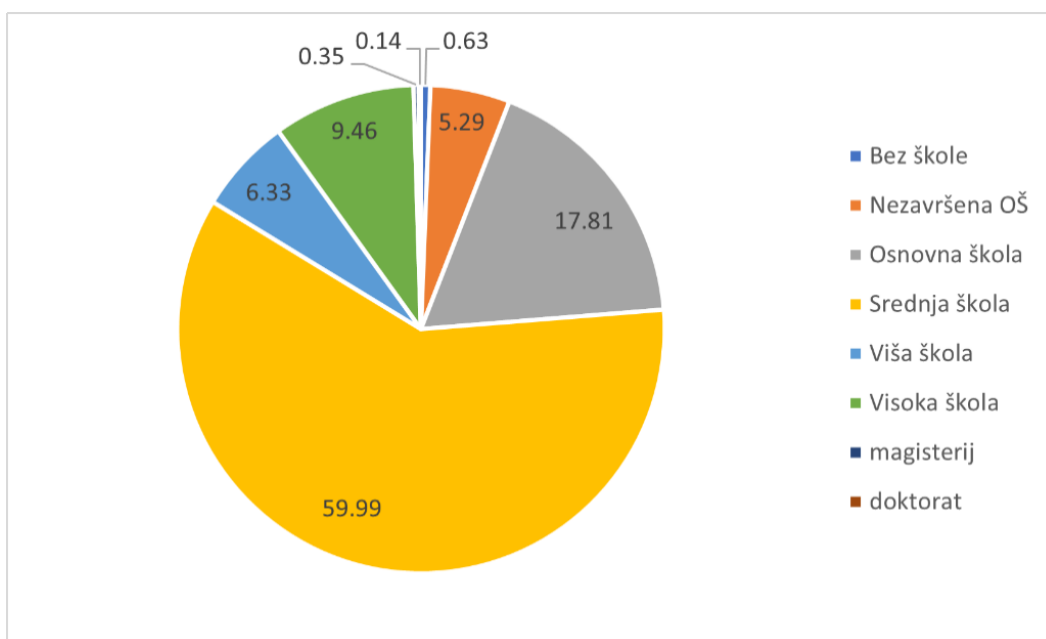
Usporedbom podataka iz 2001., 2011. i 2021. godine, jasno je da općina Bol bilježi stalan porast u obrazovnoj strukturi stanovništva. Najveći pomaci zabilježeni su u povećanju udjela stanovništva sa završenom srednjom školom i visokom stručnom spremom, dok je udio stanovništva sa završenom samo osnovnom školom i bez obrazovanja postupno opadao. Ovi trendovi ukazuju na povećanu svijest o važnosti obrazovanja u razvoju gospodarstva, osobito u kontekstu turizma, koji je primarna gospodarska grana u općini Bol.

Međutim, unatoč pozitivnim trendovima, postoji prostor za daljnji napredak i poticanju visokog obrazovanja. Povećanje broja visokoobrazovanih osoba može otvoriti nove mogućnosti za diversifikaciju gospodarstva i razvoj inovativnih sektora, čime bi se smanjila ovisnost o sezonskom turizmu i omogućila stabilnost općine kroz cijelu godinu.

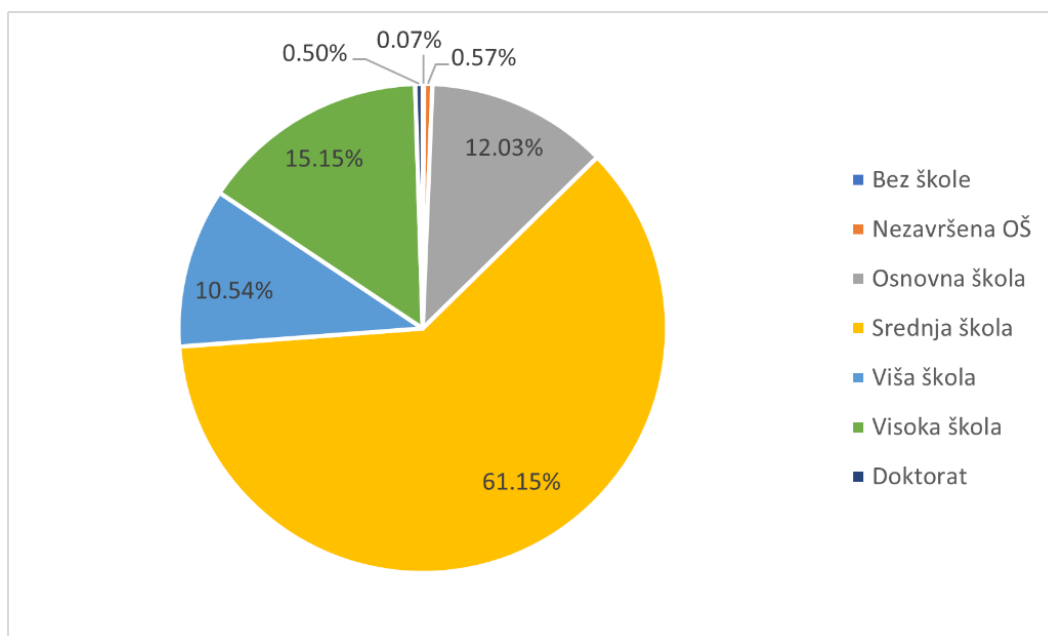
Sl. 17. Obrazovna struktura stanovništva Općine Bol u 2001. godini.

Izvor: Popis stanovništva kućanstva i stanova 2001.: Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi, starosti i spolu po gradovima/općinama, DZS, Zagreb, 2005.

Sl. 18. Obrazovna struktura stanovništva Općine Bol u 2011. godini.

Izvor: Popis stanovništva kućanstva i stanova 2001.: Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi, starosti i spolu po gradovima/općinama, DZS, Zagreb, 2012.

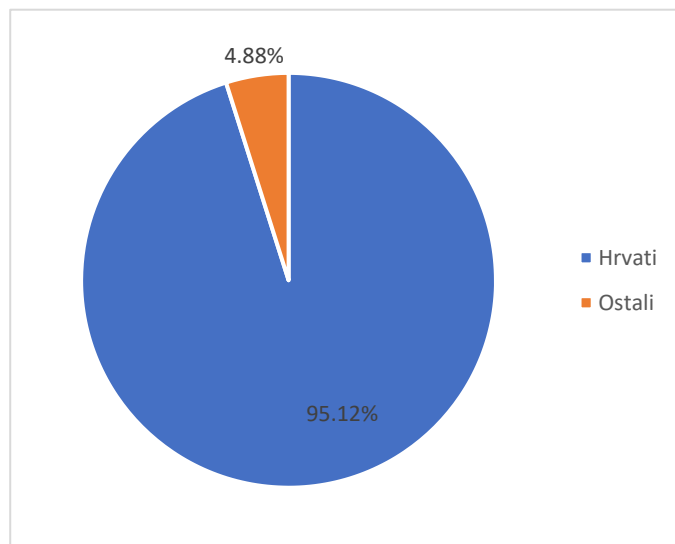
Sl. 19. Obrazovna struktura stanovništva Općine Bol u 2021. godini.

Izvor: Popis stanovništva kućanstva i stanova 2021.: Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi, starosti i spolu po gradovima/općinama, DZS, Zagreb, 2022.

3.3.3. Etnička struktura

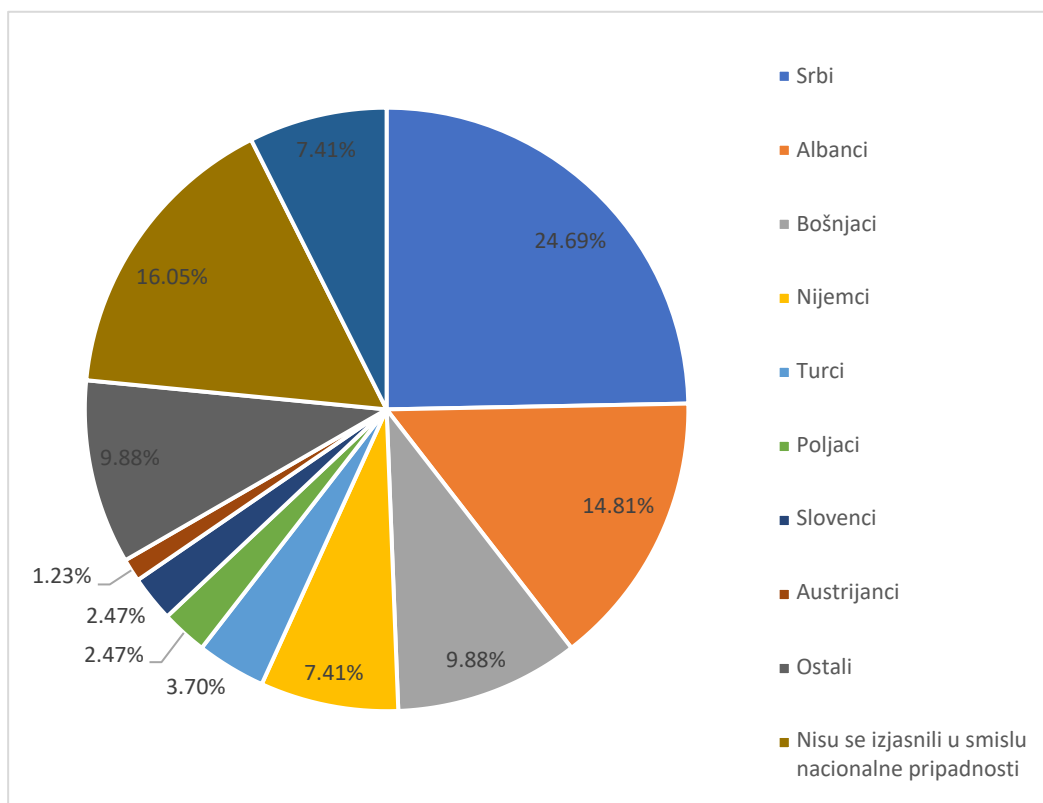
Etnička struktura stanovništva Općine Bol odražava relativnu homogenost koja je karakteristična za većinu ruralnih i otočnih zajednica u Hrvatskoj. Prema popisima stanovništva od 2001. do 2021. godine, velika većina stanovnika Bola izjašnjava se kao Hrvati (Slike 20., 22. i 24.). Ova etnička homogenost može se povezati s povijesnim i kulturnim razvojem zajednice, kao i s migracijskim obrascima koji su oblikovali demografsku sliku Općine. Iako etnička homogenost često doprinosi društvenoj koheziji, može predstavljati i izazov u kontekstu globalizacije i sve većih migracijskih tokova. U budućnosti bi Bol mogao svjedočiti povećanju etničke raznolikosti, osobito ako se nastavi priljev radne snage iz inozemstva, potaknut razvojem turizma i drugih gospodarskih sektora. U tom kontekstu, važno je osigurati inkluzivnu i otvorenu zajednicu koja će omogućiti integraciju novopridošlih stanovnika i očuvanje društvene stabilnosti.

Što se tiče etničke manjinske strukture stanovništva može se primijetiti da su uglavnom prisutne narodnosti obližnjih država. Porastom do 7.69% ukupnog stanovništva 2021. godine u Općini Bol, stranci sve češće naseljavaju ovaj prostor (Slike 21., 23. i 25.).

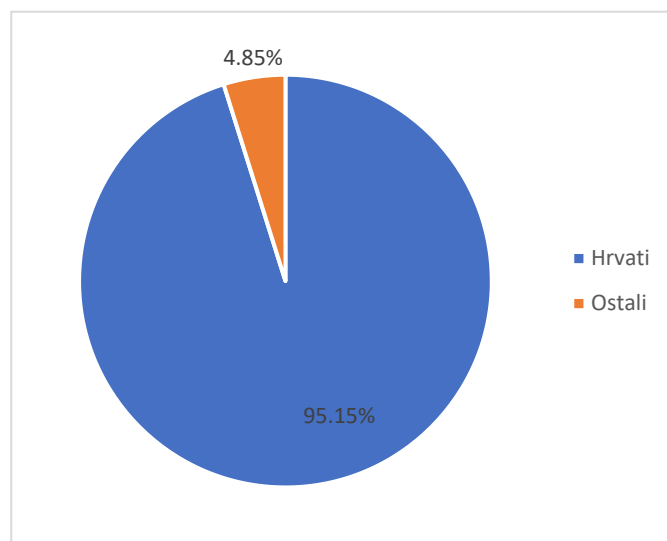
Sl. 20. Etnička struktura stanovništva Općine Bol 2001. godine.

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001. – Stanovništvo prema narodnosti po gradovima/općinama. Državni zavod za statistiku Republika Hrvatske, Zagreb, 2005.

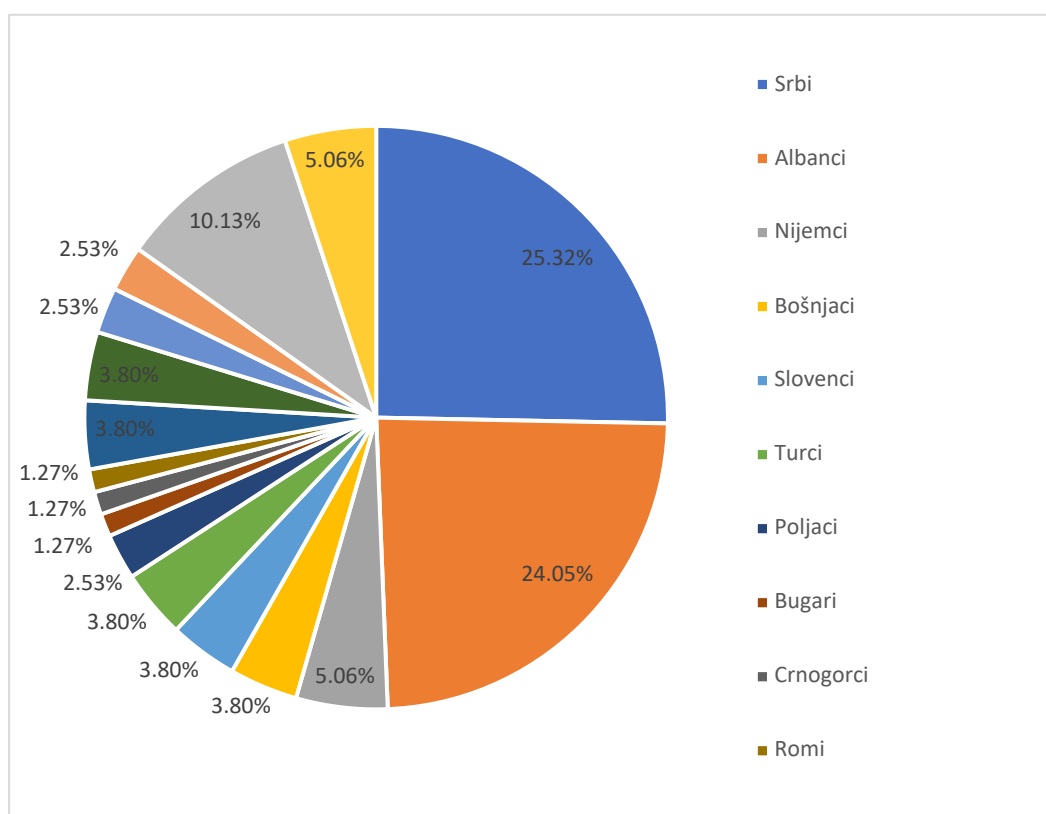
Sl. 21. Etnička manjinska struktura stanovništva Općine Bol 2001. godine.

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001. – Stanovništvo prema narodnosti po gradovima/općinama. Državni zavod za statistiku Republika Hrvatske, Zagreb, 2005.

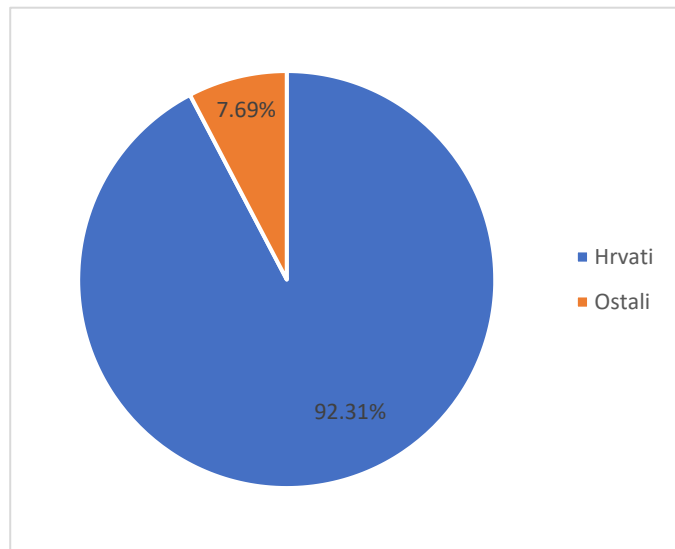
Sl. 22. Etnička struktura stanovništva Općine Bol 2011. godine.

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. – Stanovništvo prema narodnosti po gradovima/općinama. Državni zavod za statistiku Republika Hrvatske, Zagreb, 2013.

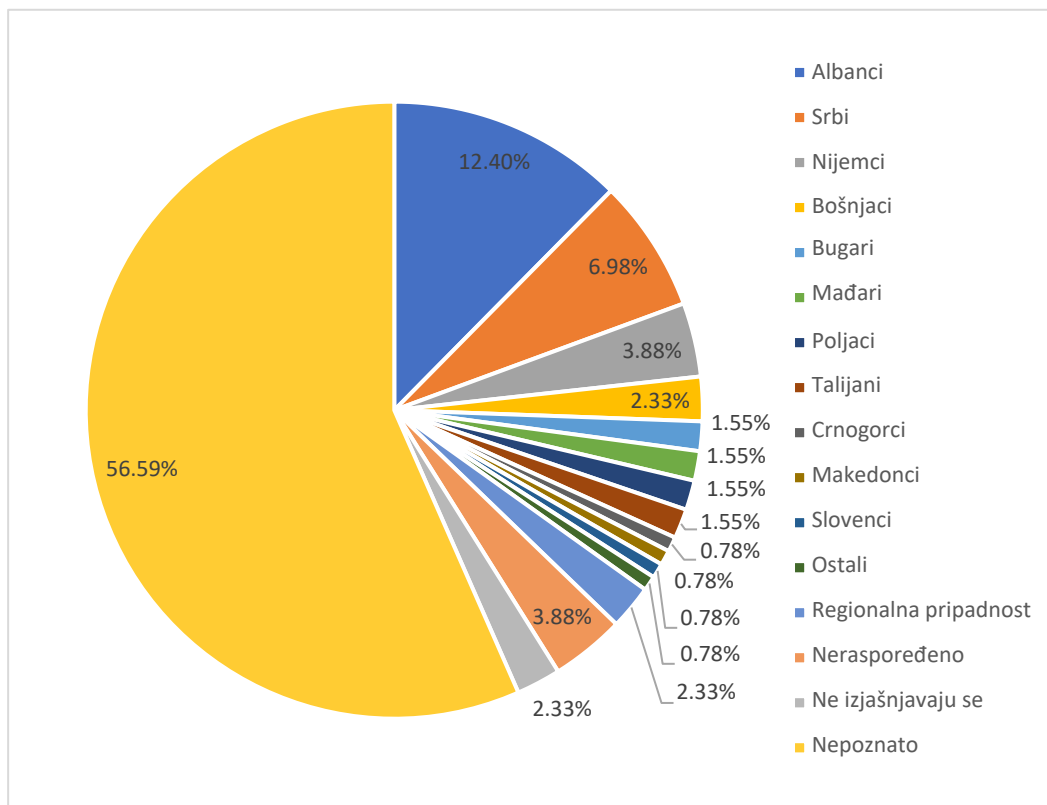
Sl. 23. Etnička manjinska struktura stanovništva Općine Bol 2011. godine.

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. – Stanovništvo prema narodnosti po gradovima/općinama. Državni zavod za statistiku Republika Hrvatske, Zagreb, 2013.

Sl. 24. Etnička struktura stanovništva Općine Bol 2021. godine.

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021. – Stanovništvo prema narodnosti po gradovima/općinama. Državni zavod za statistiku Republika Hrvatske, Zagreb, 2022.

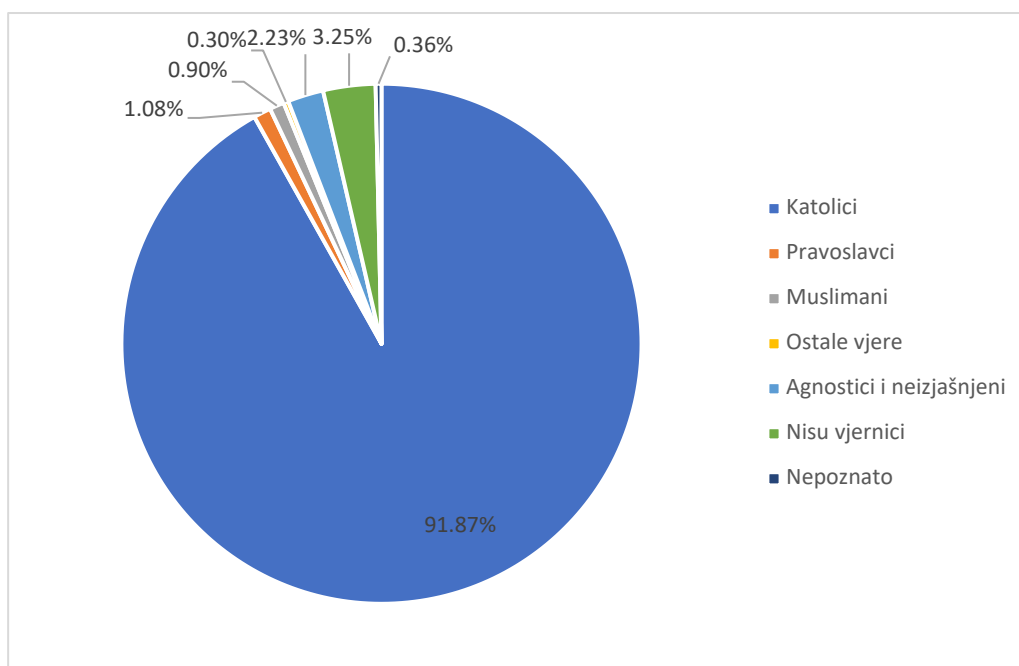

Sl. 25. Etnička manjinska struktura stanovništva Općine Bol 2021. godine.

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021. – Stanovništvo prema narodnosti po gradovima/općinama. Državni zavod za statistiku Republika Hrvatske, Zagreb, 2022.

3.3.4. Vjerska struktura

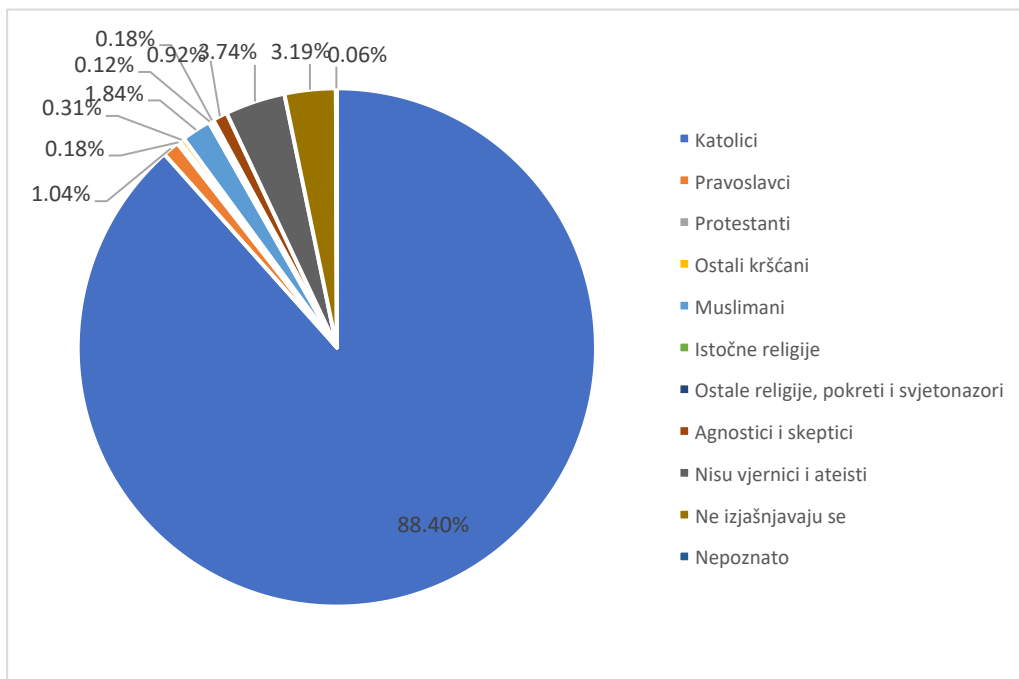
Vjerska struktura stanovništva Općine Bol također odražava tradiciju i kulturni identitet ove zajednice. Prema podacima iz popisa stanovništva, većina stanovnika izjašnjava se kao katolici, što je u skladu s povijesnim razvojem i kulturnim nasljeđem ovog područja. Vjera i crkva igraju važnu ulogu u društvenom životu Bola, posebno u kontekstu održavanja tradicionalnih običaja, blagdana i društvenih događanja. Unatoč dominaciji jedne vjerske zajednice (Slike 26., 27. i 28.), Bol je poznat po toleranciji i suživotu različitih vjerskih i kulturnih identiteta. Ova otvorenost prema različitostima može se smatrati važnim resursom u kontekstu razvoja turizma, gdje se susreću različite kulture i svjetonazori (Messana, 2021).

Sl. 26. Vjerska struktura stanovništva Općine Bol 2001. godine.

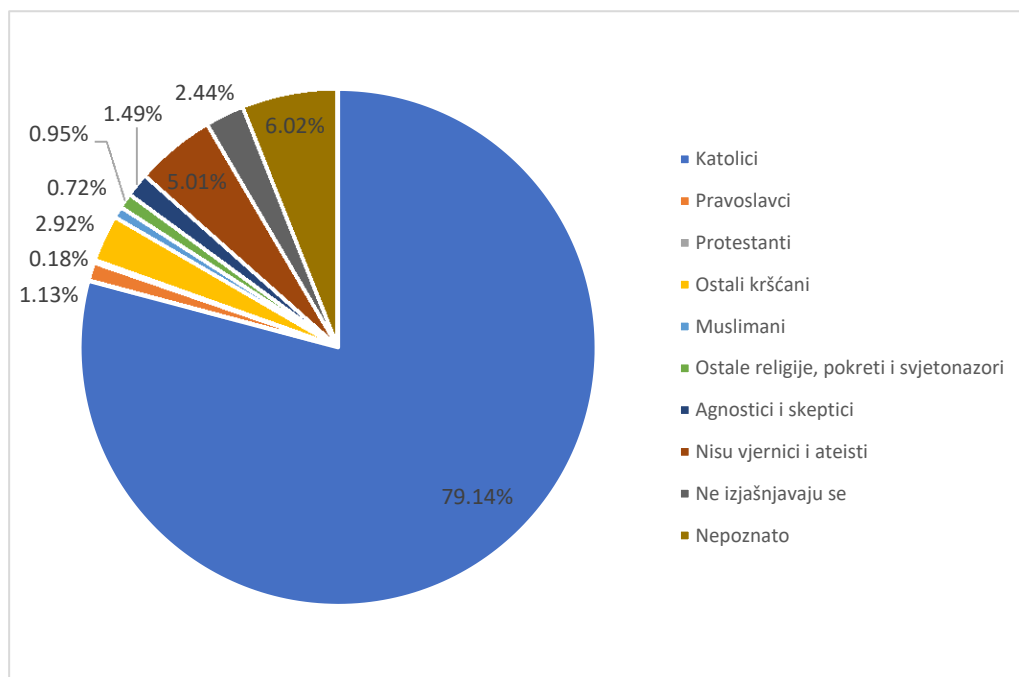
Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001. – Stanovništvo prema vjeri po gradovima/općinama. Državni zavod za statistiku Republika Hrvatske, Zagreb, 2005.

Sastav stanovništva Općine Bol, promatran kroz prizmu obrazovne, etničke i vjerske strukture, pruža uvid u društvene dinamike koje oblikuju ovu zajednicu. Dok obrazovna struktura pokazuje relativno visoku razinu obrazovanosti, što je ključno za gospodarski razvoj, etnička i vjerska struktura odražavaju kulturnu homogenost koja doprinosi društvenoj stabilnosti. Međutim, budući demografski i društveni izazovi, poput migracija i promjena u obrazovnim i etničkim strukturama, zahtijevat će pažljivo planiranje i promišljanje politika koje će podržati inkluzivan i održiv razvoj Općine (Zlatar Gamberožić i Tonković, 2015).

Sl. 27. Vjerska struktura stanovništva Općine Bol 2011. godine.

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. – Stanovništvo prema vjeri po gradovima/općinama. Državni zavod za statistiku Republika Hrvatske, Zagreb, 2013.

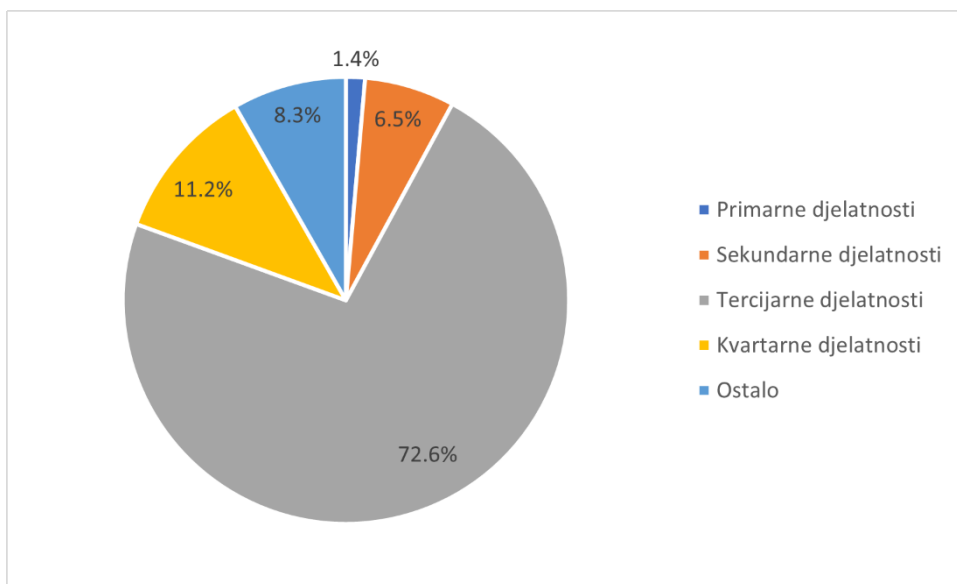
Sl. 28. Vjerska struktura stanovništva Općine Bol 2021. godine.

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021. – Stanovništvo prema vjeri po gradovima/općinama. Državni zavod za statistiku Republika Hrvatske, Zagreb, 2022.

4. Gospodarska struktura

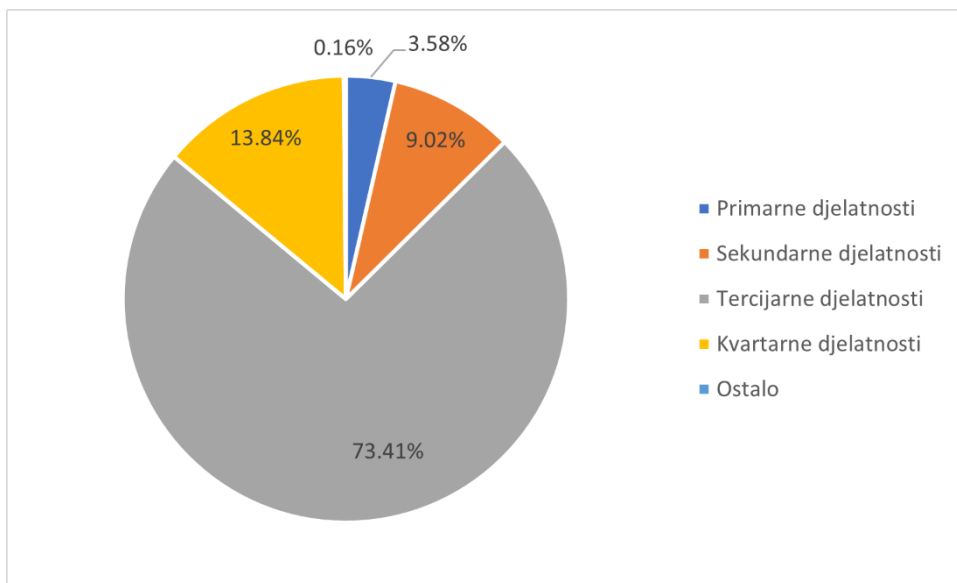
Općina Bol, smještena na južnoj obali otoka Brača, poznata je po svojoj bogatoj povijesti i prirodnim ljepotama, ali i po dinamičnim gospodarskim aktivnostima koje oblikuju svakodnevni život njezinih stanovnika. Gospodarstvo Bola odražava šire trendove na jadranskim otocima, gdje

su tradicionalne djelatnosti poput poljoprivrede i ribarstva u velikoj mjeri ustupile mjesto turizmu i uslužnim djelatnostima (Šimunović, 1997). Ovo poglavlje istražiti će gospodarske sektore u Općini Bol, s posebnim naglaskom na turizam kao glavni pokretač gospodarskog razvoja, te analizirati širi utjecaj turizma na lokalnu zajednicu i gospodarski potencijal Općine.

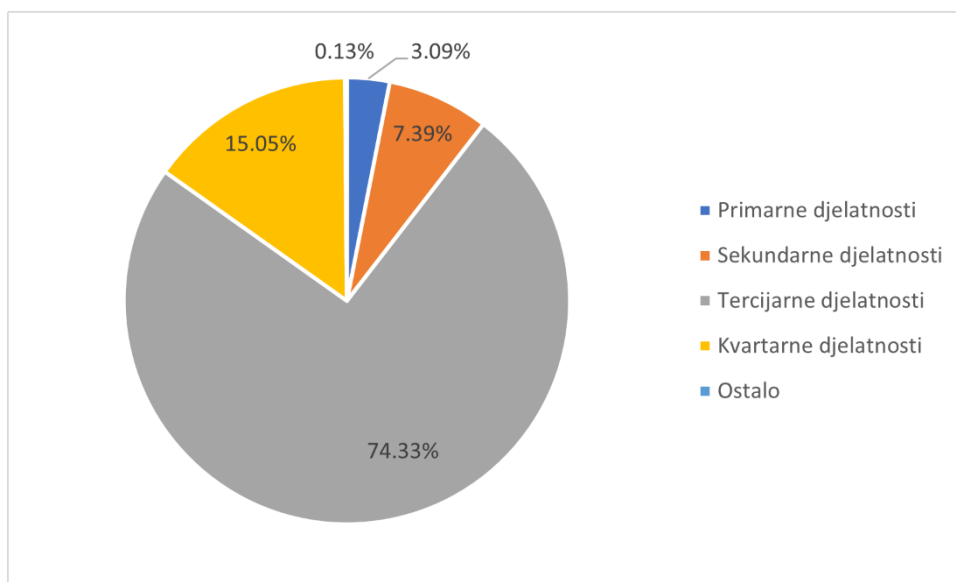
Sl. 29. Udio zaposlenih u Općini Bol prema sektorima 2001. godine.

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001. – Zaposleni prema područjima djelatnosti, starosti i spolu. Državni zavod za statistiku Republika Hrvatske, Zagreb, 2005.

Sl. 30. Udio zaposlenih u Općini Bol prema sektorima 2011. godine.

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. – Zaposleni prema područjima djelatnosti, starosti i spolu. Državni zavod za statistiku Republika Hrvatske, Zagreb, 2013.

Sl. 31. Udio zaposlenih u Općini Bol prema sektorima 2021. godine.

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021. – Zaposleni prema područjima djelatnosti, starosti i spolu. Državni zavod za statistiku Republika Hrvatske, Zagreb, 2022.

4.1. Gospodarski sektori

Gospodarska struktura Općine Bol prošla je kroz značajne promjene u razdoblju od 2001. do 2021. godine, koje se jasno vide u podacima o strukturi djelatnosti. Analiza gospodarskih sektora kroz ove godine ukazuje na postepeni prijelaz s tradicionalnih sektora, poput poljoprivrede i ribarstva, prema uslužnim djelatnostima, koje su postale dominantne zbog rasta turizma. Prema podacima iz 2001. godine, tercijarne djelatnosti činile su najveći udio u gospodarskoj strukturi s 72,6% zaposlenih. Sekundarne djelatnosti, koje uključuju industriju i građevinarstvo, činile su 6,5%, dok su primarne djelatnosti (poljoprivreda i ribarstvo) činile 8,3%. Ovaj početni omjer već je nagovijestio snažnu orijentaciju općine prema turizmu i uslužnom sektoru (Slika 29.). Do 2011. godine udio tercijarnih djelatnosti dodatno je porastao na 73,41%, dok je udio sekundarnih djelatnosti blago porastao na 9,02%. Primarne djelatnosti su doživjele daljnji pad, smanjujući se na 3,58%. Ove promjene potvrđuju kontinuirani pad važnosti tradicionalnih djelatnosti poput poljoprivrede i ribarstva, dok se industrija i građevinski sektor stabiliziraju, ali ostaju sekundarni u odnosu na usluge (Slika 30.). Najnoviji podaci iz 2021. godine ukazuju na nastavak ovog trenda. Tercijarne djelatnosti sada čine čak 74,33% svih gospodarskih aktivnosti, dok su sekundarne djelatnosti blago pale na 7,39%. Primarne djelatnosti, sada s udjelom od samo 3,09%, gotovo su marginalizirane, čime se dodatno naglašava značaj turizma kao glavne gospodarske grane u Općini Bol (Slika 31.). Ovi podaci pokazuju kako je uslužni sektor, poglavito turizam, potpuno preoblikovao gospodarsku strukturu Bola. Ovisnost o turizmu donosi značajne gospodarske koristi tijekom ljetnih mjeseci, ali i izazove vezane uz sezonalnost i oslanjanje na turizam kao glavni izvor

prihoda (Nadal i dr., 2004). Ova promjena gospodarske orijentacije također je utjecala na demografske i društvene promjene unutar lokalne zajednice, uključujući migracijske obrasce, obrazovne potrebe i tržište rada.

4.1.1. Primarne djelatnosti

Poljoprivreda, nekada ključna djelatnost u Bolu, danas zauzima manji dio gospodarskog spektra Općine. Tradicionalno, poljoprivreda u Bolu bila je usmjerena na uzgoj maslina, vinove loze i drugih mediteranskih kultura. Proizvodnja maslinovog ulja i vina imala je ne samo gospodarski već i kulturni značaj, oblikujući način života lokalnog stanovništva. Međutim, s razvojem turizma, poljoprivredne aktivnosti su uvelike smanjene, a mnoge poljoprivredne površine danas su zapuštene ili prenamijenjene za turističke svrhe (CLC, 2020). Ipak, poljoprivreda i dalje igra ulogu u lokalnom gospodarstvu, iako u manjoj mjeri. Postoji određeni broj poljoprivrednika koji se bave proizvodnjom visokokvalitetnih maslinovih ulja i vina, koja su prepoznata i cijenjena kako na domaćem, tako i na inozemnom tržištu. Ovi proizvodi često se koriste u lokalnim ugostiteljskim objektima, što dodatno doprinosi promociji lokalne poljoprivrede među turistima. Vinogradarstvo je stoljećima bilo dominantna poljoprivredna grana, a Bol je poznat po proizvodnji visokokvalitetnih vina, posebice sorte Plavac mali (LAG Brač, 2023). Bolski vinogradi smješteni su na južnim padinama, na nadmorskim visinama od 200 do 400 metara, gdje specifični mikroklimatski uvjeti, karakterizirani visokom insolacijom i stalnim strujanjem zraka, pogoduju razvoju grožđa izuzetne kvalitete. Međutim, ovi vinogradi suočavaju se s izazovima povezanim s klimatskim promjenama, uključujući sve češće pojave ekstremnih vrućina i suša (Cvitančić, 2019). Ribarstvo je još jedan tradicionalni sektor koji je nekada bio od velikog značaja za Općinu Bol. Kao i u slučaju poljoprivrede, ribarstvo je danas smanjeno u opsegu i važnosti. Razvoj turizma i uslužnih djelatnosti doveo je do smanjenja broja ljudi koji se bave ribarstvom, dok su mnoge ribarske aktivnosti postale više hobi nego profesija. Ipak, ribarstvo i dalje igra ulogu u opskrbi lokalnog stanovništva i turističkih aktivnosti svježom ribom i morskim plodovima (Tsafoutis i Metaxas, 2021). Zanimljivo je da ribarstvo u Bolu, iako smanjeno, zadržava određeni kulturni značaj. Ribarske fešte i drugi događaji povezani s morem i ribolovom i dalje su važan dio društvenog života Općine, te predstavljaju atrakciju za turiste koji žele iskusiti autentičnu mediteransku atmosferu (Tsafoutis i Metaxas, 2021).

4.1.2. Sekundarne djelatnosti

Obrtništvo i zanati, koji su nekada bili važni za opskrbu lokalnog stanovništva i za izvoz proizvoda na kopno, također su pretrpjeli promjene pod utjecajem turizma. Tradicionalni obrti, poput izrade

suvenira, rukotvorina i drugih proizvoda, danas su usmjereni na turističko tržište (Lovrić, 2015). Iako je smanjen broj tradicionalnih obrtnika, oni koji su ostali prilagodili su svoje proizvode i usluge potrebama i željama turista, često kombinirajući tradicionalne metode s modernim dizajnom. Ova prilagodba obrtništva predstavlja značajan doprinos očuvanju lokalne kulturne baštine, ali i stvaranju novih gospodarskih prilika. Mnogi posjetitelji cijene autentične, ručno izrađene proizvode, primerice od maslinovog drveta (Moja djelatnost, 2024), koji odražavaju povijest i kulturu Bola, što omogućuje obrtnicima da i dalje imaju ulogu u lokalnom gospodarstvu.

4.1.3. Tercijarne djelatnosti

Uslužne djelatnosti danas čine najveći dio gospodarstva Općine Bol, a njihov razvoj usko je povezan s turizmom (Glamuzina, 2011). Usluge poput ugostiteljstva, smještaja, trgovine, te raznih turističkih aktivnosti postale su dominantne gospodarske grane. Ovaj sektor pruža najveći broj radnih mjesta lokalnom stanovništvu, ali i onima koji dolaze u Bol tijekom turističke sezone kako bi radili u hotelima, restoranima, barovima i drugim objektima (Zlatar Gamberožić, 2024). Razvoj uslužnog sektora doveo je do promjena u strukturi radne snage, s naglaskom na sezonsko zapošljavanje i fleksibilnost radne snage. Ovo je dovelo do povećanja broja mladih ljudi koji ostaju u Bolu ili se vraćaju tijekom ljetne sezone kako bi radili u turističkom sektoru. Turizam je postao najvažniji gospodarski sektor u Općini Bol, a njegov razvoj tijekom posljednjih nekoliko desetljeća oblikovao je ne samo gospodarstvo, već i društvenu i prostornu strukturu Općine (LAG Brač, 2023). Kao jedan od najpoznatijih turističkih odredišta na Jadranu, Bol privlači velik broj domaćih i stranih turista koji dolaze zbog prekrasnih plaža, kulturnih znamenitosti i bogate ponude aktivnosti. Ovaj dio poglavlja istražiti će ulogu turizma kao pokretača gospodarskog razvoja Bola, analizirajući ključne čimbenike koji su doprinijeli njegovom razvoju, kao i izazove i prilike koje turizam donosi. Turizam u Bolu počeo se razvijati sredinom 20. stoljeća, kada je prepoznat potencijal prirodnih ljepota ovog područja, posebice plaže Zlatni rat, koja je postala simbol ne samo Bola, već i hrvatskog turizma u cjelini (TZO Bol, 2024). Razvoj turizma u Bolu omogućio je rast i razvoj lokalne infrastrukture, uključujući izgradnju hotela, restorana, apartmana, te rekreativnih i sportskih sadržaja (Slika 32.). Ovo je privuklo investicije, ne samo lokalne, već i strane, što je dodatno potaknulo gospodarski rast (Zlatar Gamberožić i Tonković, 2015). Zahvaljujući turizmu, Bol je postao jedno od najrazvijenijih mjesta na otoku Braču, s visokom razinom usluga i infrastrukturnih kapaciteta. Na području Bola svakako se treba intervenirati i u poboljšanje kamping ponude kao novog tipa ponude. Pritisak investitora i kapitala na Općinu Bol je velik i to otežava održivi i planski razvoj. Turistička zajednica u tom kontekstu nastoji promovirati destinaciju za *outdoor* aktivnosti i sportove na vodi (Zlatar Gamberožić, 2024).

Sl. 32. Zračni pogled na teniske terene i Zlatni Rat.

Izvor: Bol island Brač Croatia, 2024.

Turizam je najvažniji izvor prihoda za Općinu Bol, generirajući većinu prihoda kroz smještaj, ugostiteljstvo, trgovinu i razne turističke usluge. Ovaj sektor pruža najveći broj radnih mjesta, a mnogi stanovnici Bola izravno ili neizravno ovise o turizmu za svoj životni standard. Osim toga, turizam doprinosi i razvoju drugih sektora, poput poljoprivrede, ribarstva i obrtništva, kroz potražnju za lokalnim proizvodima i uslugama. Turizam također igra ključnu ulogu u privlačenju investicija u Bol. Brojni investitori prepoznali su potencijal ovog područja, što je rezultiralo izgradnjom novih smještajnih kapaciteta, rekreacijskih sadržaja i drugih objekata namijenjenih turistima. Ove investicije doprinijele su poboljšanju ukupne gospodarske slike Općine, povećanju broja zaposlenih i rastu prihoda. Međutim, gospodarski učinci turizma nisu uvijek pozitivni. Sezonalnost turizma predstavlja značajan izazov, jer većina prihoda i aktivnosti koncentrirana je u ljetnim mjesecima, dok zimi dolazi do pada gospodarske aktivnosti (Nadal i dr, 2004). Ovo dovodi do problema s održavanjem radnih mjesta tijekom cijele godine, ali i s održavanjem infrastrukture koja je pod velikim opterećenjem tijekom turističke sezone. Unatoč brojnim prednostima, turizam u Bolu suočava se s nekoliko izazova. Prvi izazov je sezonalnost, koja ograničava gospodarsku aktivnost na nekoliko mjeseci u godini. Kako bi se riješio ovaj problem, potrebno je razviti strategije za produženje turističke sezone, poput promicanja kulturnih i sportskih događanja izvan glavne sezone, te razvoja novih oblika turizma koji nisu vezani isključivo uz ljetne mjesece.

Drugi izazov je održivost turizma. Povećani broj turista može dovesti do prekomjernog korištenja resursa, zagađenja okoliša i gubitka autentičnosti lokalne zajednice (Herman, 2022). Stoga je ključno razvijati turizam na način koji će očuvati prirodne i kulturne resurse Bola, osiguravajući da turizam bude održiv i dugoročno koristan za lokalno stanovništvo. Osim izazova, turizam u Bolu pruža i brojne prilike. Razvoj selektivnih oblika turizma, poput kulturnog, sportskog i zdravstvenog turizma, može privući različite profile turista i produžiti sezonu (Zlatar Gamberožić i Tonković, 2015). Također, promocija lokalnih proizvoda i usluga kroz turizam može doprinijeti očuvanju lokalne kulture i stvaranju dodatnih gospodarskih prilika za stanovništvo.

4.1.4. Kvartarne djelatnosti

Kvartarni sektor u gospodarstvu Općine Bol, iako manje razvijen u usporedbi s tercijarnim sektorom, ima potencijal za značajan rast, posebno s obzirom na globalne trendove digitalizacije i sve veće potrebe za uslugama visoke dodane vrijednosti. Razvoj kvartarnih djelatnosti u Bolu je ograničen veličinom lokalne populacije i udaljenošću od većih urbanih centara (LAG Brač, 2023). Ipak, Bol ima značajne prednosti u smislu kvalitete života i privlačnosti kao turističke destinacije, što može biti od ključne važnosti za razvoj ovog sektora. Postoji potencijal za privlačenje profesionalaca iz sektora informacijskih tehnologija, financija, te ostalih uslužnih djelatnosti koje ne ovise o fizičkoj lokaciji. Digitalni nomadi i stručnjaci iz područja visokih tehnologija sve više traže lokacije koje im omogućuju kvalitetan život, a Bol, uz svoju ljepotu i razvijenu infrastrukturu, može biti atraktivan za ovakve profesionalce. Kvaliteta obrazovanja i mogućnosti stručnog usavršavanja su od presudnog značaja za daljnji razvoj kvartarnih djelatnosti (Markusović, 2018). Iako Bol trenutno nema visokoškolske ustanove, blizina Splita i drugih obrazovnih centara omogućava mladima iz Bola pristup visokom obrazovanju, što može dugoročno povećati broj kvalificiranih stručnjaka koji se vraćaju na otok i razvijaju lokalne kvatarne djelatnosti (LAG Brač, 2023). Osim toga, ulaganje u digitalnu infrastrukturu, uključujući širokopojasni internet i modernizaciju telekomunikacija, može dodatno potaknuti razvoj IT sektora i usluga temeljenih na znanju. Financijske usluge i informacijska tehnologija također imaju potencijal za rast u Bolu, osobito s obzirom na porast popularnosti udaljenog rada. Sve više tvrtki i pojedinaca iz sektora financija, savjetovanja i IT-a mogu svoje usluge pružati putem interneta, neovisno o fizičkoj lokaciji. Ovo otvara mogućnost za razvoj kvartarnih djelatnosti u Bolu, gdje bi profesionalci mogli uživati u mirnom otočkom životu dok rade za globalno tržište. Ovaj trend se već događa u mnogim turističkim destinacijama širom svijeta, a Bol ima sve preduvjete da postane središte za takvu vrstu poslovanja (Markusović, 2018). U okviru kvartarnih djelatnosti, važna je i veza s turizmom. Inovacije u turističkom sektoru, posebno u vezi s digitalnim platformama, analizom podataka i specijaliziranim uslugama za turiste, pružaju značajan potencijal za razvoj kvartarnih djelatnosti u

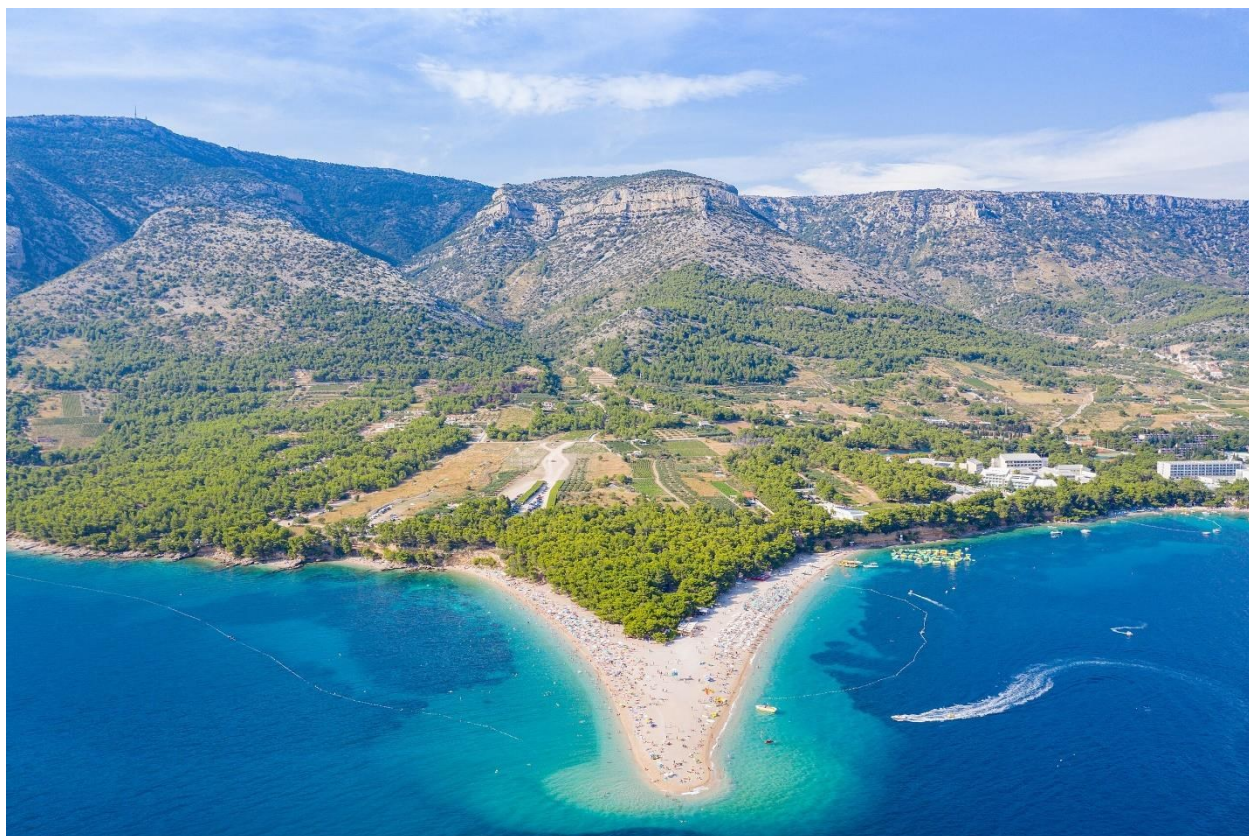
Bolu. Održivi turizam, koji postaje sve važniji na globalnom nivou, zahtijeva inovacije i znanje koje dolazi upravo iz kvartarnih sektora (Markusović, 2018). Razvoj digitalnih sustava za praćenje turističkih trendova, pametnih rješenja za rezervacije smještaja i usluga, te analitike podataka o posjetiteljima može otvoriti nove prilike za lokalne poduzetnike i profesionalce (LAG Brač, 2023).

4.2. Utjecaj turizma

Turizam ima dubok i sveobuhvatan utjecaj na Općinu Bol, oblikujući njezinu gospodarsku, društvenu i prostornu stvarnost. Ovaj dio poglavlja istražit će različite aspekte utjecaja turizma na Bol, uključujući gospodarske, društvene, kulturne i ekološke aspekte. Gospodarski utjecaj turizma na Bol je višestruk i značajan. Osim što generira prihode i otvara radna mjesta, turizam potiče razvoj drugih gospodarskih sektora, uključujući poljoprivredu, ribarstvo i obrtništvo. Turizam također privlači investicije i potiče modernizaciju infrastrukture, što doprinosi ukupnom gospodarskom razvoju Općine. Međutim, ovisnost o turizmu također donosi određene rizike. Sezonalnost prihoda, osjetljivost na vanjske šokove poput gospodarske krize ili pandemija, te konkurencija s drugim turističkim destinacijama predstavljaju izazove s kojima se Bol mora suočiti kako bi osigurao stabilan i održiv gospodarski rast (Zlatar Gamberožić, 2024). Turizam ima značajan utjecaj na društvene strukture i odnose u Bolu. Razvoj turizma doveo je do promjena u strukturi radne snage, s povećanim brojem radnika u uslužnim djelatnostima. Ove promjene utjecale su na način života lokalnog stanovništva, s naglaskom na sezonski rad i fleksibilne oblike zapošljavanja.

Osim toga, turizam je promijenio demografske trendove u Općini, privlačeći nove stanovnike i zadržavajući mlade koji bi inače emigrirali u potrazi za boljim prilikama. Ovaj demografski učinak turizma pridonio je stabilizaciji broja stanovnika u Bolu, ali je također doveo do određenih društvenih tenzija, posebno u pogledu prilagodbe lokalne zajednice turističkim zahtjevima i promjenama u načinu života. Turizam također ima dubok utjecaj na kulturni identitet Bola. S jedne strane, turizam može doprinijeti očuvanju i promociji lokalne kulture, kroz podršku za kulturne manifestacije, obnovu kulturnih spomenika i promociju lokalnih proizvoda i običaja. S druge strane, turizam može dovesti do komercijalizacije i gubitka autentičnosti lokalne kulture, posebno ako su turistički interesi stavljeni ispred interesa lokalne zajednice. Kulturni utjecaj turizma također se očituje u promjenama u svakodnevnom životu stanovnika. Povećani broj turista može promijeniti dinamiku lokalne zajednice, s naglaskom na prilagodbu turizmu i smanjenje prostora za tradicionalne običaje i prakse. U tom kontekstu, važno je osigurati ravnotežu između turističkog razvoja i očuvanja kulturnog identiteta Bola (Fabjanović, 1990). Ekološki utjecaj turizma na Bol također je značajan. Povećana turistička aktivnost dovela je do pritiska na prirodne resurse, uključujući vodu, energiju i prostor. Također, povećan broj turista stvara izazove u pogledu

upravljanja otpadom, zaštite okoliša i očuvanja prirodnih ljepota (Slika 33.) koje privlače turiste u Bol (Fabjanović, 1990).

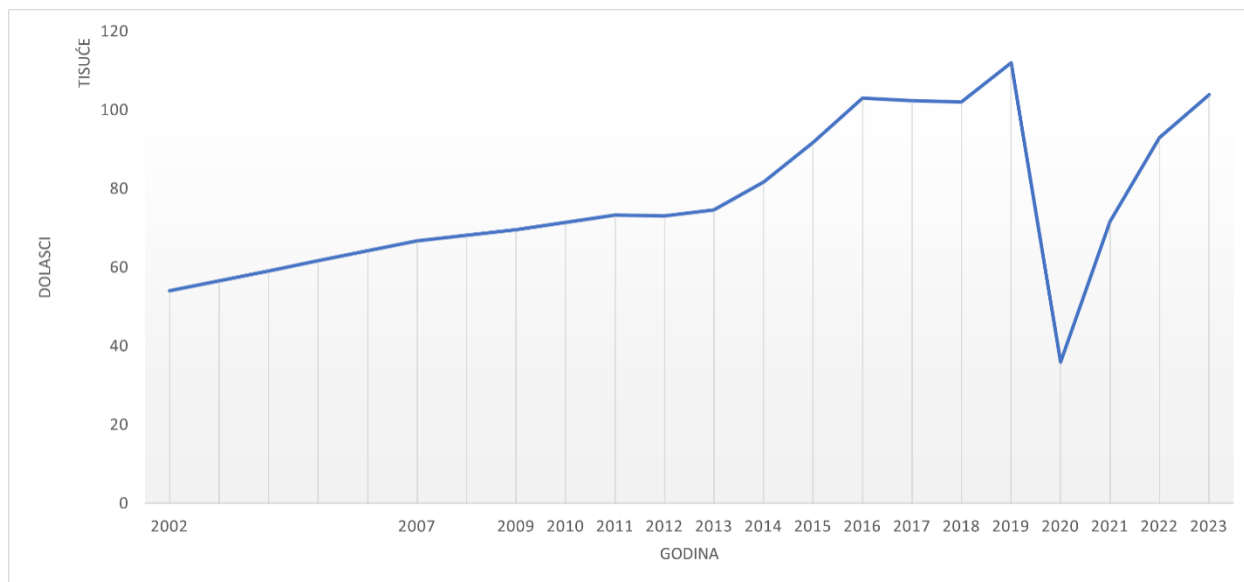
Sl. 33. Zlatni Rat i Vidova Gora.

Izvor: wikipedia.org, 2024.

Tablica 4. Broj domaćih i stranih turista i noćenja u Općini Bol 2014. – 2023.

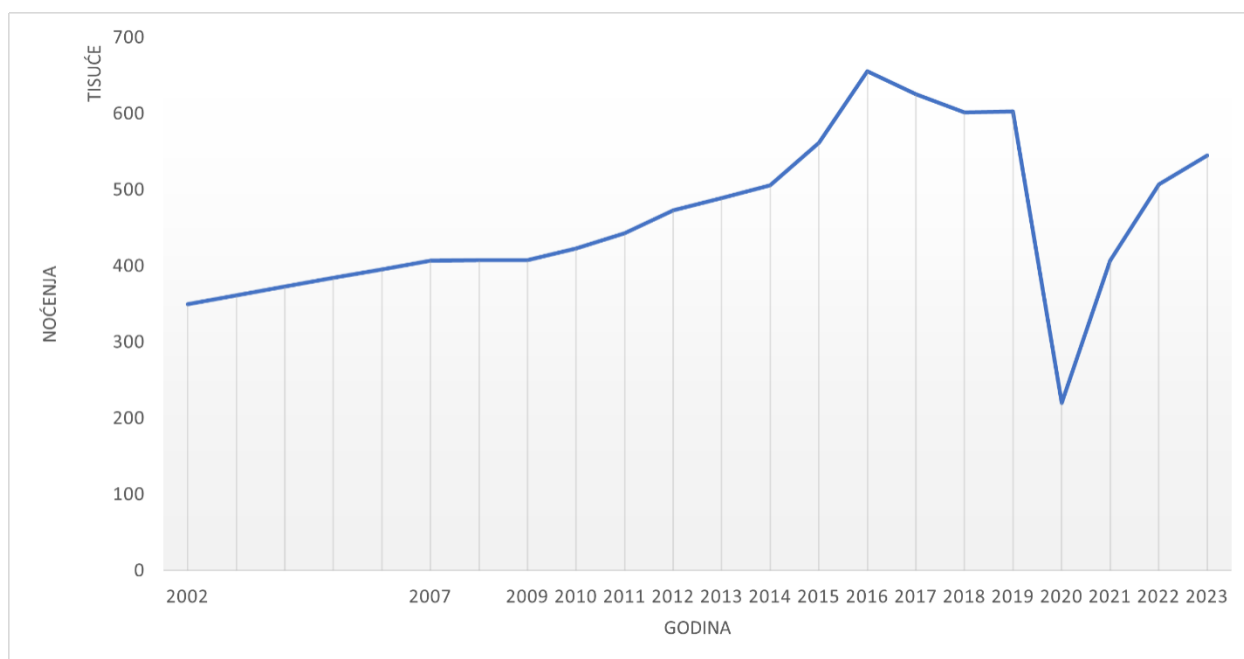
Općina Bol		Dolasci		Noćenja	
2014.	Domaći turisti	6 885	2014.	Domaći turisti	38 517
	Strani turisti	74 885		Strani turisti	467 582
2015.	Domaći turisti	8 060	2015.	Domaći turisti	42 618
	Strani turisti	83 699		Strani turisti	519 434
2016.	Domaći turisti	9 403	2016.	Domaći turisti	44 648
	Strani turisti	93 598		Strani turisti	611 216
2017.	Domaći turisti	6 765	2017.	Domaći turisti	30 403
	Strani turisti	95 666		Strani turisti	595 227
2018.	Domaći turisti	7 756	2018.	Domaći turisti	35 536
	Strani turisti	94 331		Strani turisti	566 274
2019.	Domaći turisti	10 531	2019.	Domaći turisti	42 853
	Strani turisti	101 479		Strani turisti	559 796
2020.	Domaći turisti	7 760	2020.	Domaći turisti	37 615
	Strani turisti	28 212		Strani turisti	182 902
2021.	Domaći turisti	11 570	2021.	Domaći turisti	53 345
	Strani turisti	60 119		Strani turisti	353 509
2022.	Domaći turisti	11 654	2022.	Domaći turisti	52 344
	Strani turisti	81 364		Strani turisti	454 711
2023.	Domaći turisti	16 403	2023.	Domaći turisti	67 346
	Strani turisti	87 535		Strani turisti	477 858

Izvor: Gradovi u statistici – turizam. Državni zavod za statistiku Republika Hrvatske, Zagreb, 2022; 1722 Turizam u 2022. Državni zavod za statistiku Republika Hrvatske, Zagreb, 2023; 1731 Turizam u 2023. Državni zavod za statistiku Republika Hrvatske, Zagreb, 2024.

Sl. 34. Turistički dolasci u Općini Bol 2002., 2007., 2009. – 2023.

Izvor: Turizam, kumulativni podaci u 2002., 2007., 2009. – 2019. Državni zavod za statistiku Republika Hrvatske, Zagreb, 2024; 1722 Turizam u 2022. Državni zavod za statistiku Republika Hrvatske, Zagreb, 2023; 1731 Turizam u 2023. Državni zavod za statistiku Republika Hrvatske, Zagreb, 2024.

Sl. 35. Turistička noćenja u Općini Bol 2002., 2007., 2009. – 2023.

Izvor: Turizam, kumulativni podaci u 2002., 2007., 2009. – 2019. Državni zavod za statistiku Republika Hrvatske, Zagreb, 2024; 1722 Turizam u 2022. Državni zavod za statistiku Republika Hrvatske, Zagreb, 2023; 1731 Turizam u 2023. Državni zavod za statistiku Republika Hrvatske, Zagreb, 2024.

U Bolu je, što se tiče gospodarske i ekološke dimenzije razvoja, prisutan prevelik upliv privatnog kapitala koji ne dopušta u većoj mjeri planski razvoj mjesta čime dolazi do problema masovnosti turizma i posljedično njegovog negativnog utjecaja na okoliš. Utjecaj turističke zajednice i pojedinih aktera smatra se nedovoljnim za zaustavljanje takvog tipa razvoja. U ekološkoj dimenziji održivosti prisutni su i po prvi put registrirani OPG-ovi što govori u prilog razvoju agro-turizma. Utjecaj COVID-19 pandemije vidljiv je u Bolu prema promjeni tipa smještaja i turističkih objekata - traženiji su izolirani objekti, a u manjoj mjeri hotelski smještaj, premda se i to mijenja već 2021. godine, a pogotovo 2022. kad su se brojke dolazaka turista udvostručile (Zlata Gamberožić, 2024).

Tablica 4 prikazuje broj dolazaka i noćenja domaćih i stranih turista u Općini Bol od 2014. do 2023. godine. Vidljivo je kako broj dolazaka i noćenja varira tijekom tog razdoblja, ali generalno bilježi rast, s iznimkom 2020. godine kada dolazi do naglog pada zbog pandemije COVID-19. Taj pad posebno je izražen među stranim turistima, gdje se broj noćenja smanjuje za gotovo dvije trećine u usporedbi s prethodnim godinama. Nakon 2020. godine vidljiv je postupni oporavak turizma, a u 2023. brojke dolazaka i noćenja premašuju čak i one iz razdoblja prije pandemije. Broj domaćih turista varira od 6885 u 2014. do 16403 u 2023., što također ukazuje na rast domaćeg turizma, dok strani turisti pokazuju sličan trend, s vrhuncem od 101479 dolazaka u 2019. godini. Noćenja stranih turista također bilježe pad 2020. godine, ali oporavljaju se 2021. i 2022. godine. Slika 34 prikazuje broj dolazaka turista u Općini Bol u periodu od 2002. do 2023. godine. Slično podacima iz tablice 4, i ovdje je vidljiv stalni rast turističkog prometa, s najvećim porastom između 2009. i 2019. godine, te značajan pad 2020. godine uzrokovan pandemijom. Nakon toga dolazi do brzog oporavka u 2021. i 2022. godini. Slika 35 prati broj noćenja u istom razdoblju. Iako su dolasci u Bol ključni za turističku aktivnost, broj noćenja pokazuje koliko dugo turisti ostaju, što je važan indikator gospodarske koristi od turizma. I ovdje se vidi sličan trend s vrhuncima prije pandemije i oporavkom u kasnijim godinama. Ovi podaci ukazuju na važnost turizma za gospodarstvo Općine Bol i značajan utjecaj pandemije na turistički sektor, kao i na sposobnost brzog oporavka.

Kako bi se minimizirali negativni ekološki utjecaji turizma, potrebno je provoditi mjere održivog razvoja, koje uključuju ekološki prihvatljive prakse u turizmu, zaštitu prirodnih resursa i smanjenje ekološkog otiska. U tom kontekstu, lokalna vlast i turistički sektor moraju surađivati kako bi osigurali dugoročnu održivost turizma u Bolu, a time i očuvanje prirodnog okoliša za buduće generacije (Šijaković, 2020).

5. Opremljenost centralnim funkcijama

Opremljenost centralnim funkcijama ključan je pokazatelj kvalitete života stanovništva u bilo kojoj zajednici, a posebno u ruralnim i otočnim područjima kao što je Općina Bol. Centralne funkcije obuhvaćaju širok spektar usluga i sadržaja koji su potrebni za svakodnevni život stanovništva, uključujući obrazovne ustanove, zdravstvene usluge, komunalnu infrastrukturu, kulturne ustanove, trgovine i druge društvene sadržaje. Njihova dostupnost i kvaliteta imaju izravan utjecaj na privlačnost životnog okruženja, demografske trendove te ukupnu održivost zajednice. Općina Bol, unatoč svojoj relativnoj maloj veličini, zahvaljujući razvoju turizma, pokazuje relativno dobru opremljenost centralnim funkcijama, što doprinosi stabilnosti i kvaliteti života njezinih stanovnika. U nastavku će se detaljno analizirati stanje opremljenosti centralnim funkcijama u Općini Bol, s posebnim osvrtom na obrazovanje, zdravstvo, komunalnu infrastrukturu, kulturne sadržaje te trgovinu i uslužne djelatnosti.

5.1. Obrazovne ustanove

Obrazovne ustanove predstavljaju osnovu za razvoj ljudskog kapitala, što je od iznimne važnosti za dugoročni gospodarski i društveni razvoj Općine Bol. U Bolu se nalazi osnovna škola koja osigurava osnovno obrazovanje za djecu iz cijele Općine. Škola je adekvatno opremljena i pruža kvalitetne uvjete za nastavu, uključujući moderno opremljene učionice, sportsku dvoranu i igralište (OŠ Bol, 2024). Iako postoji srednja škola u samom naselju, nakon završetka osnovne škole, učenici iz Bola uglavnom nastavljaju srednjoškolsko obrazovanje u Supetru ili Splitu, gdje su smještene najbliže srednje škole. Ovaj odlazak mladih na školovanje izvan Općine predstavlja izazov, budući da mnogi od njih nakon završetka školovanja ne vide razlog za povratak u Bol, osim tijekom turističke sezone. Stoga je dugoročno gledano, važno razmotriti mogućnosti razvoja dodatnih obrazovnih programa ili suradnje s obrazovnim institucijama u Supetru i Splitu, kako bi se potaknula veća povezanost mladih s lokalnom zajednicom. Postoji i vrtićka ustanova Mali Princ koja pokriva potrebe predškolskog odgoja, omogućujući roditeljima s malom djecom kvalitetnu skrb i obrazovanje za najmlađe (MZOM, 2024). To je važno ne samo za obrazovni razvoj djece, već i za poticanje demografskog rasta Općine, jer dostupnost kvalitetnih obrazovnih ustanova može biti odlučujući faktor za mlade obitelji prilikom odabira mjesta prebivališta (Bouillet, 2006).

5.2. Zdravstvene usluge

Zdravstvena opremljenost Općine Bol sastoji se od ambulante opće prakse koja osigurava osnovnu zdravstvenu skrb za stanovništvo, kao i za brojne turiste tijekom ljetne sezone. U Bolu je također prisutna ljekarna koja je važan segment zdravstvene infrastrukture, posebice zbog činjenice da je

otok Brač tijekom zime slabije povezan s kopnom, što može otežati pristup zdravstvenim uslugama u hitnim slučajevima. U slučaju potrebe za specijalističkim pregledima ili ozbiljnijim medicinskim intervencijama, stanovnici Bola upućuju se u zdravstvene ustanove u Supetru ili Splitu. Ova udaljenost do najbliže bolnice ili specijalista predstavlja izazov, posebice za starije i slabije pokretne osobe, primjerice uz dom zdravlja postoje samo lječilište Dujmović i poliklinika Pyria-Medica (HZJZ, 2024). Stoga bi poboljšanje dostupnosti specijalističkih usluga, bilo putem periodičnih dolazaka specijalista u Bol, bilo kroz uspostavu telemedicinskih usluga, značajno doprinijelo kvaliteti života lokalnog stanovništva. Tijekom turističke sezone, potreba za zdravstvenim uslugama značajno se povećava zbog velikog broja posjetitelja. To stavlja dodatni pritisak na lokalne zdravstvene kapacitete, koji se moraju prilagoditi povećanom opsegu rada i specifičnim potrebama turista. Uvođenje sezonskih medicinskih timova ili pojačanje postojećih kapaciteta moglo bi biti jedno od rješenja za smanjenje tog pritiska i osiguranje adekvatne zdravstvene skrbi za sve.

5.3. Komunalna infrastruktura

Komunalna infrastruktura Općine Bol zadovoljava osnovne potrebe stanovništva i turista, no suočava se s izazovima koji proizlaze iz sezonskih oscilacija u potrošnji i povećanih zahtjeva tijekom turističke sezone. Vodoopskrba, odvodnja, zbrinjavanje otpada i elektroopskrba ključni su segmenti komunalne infrastrukture, a svi oni zahtijevaju kontinuiranu prilagodbu kako bi se osigurala održivost i efikasnost (Dekanić, 2023). Vodoopskrba Bola oslanja se na regionalni vodovod, koji je stabilan i pouzdan izvor pitke vode za lokalno stanovništvo i turiste. Međutim, tijekom ljetnih mjeseci, kada broj stanovnika u Općini značajno raste, dolazi do povećanih zahtjeva za vodom, što može predstavljati izazov za vodovodni sustav. Ulaganja u modernizaciju i proširenje vodovodnog sustava, kao i u mjere štednje vode, nužna su kako bi se osigurao kontinuitet opskrbe i smanjili rizici od nestašica. Odvodnja je također dobro razvijena, no sezonske kiše i povećana količina otpadnih voda tijekom ljetnih mjeseci mogu opteretiti sustav (Marinković, 2020). Stoga je važno osigurati redovito održavanje i modernizaciju sustava odvodnje, kako bi se spriječile poplave i onečišćenje okoliša, osobito obalnog područja koje je od velikog značaja za turizam (Herman, 2022). Zbrinjavanje otpada u Bolu organizirano je na način koji zadovoljava potrebe stanovništva, no također se suočava s izazovima vezanim uz sezonske oscilacije. Tijekom ljetne sezone, količina otpada značajno raste, što zahtijeva efikasniji sustav prikupljanja i odvoza otpada (Dekanić, 2023). Uvođenje selektivnog prikupljanja otpada i reciklaže, kao i edukacija stanovništva i turista o važnosti pravilnog zbrinjavanja otpada, predstavljaju ključne mjere za poboljšanje ovog segmenta komunalne infrastrukture (Dekanić, 2023). Elektroopskrba Općine Bol stabilna je i pouzdana, no, kao i kod drugih segmenata infrastrukture, sezonske oscilacije u potrošnji električne energije zahtijevaju stalnu prilagodbu sustava. Povećani zahtjevi tijekom

ljetne sezone, posebice zbog korištenja rashladnih uređaja i drugih električnih aparata, mogu opteretiti mrežu. Ulaganja u modernizaciju elektroenergetske mreže i poticanje korištenja obnovljivih izvora energije, poput solarnih panela, mogli bi doprinijeti povećanju energetske učinkovitosti i smanjenju ovisnosti o vanjskim izvorima energije.

5.4. Kulturne ustanove i sadržaji

Kulturne ustanove i sadržaji u Općini Bol igraju važnu ulogu u očuvanju lokalnog identiteta i promociji kulture među stanovnicima i turistima. Bol se može pohvaliti bogatom kulturnom baštinom, koja uključuje povijesne građevine, muzeje, galerije i razne kulturne manifestacije koje se održavaju tijekom cijele godine, ali posebno tijekom turističke sezone. Najpoznatija kulturna ustanova u Bolu je Galerija "Branislav Dešković", smještena u renesansno-baroknoj palači u središtu Bola (Sunara, 2018). Galerija je posvećena izložbama umjetnosti, posebno djela koja prikazuju dalmatinski pejzaž i kulturu, te predstavlja važan kulturni centar ne samo za Bol, već i za cijeli otok Brač (Slika 36.) (Sunara, 2018). Osim galerije, u Bolu se nalazi i nekoliko drugih kulturnih ustanova i spomenika, poput Dominikanskog samostana, koji čuva bogatu zbirku sakralne umjetnosti i povijesnih artefakata. Kulturne manifestacije, poput Bolskog lita i raznih festivala, privlače mnoge posjetitelje i pridonose turističkoj ponudi Općine, istovremeno održavanjem i promoviranjem lokalne kulturne baštine (TZO Bol, 2024). Unatoč bogatoj ponudi kulturnih sadržaja, postoje mogućnosti za daljnji razvoj ovog segmenta. Povećanje broja kulturnih događanja izvan glavne turističke sezone moglo bi pridonijeti produženju turističke sezone i povećanju privlačnosti Bola kao kulturnog odredišta. Također, suradnja s drugim kulturnim institucijama na Braču i šire mogla bi obogatiti kulturnu ponudu i privući širu publiku.

Sl. 36. Galerija Branislav Dešković.

Izvor: Tripadvisor, 2024.

5.5. Trgovina i uslužne djelatnosti

Trgovina i uslužne djelatnosti čine važan dio gospodarstva Općine Bol, osiguravajući opskrbu i usluge za lokalno stanovništvo i turiste. Bol ima nekoliko trgovina, supermarketa, pekara, te specijaliziranih dućana koji zadovoljavaju osnovne potrebe stanovništva. Tijekom ljetne sezone, broj trgovina i uslužnih djelatnosti se povećava kako bi se zadovoljile potrebe turista. Uslužne djelatnosti, uključujući restorane, kafiće, turističke agencije i druge oblike poslovanja vezane uz turizam, glavni su pokretač lokalnog gospodarstva. Ove djelatnosti osiguravaju zaposlenje za velik broj stanovnika, osobito tijekom turističke sezone, te značajno doprinose ukupnom prihodu Općine. U cilju poboljšanja opremljenosti i funkcionalnosti trgovačkog i uslužnog sektora, važno je razmotriti mogućnosti za diversifikaciju ponude i povećanje broja usluga dostupnih tijekom cijele godine (Nadal i dr., 2004). Razvoj novih uslužnih djelatnosti, poput wellness centara, sportskih aktivnosti i specijaliziranih trgovina, mogao bi pridonijeti daljnjem razvoju gospodarstva Bola i povećanju kvalitete života lokalnog stanovništva. Opremljenost centralnim funkcijama u Općini Bol ključna je za održavanje kvalitete života, privlačenje novih stanovnika i poticanje održivog razvoja. Iako Bol pokazuje visoku razinu opremljenosti u odnosu na svoju veličinu i lokaciju, postoje izazovi i mogućnosti za daljnji razvoj, osobito u pogledu sezonalnosti i održivosti. Ulaganja u obrazovanje, zdravstvo, komunalnu infrastrukturu, kulturu i uslužne djelatnosti ključna su za osiguranje dugoročne održivosti i prosperiteta ove otočne zajednice (Radeljak Kaufmann, 2015).

6. Prostorni razvoj

Prostorni razvoj Općine Bol odraz je složenih društveno-gospodarskih procesa koji su se odvijali tijekom posljednjih nekoliko desetljeća. Bol, kao jedno od najpoznatijih turističkih središta na Jadranu, prošao je kroz niz preobrazbi, ponajviše vođenih razvojem turizma i promjenama u demografskoj strukturi. Te promjene oblikovale su korištenje zemljišta, urbano širenje i infrastrukturne promjene. U ovom poglavlju analizirat ćemo prostorni razvoj Općine Bol kroz dvije ključne teme: promjene u zemljišnom pokrovu i proces urbanizacije s pripadajućim infrastrukturnim promjenama. Korištenjem podataka iz **Corine Land Cover** (CLC) za razdoblje od 1990. do 2018. godine, promjene su jasno vidljive i ilustrirane na priloženim kartama.

6.1. Zemljišni pokrov

Zemljišni pokrov Općine Bol tijekom posljednjih desetljeća pokazuje značajnu tranziciju, prvenstveno usmjerenu na smanjenje poljoprivrednih površina i širenje urbanih područja. Korištenje zemljišta uvjetovano je potrebama turizma, što je dovelo do zamjene tradicionalnih

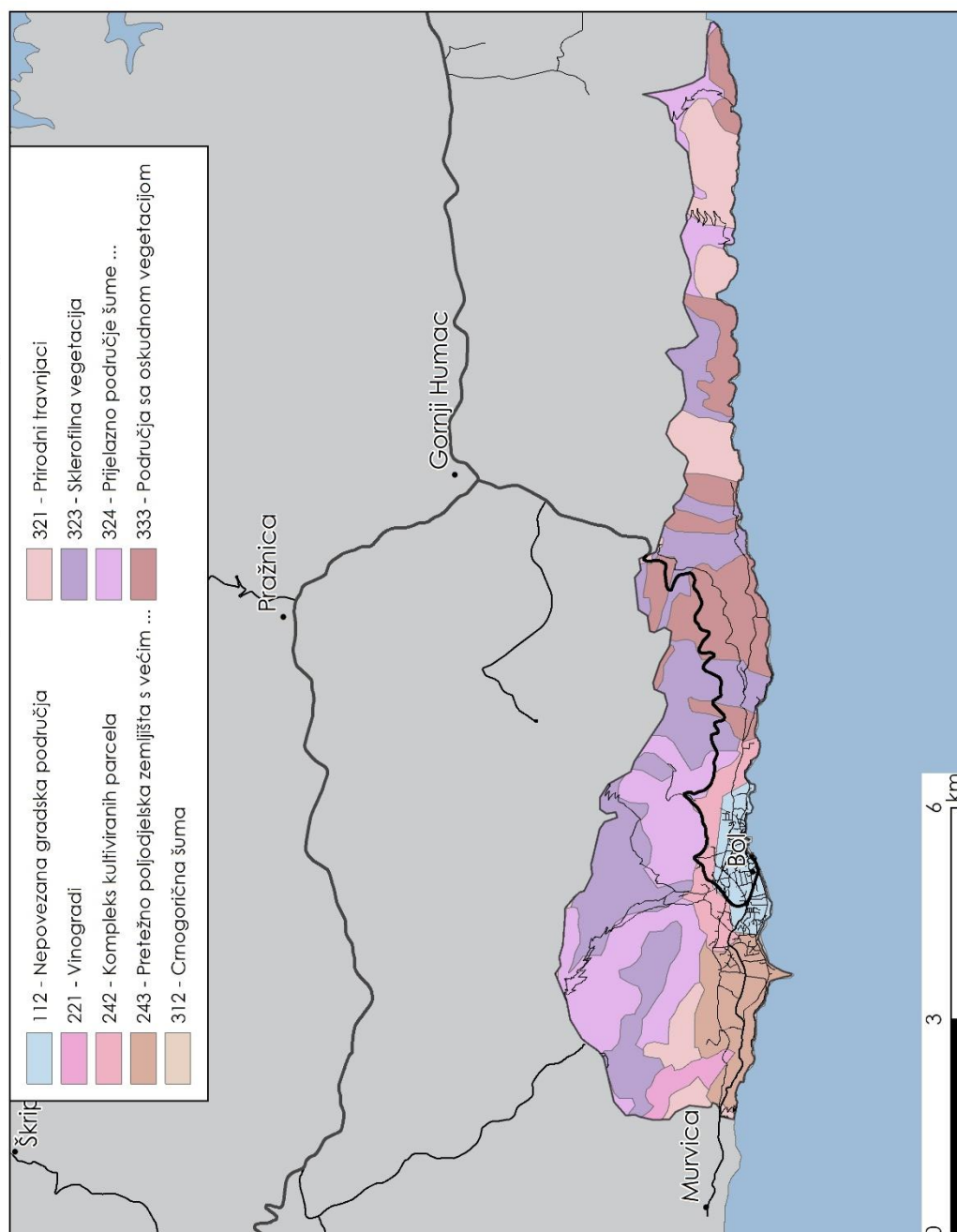
poljoprivrednih djelatnosti s infrastrukturnim objektima povezanim s turističkom ponudom. Ovo je posebno vidljivo u razdoblju od 1990. do 2018. godine, za koje su dostupni CLC podaci.

Na Slici 37, prikazan je zemljišni pokrov iz 1990. godine. U tom razdoblju, Bol je još uvijek imao velik udio poljoprivrednog zemljišta, prvenstveno vinograda i maslinika, dok su prirodni travnjaci i šume činili značajan dio površine. Turizam je u tom razdoblju bio u uzletu, no još uvijek nije imao presudnu ulogu u transformaciji prostora.

Promjene postaju vidljivije u 2000. godini. Do tada su urbana područja značajno proširena, posebno uzduž obale, gdje su se počeli graditi prvi veći turistički objekti. To je dovelo do smanjenja poljoprivrednih površina, a vinogradi i maslinici su se počeli povlačiti pred širenjem građevinskih zona (Slika 38.). Do 2006. godine, urbanizacija je zahvatila veće dijelove obalnog područja, dok je ostatak Općine ostao relativno nepromijenjen. Međutim, Općina se već tada suočavala s izazovima vezanim uz očuvanje prirodnih resursa, budući da je širenje turističkih objekata vršilo pritisak na preostale poljoprivredne i prirodne površine (Slika 39.). 2012. godina ukazuje na daljnje širenje urbanizacije, koja je tijekom tog razdoblja zahvatila preostale dijelove obale i znatno smanjila obradive površine. Prirodni travnjaci, koji su nekada činili značajan dio Općine, sada su gotovo u potpunosti zamijenjeni građevinskim objektima (Slika 40.). 2018. godina prikazuje kulminaciju tih promjena, gdje su gotovo sve obalne zone postale urbanizirane. Poljoprivredne aktivnosti su svedene na minimalne površine, dok je Bol prepoznatljiv prvenstveno po svojim turističkim kapacitetima (Slika 41.). Uspoređujući promjene zemljišnog pokrova između 1990. i 2018. godine, jasno se ilustrira kako je urbanizacija transformirala Bol iz pretežno poljoprivrednog područja u turističko središte s dominantno urbanim karakterom. Ove promjene u zemljišnom pokrovu pokazuju kako je turistički razvoj doveo do gubitka poljoprivrednih i prirodnih površina, stvarajući pritom pritisak na prostor i resurse. Iako je turizam donio gospodarski rast, važno je napomenuti da takav intenzivan razvoj također donosi izazove, poput održivog korištenja prostora i očuvanja prirodnih resursa, što zahtijeva pažljivo planiranje. Tijekom posljednja tri desetljeća, Bol je svjedočio značajnim promjenama u zemljišnom pokrovu, prvenstveno zbog povećane urbanizacije i razvoja turističke infrastrukture. Obalno područje, koje je nekada bilo uglavnom neizgrađeno i prekriveno prirodnom vegetacijom, danas je najvećim dijelom izgrađeno i namijenjeno turističkoj upotrebi. Ove promjene vidljive su kroz širenje građevinskih zona, razvoj hotelskih kompleksa, apartmana, te rekreativnih i sportskih sadržaja. Unutrašnjost Bola, iako u manjoj mjeri urbanizirana, također je doživjela promjene u zemljišnom pokrovu. Poljoprivredne površine, koje su nekada dominirale ovim područjem, smanjene su zbog prenamjene zemljišta za turističke svrhe, ali i zbog zapuštanja poljoprivrednih aktivnosti. Maslinici i vinogradi, iako još uvijek prisutni, danas zauzimaju manji dio prostora, dok su mnoge nekadašnje obradive površine postale zapuštene ili su prekrivene šumskom vegetacijom. Promjene u zemljišnom pokrovu Bola imale su značajan utjecaj na ekosustave i okoliš. Gubitak prirodne

vegetacije i širenje urbanih površina doprinose fragmentaciji staništa, gubitku bioraznolikosti i promjenama u mikroklimi. Nadalje, povećana izgrađenost obalnog područja povećava rizik od erozije i onečišćenja mora, što može negativno utjecati na turističku privlačnost i ekološku održivost Općine. U tom kontekstu, važno je provoditi mjere za očuvanje preostalih prirodnih staništa i zaštitu poljoprivrednih površina koje imaju važnu ekološku i kulturnu vrijednost. Očuvanje i obnova maslinika i vinograda, kao i zaštita borovih šuma, ključni su koraci za osiguranje dugoročne održivosti zemljišnog pokrova i očuvanje prirodnog krajolika Bole.

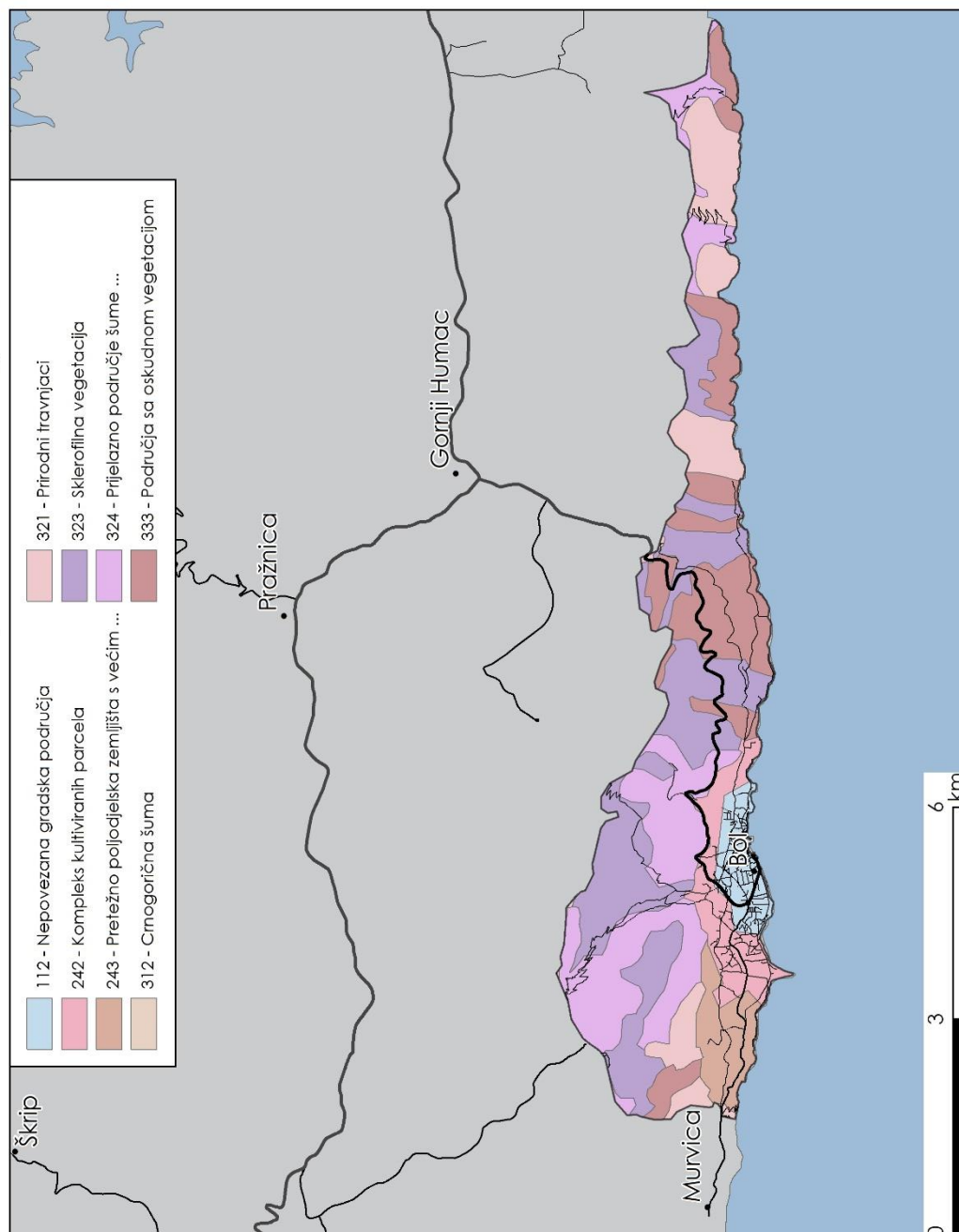
Corine Land Cover Općine Bol 1990. godine

Sl. 37. Zemljišni pokrov Općine Bol 1990. godine prema Corine Land Cover klasifikaciji.

Izvor: CLC (2000)

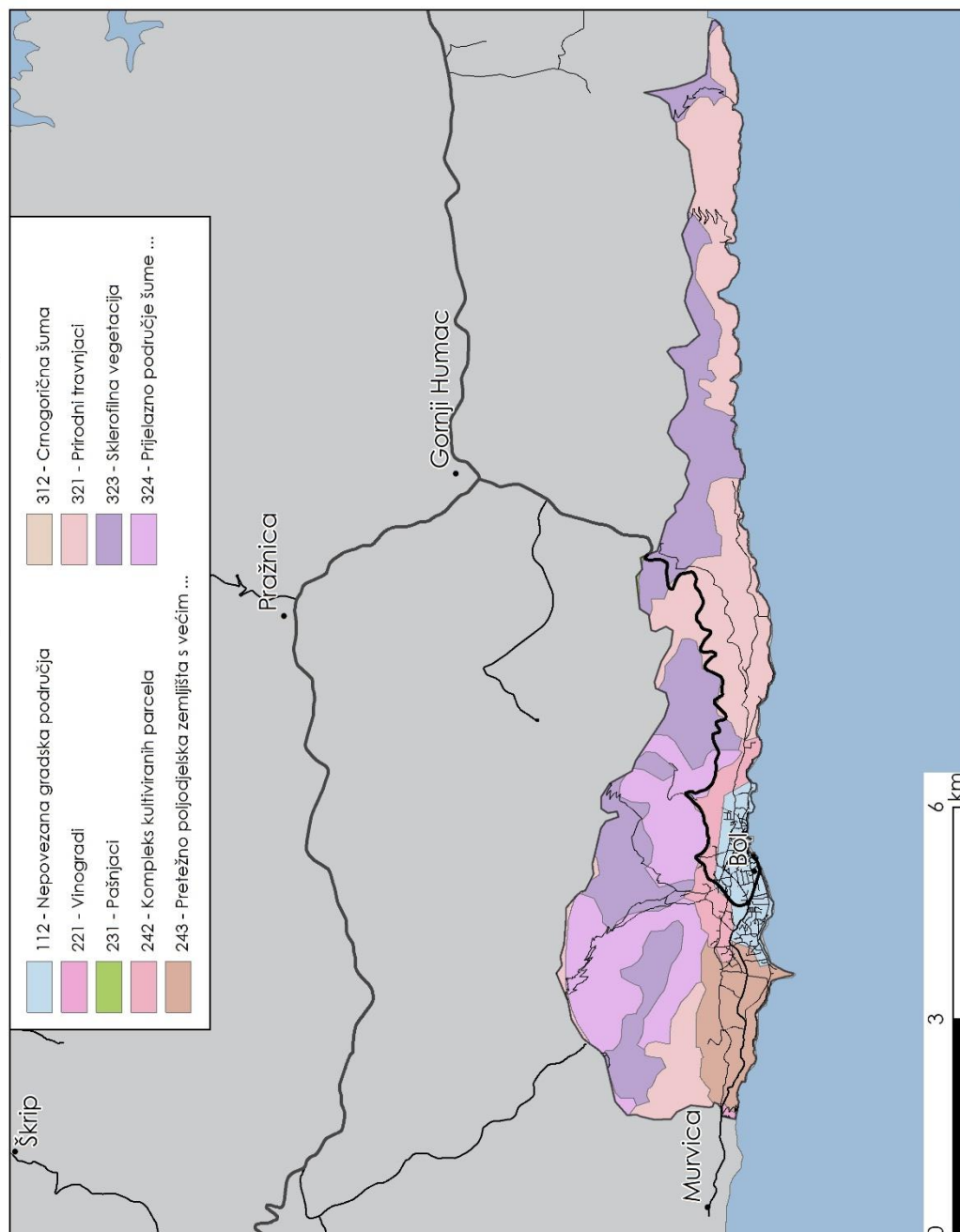
Corine Land Cover Općine Bol 2000. godine

Sl. 38. Zemljišni pokrov Općine Bol 2000. godine prema Corine Land Cover klasifikaciji.

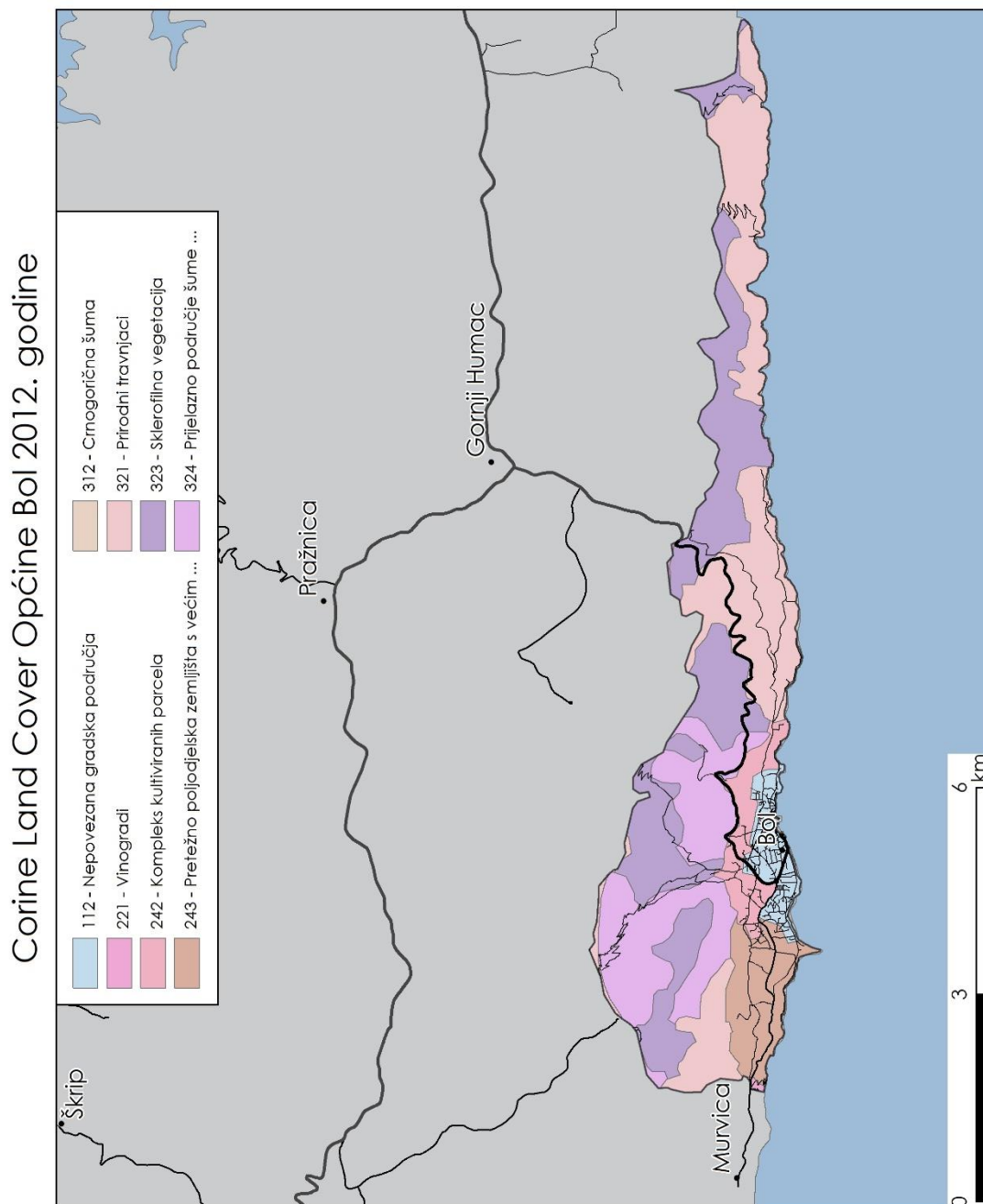
Izvor: CLC (2006)

Corine Land Cover Općine Bol 2006. godine

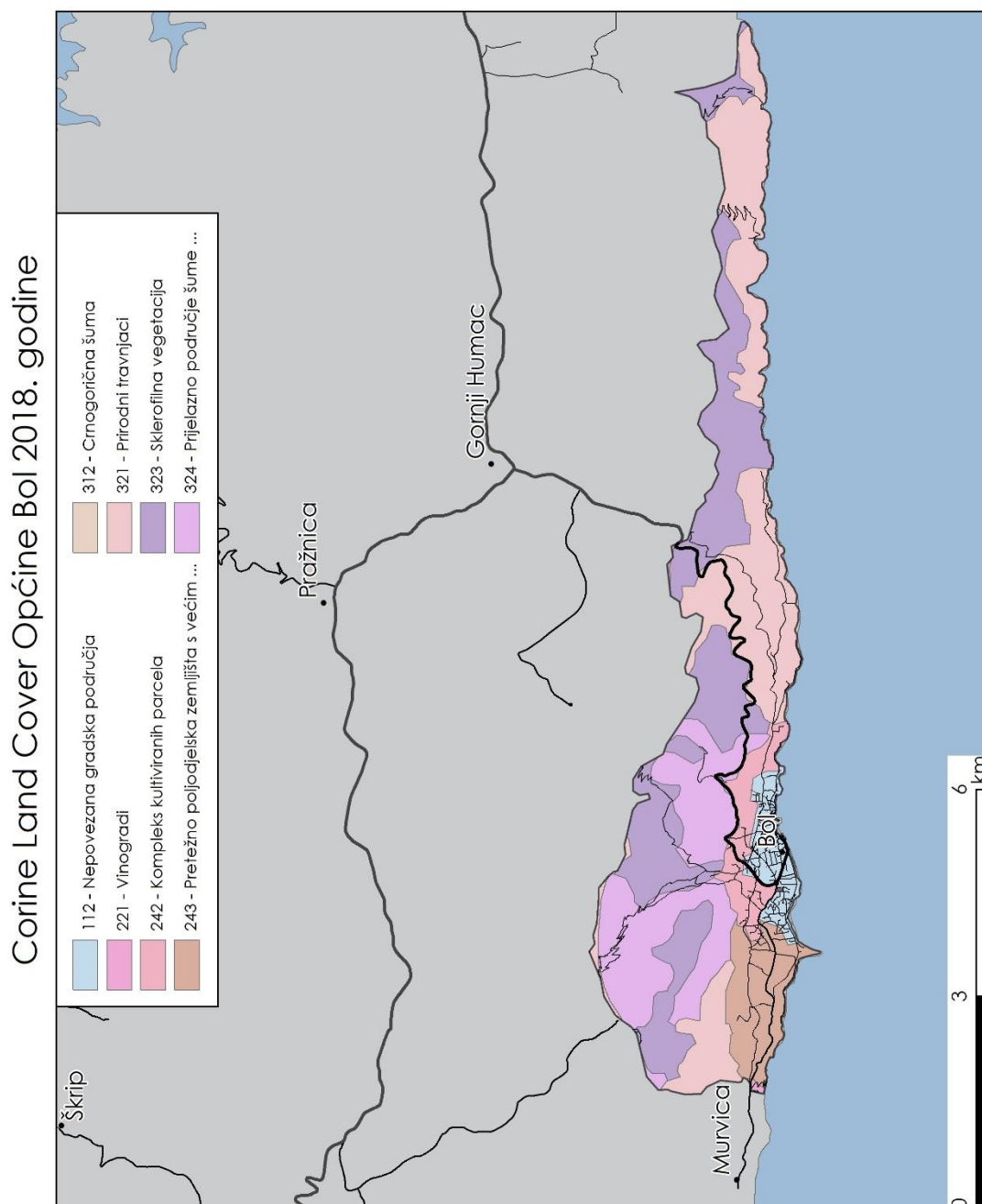
Sl. 39. Zemljišni pokrov Općine Bol 2006. godine prema Corine Land Cover klasifikaciji.

Izvor: CLC (2012)

Sl. 40. Zemljišni pokrov Općine Bol 2012. godine prema Corine Land Cover klasifikaciji.

Izvor: CLC (2020)

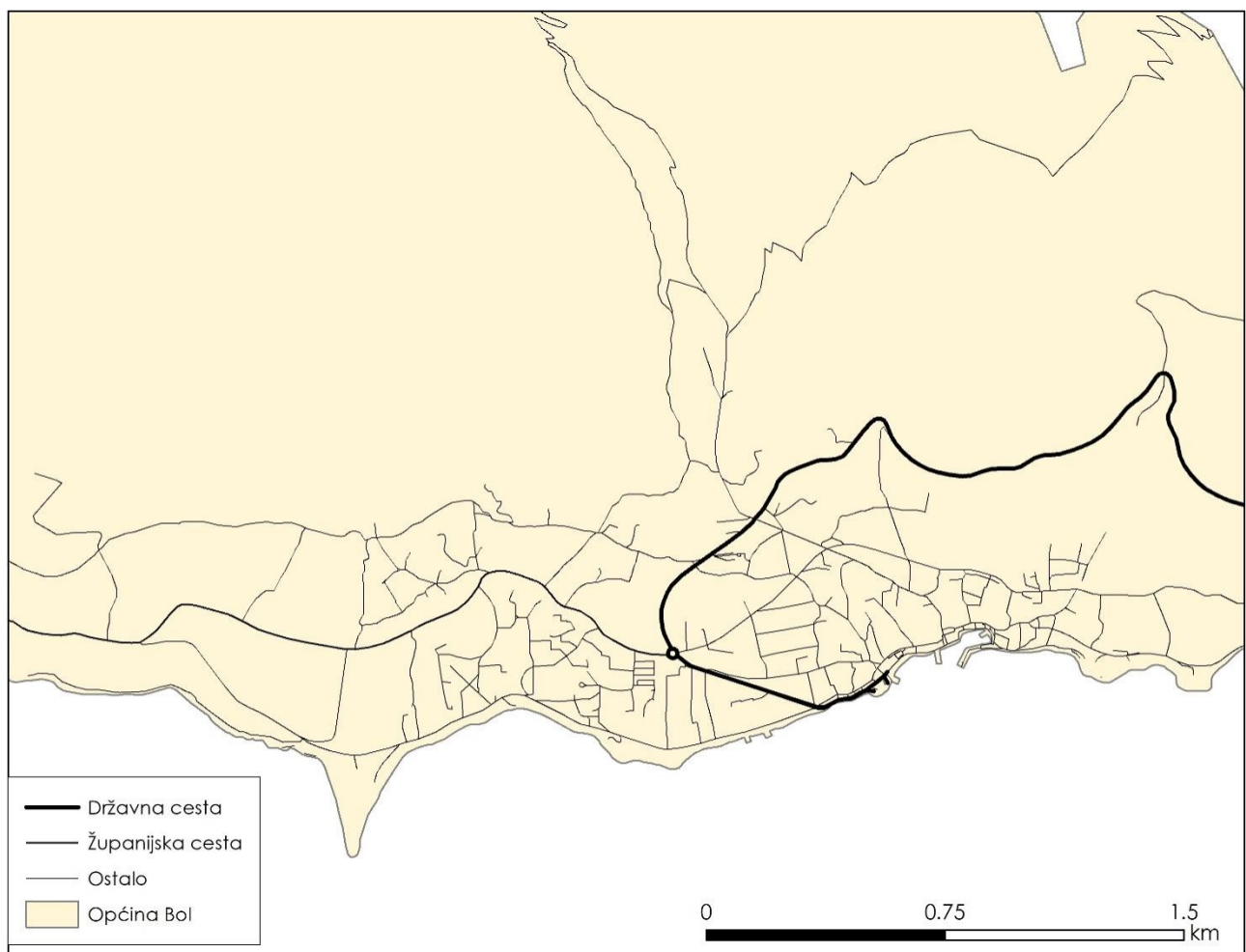
Sl. 41. Zemljišni pokrov Općine Bol 2018. godine prema Corine Land Cover klasifikaciji.

Izvor: CLC (2020)

6.2. Urbanizacija i infrastrukturne promjene, planiranje i održivi razvoj

Urbanizacija Bola bila je usmjerena prvenstveno na obalno područje, gdje su koncentrirani glavni turistički sadržaji i infrastruktura. Širenje građevinskih zona uglavnom je usmjereno na izgradnju smještajnih kapaciteta, uključujući hotele, apartmane i vile, te na razvoj prateće infrastrukture, poput prometnica, šetnica i rekreacijskih sadržaja. Ove promjene pridonijele su gospodarskom

rastu i povećanju turističke privlačnosti Bola, no također su donijele izazove u pogledu održivog upravljanja prostorom i zaštite okoliša. Prostorni plan Bola prikazuje ulice i glavne prometne pravce unutar naselja, koji su temelj za daljnji razvoj infrastrukturnih projekata (Slika 42.). Ova karta pruža uvid u način na koji su prostorni kapaciteti raspoređeni unutar urbanog dijela naselja te potencijale za budući razvoj stambenih i turističkih kapaciteta. Unutrašnjost Općine, iako manje urbanizirana, također bilježi određene promjene, prvenstveno kroz širenje stambenih zona i izgradnju sekundarnih stambenih objekata. Ovi trendovi urbanizacije dovode do povećane potrošnje prostora i stvaraju pritisak na prirodne resurse, posebno na vodu i energiju, što može ugroziti dugoročnu održivost razvoja (Vrandečić-Loje, 2011). Infrastrukturni razvoj ključan je za podršku urbanizaciji i turističkom rastu, no također donosi izazove u pogledu kapaciteta i održivosti (Vrandečić-Loje, 2011). Glavne infrastrukturne promjene u Bolu uključuju modernizaciju prometne mreže, razvoj vodovoda i kanalizacije, te poboljšanje elektroenergetskog sustava. Ovi projekti bili su nužni za podršku rastućem broju stanovnika i turista, no istovremeno su stvorili potrebu za daljnjim ulaganjima u održavanje i nadogradnju infrastrukture.

Sl. 42. Plan ulica naselja Bol.

Izvor: DGU, 2024; Geofabrik, 2024.

Jedan od glavnih izazova u infrastrukturnom razvoju Bola je sezonalnost turističke potražnje, koja stvara velike oscilacije u opterećenju infrastrukture. Tijekom ljetnih mjeseci, kada broj stanovnika višestruko raste zbog dolaska turista, dolazi do povećanog pritiska na vodovodnu i kanalizacijsku mrežu, kao i na elektroenergetski sustav (Vrandečić-Loje, 2011). Ove sezonske oscilacije zahtijevaju fleksibilna rješenja koja će omogućiti učinkovito upravljanje resursima i osigurati kontinuitet usluga tijekom cijele godine. Planiranje prostornog razvoja u Općini Bol mora biti usmjereno na održivost, uzimajući u obzir specifične ekološke, prostorne i društvene karakteristike ovog područja. Održivi razvoj podrazumijeva ravnotežu između gospodarskog rasta, očuvanja okoliša i poboljšanja kvalitete života stanovništva (Nakićen i Ćuka, 2016). U tom kontekstu, ključni aspekti planiranja uključuju zaštitu prirodnih resursa, očuvanje kulturne baštine, održivo korištenje zemljišta i infrastrukture te prilagodbu klimatskim promjenama. Prostorno planiranje u Bolu treba biti usmjereno na kontrolu urbanizacije, s naglaskom na očuvanje neizgrađenih obalnih i unutrašnjih područja te na revitalizaciju zapuštenih poljoprivrednih zemljišta. Ove mjere mogu doprinijeti očuvanju krajobraza, bioraznolikosti i ekosustava, ali i promovirati održivi turizam koji je usklađen s kapacitetima prostora i potrebama lokalnog stanovništva (Dimelli, 2016). Također, važno je integrirati principe održivosti u infrastrukturne projekte, osiguravajući da nova infrastruktura bude energetska učinkovita, otporna na klimatske promjene i prilagođena specifičnim potrebama lokalne zajednice (Dimelli, 2016). Uvođenje obnovljivih izvora energije, modernizacija sustava upravljanja vodnim resursima i otpornosti infrastrukture na sezonske varijacije (Dimelli, 2016), ključni su koraci prema postizanju održivog razvoja u Bolu. Prostorni razvoj Općine Bol predstavlja izazov i priliku za očuvanje prirodnih i kulturnih resursa, dok se istovremeno osigurava gospodarski rast i poboljšanje kvalitete života stanovništva (Vrandečić-Loje, 2011). Ulaganje u održivo planiranje i infrastrukturu, uz zaštitu zemljišnog pokrova i kontroliranu urbanizaciju, ključni su za budući razvoj ove otočne zajednice.

7. Prostorni plan i razvojne strategije Općine Bol

Općina Bol, smještena na južnoj obali otoka Brača, u posljednjih nekoliko desetljeća prolazi kroz značajne promjene pod utjecajem turizma i razvoja infrastrukture. Da bi se osigurao održiv razvoj ove Općine, ključni su dokumenti kao što su Prostorni plan i Razvojna strategija za razdoblje 2021. – 2027. Ovi dokumenti ne samo da oblikuju budući prostorni i gospodarski razvoj Općine već i pružaju smjernice za očuvanje prirodnih i kulturnih resursa. U ovom poglavlju proučiti će se Prostorni plan i Razvojna strategija Općine Bol, s posebnim naglaskom na njihov sadržaj, ciljeve i potencijalne izazove u njihovoj provedbi.

7.1. Prostorni plan

Prostorni plan Općine Bol ključan je dokument koji definira način korištenja prostora na području Općine. Ovaj plan obuhvaća širok spektar aspekata, uključujući zaštitu prirodnih i kulturnih resursa, razvoj infrastrukture, stambene zone, turističke kapacitete, kao i planiranje zelenih površina i javnih prostora (Općina Bol, 2021). Prostorni plan Općine Bol usmjeren je na racionalno korištenje prostora, uzimajući u obzir ograničene resurse i potrebu za očuvanjem okoliša. U planu su jasno definirane zone različitih namjena, uključujući stambene, turističke, poljoprivredne i industrijske zone. Posebna pažnja posvećena je očuvanju poljoprivrednih površina koje su tradicionalno korištene za uzgoj maslina i vinove loze, čime se podržava lokalno gospodarstvo i održava kulturni identitet zajednice. Prema Prostornom planu, značajan dio obale namijenjen je za razvoj turističkih sadržaja, što je u skladu s dugoročnom strategijom razvoja turizma kao glavnog gospodarskog sektora u Općini. Međutim, plan također predviđa stroge mjere za zaštitu okoliša i sprječavanje prekomjerne izgradnje, što je u skladu s načelima održivog razvoja. Na primjer, plan predviđa ograničenja visine građevina u priobalnom području kako bi se očuvala vizura obale te spriječila vizualna dominacija izgrađenih objekata nad prirodnim krajolikom. Infrastrukturni razvoj je još jedan ključni aspekt Prostornog plana Općine Bol. Plan predviđa značajna ulaganja u cestovnu infrastrukturu, uključujući proširenje postojećih prometnica te izgradnju novih kako bi se poboljšala povezanost unutar Općine, ali i s ostatkom otoka Brača. Osim cestovnog prometa, velika pažnja posvećena je i pomorskoj infrastrukturi. Plan predviđa proširenje luke u Bolu, što bi omogućilo veći prihvat turističkih plovila, uključujući kruzere, čime bi se dodatno potaknuo nautički turizam, koja ima značajan gospodarski potencijal (Općina Bol, 2021). Razvoj prometne infrastrukture ključan je za poboljšanje dostupnosti i povezivanje otočnih zajednica s kopnom, što doprinosi gospodarskom razvoju i povećanju kvalitete života stanovništva. Međutim, potrebno je osigurati da se infrastrukturni projekti provode na održiv način, uzimajući u obzir specifične ekološke uvjete otočnog prostora, kako bi se izbjegla šteta na okolišu. Prostorni plan Općine Bol uključuje detaljne smjernice za zaštitu prirodnih i kulturnih resursa. Prirodni resursi, kao što su obala, šume i poljoprivredne površine, identificirani su kao ključni elementi koji zahtijevaju posebnu zaštitu. Plan predviđa stvaranje zaštićenih zona i prirodnih rezervata gdje je izgradnja strogo ograničena ili potpuno zabranjena. Ovi potezi osiguravaju očuvanje bioraznolikosti i prirodnog krajolika, koji su ne samo ekološki već i gospodarski važni, s obzirom na to da prirodne ljepote igraju ključnu ulogu u privlačenju turista. Kulturni resursi, uključujući povijesne građevine, tradicionalne dalmatinske kuće i arheološke lokalitete, također su obuhvaćeni planom zaštite. Plan predviđa obnovu i očuvanje kulturnih znamenitosti te njihovu integraciju u turističku ponudu. Na taj način, kulturna baština postaje resurs koji pridonosi gospodarskom razvoju, dok istovremeno omogućuje očuvanje lokalnog identiteta i povijesti. Ovi primjeri jasno pokazuju koliko je važno

da prostorno planiranje bude usmjereno ne samo na gospodarski rast, već i na očuvanje prirodne i kulturne baštine (Cvitanić, 2019). Unatoč dobroj namjeri i sveobuhvatnosti Prostornog plana, njegovo provođenje suočava se s brojnim izazovima. Jedan od glavnih izazova je nedostatak financijskih sredstava za realizaciju svih predviđenih infrastrukturnih i zaštitnih mjera. Iako su planirana značajna ulaganja, realnost je da su proračunska sredstva ograničena, što može usporiti ili onemogućiti provedbu određenih projekata. Dodatni izazov predstavlja koordinacija između različitih razina vlasti, uključujući lokalne, regionalne i državne vlasti. Suradnja između ovih tijela ključna je za uspješnu provedbu plana, no često dolazi do sukoba interesa ili administrativnih prepreka koje usporavaju procese donošenja odluka i implementacije (Općina Bol, 2021). Još jedan izazov predstavlja usklađivanje privatnih interesa s javnim ciljevima. Dok su mnogi investitori zainteresirani za razvoj turističkih kapaciteta, njihovi planovi često nisu u skladu s načelima održivog razvoja predviđenim Prostornim planom. Stoga je važno osigurati da se svi razvojni projekti provode u skladu s važećim prostorno-planskim dokumentima te da se spriječi neplanska izgradnja koja bi mogla ugroziti okoliš i kulturnu baštinu.

7.2. Razvojna strategija Općine Bol 2021. – 2027.

Razvojna strategija Općine Bol za razdoblje 2021. – 2027. dokument je koji definira dugoročne ciljeve i smjernice za gospodarski, socijalni i ekološki razvoj Općine. Ova strategija usklađena je s nacionalnim i europskim strategijama razvoja, a temelji se na načelima održivog razvoja, jačanja konkurentnosti i poboljšanja kvalitete života stanovništva. Glavni ciljevi Razvojne strategije Općine Bol obuhvaćaju unaprjeđenje gospodarske strukture, razvoj infrastrukture, jačanje turističke ponude, očuvanje okoliša i kulturne baštine te poboljšanje socijalnih usluga. Strategija predviđa uravnotežen razvoj koji će osigurati gospodarski rast, ali i očuvati resurse za buduće generacije. Jedan od ključnih prioriteta strategije je diversifikacija gospodarske strukture, s ciljem smanjenja ovisnosti o turizmu. Iako je turizam glavni izvor prihoda za Općinu, strategija prepoznaje rizike prekomjerne ovisnosti o jednoj gospodarskoj grani. Stoga se predviđaju mjere za poticanje razvoja drugih sektora, poput poljoprivrede i ribarstva, koji imaju potencijal za daljnji razvoj, ali su trenutno nedovoljno razvijeni. Razvoj infrastrukture također je visoko na listi prioriteta, s naglaskom na poboljšanje prometne povezanosti i dostupnosti osnovnih usluga. Planira se daljnji razvoj cestovne infrastrukture, izgradnja novih prometnica te modernizacija postojeće infrastrukture, uključujući energetska i vodovodna mreža (Općina Bol, 2021). Osim toga, predviđa se i razvoj digitalne infrastrukture, što uključuje uvođenje širokopojasnog interneta u sve dijelove Općine, čime bi se omogućio razvoj digitalnih usluga i poticanje poduzetništva. Turizam ostaje ključni pokretač gospodarskog razvoja Općine Bol, a Razvojna strategija predviđa daljnje unaprjeđenje turističke ponude s ciljem privlačenja većeg broja posjetitelja, ali i produženja

turističke sezone. Predviđa se razvoj selektivnih oblika turizma, kao što su kulturni, sportski, zdravstveni i kongresni turizam, koji će omogućiti diversifikaciju turističke ponude i privlačenje različitih segmenata turista. Važnost diversifikacije turističke ponude je ključni faktor za održivi razvoj otočnih zajednica. U tom kontekstu, Bol ima izniman potencijal za razvoj turizma temeljenog na prirodnim ljepotama, kulturnoj baštini i autentičnoj dalmatinskoj tradiciji. Strategija također predviđa unaprjeđenje turističke infrastrukture, uključujući izgradnju novih hotelskih kapaciteta, uređenje plaža i šetnica, te razvoj novih turističkih atrakcija. Poseban naglasak stavlja se na održivi turizam, s ciljem smanjenja negativnih utjecaja turizma na okoliš i lokalnu zajednicu. U tom smislu, strategija predviđa mjere za smanjenje emisija ugljičnog dioksida, upravljanje otpadom i zaštitu prirodnih resursa. Očuvanje okoliša i održivi razvoj ključni su aspekti Razvojne strategije Općine Bol. Strategija prepoznaje važnost očuvanja prirodnih resursa kao temelja za dugoročni razvoj Općine. U tu svrhu, predviđaju se mjere za zaštitu okoliša, uključujući očuvanje bioraznolikosti, zaštitu vodnih resursa i upravljanje otpadom. Strategija također predviđa mjere za prilagodbu klimatskim promjenama, uključujući zaštitu od erozije obale, upravljanje rizicima od poplava i suša, te promociju energetske učinkovitosti i korištenja obnovljivih izvora energije. Ove mjere su u skladu s europskim ciljevima održivog razvoja i doprinose smanjenju ekološkog otiska Općine (Općina Bol, 2021). Poboljšanje kvalitete života stanovništva jedan je od ključnih ciljeva Razvojne strategije. Strategija predviđa mjere za unaprjeđenje socijalnih usluga, uključujući zdravstvo, obrazovanje i socijalnu skrb. Poseban naglasak stavlja se na osiguranje dostupnosti ovih usluga svim stanovnicima, bez obzira na njihovu dob, spol ili socijalni status. U cilju povećanja zaposlenosti i smanjenja nezaposlenosti, strategija predviđa mjere za poticanje poduzetništva i stvaranje novih radnih mjesta. Posebno se potiče razvoj malog i srednjeg poduzetništva, što uključuje podršku mladim poduzetnicima, osiguranje financijskih poticaja i promociju poduzetničke kulture. Razvojna strategija također prepoznaje važnost obrazovanja i cjeloživotnog učenja kao ključnih faktora za poboljšanje kvalitete života i gospodarskog razvoja. U tu svrhu, predviđa se unaprjeđenje obrazovne infrastrukture, uključujući modernizaciju škola i uvođenje novih obrazovnih programa koji će odgovarati potrebama tržišta rada. Provedba Razvojne strategije Općine Bol suočava se s brojnim izazovima, uključujući financijska ograničenja, administrativne prepreke i nedostatak koordinacije između različitih razina vlasti. Kao i kod Prostornog plana, glavni izazov predstavlja osiguranje dovoljnog financiranja za sve predviđene projekte. Iako strategija predviđa mogućnost korištenja fondova Europske unije i drugih izvora financiranja, realnost je da su sredstva često ograničena, što može usporiti ili onemogućiti provedbu određenih mjera. Dodatni izazov predstavlja usklađivanje ciljeva strategije s interesima lokalne zajednice i privatnog sektora. Iako strategija predviđa mjere za uključivanje svih dionika u proces donošenja odluka, često dolazi do sukoba interesa, osobito u sektoru turizma, gdje investitori često preferiraju projekte koji donose brze gospodarske koristi, ali nisu uvijek u skladu

s načelima održivog razvoja. Kako bi se osigurala uspješna provedba Razvojne strategije, važno je osigurati kontinuiranu suradnju između svih dionika, uključujući lokalne vlasti, privatni sektor i civilno društvo. Potrebno je osigurati transparentnost u procesu donošenja odluka i osigurati da svi projekti budu u skladu s načelima održivog razvoja. Također, važno je osigurati dovoljno financijskih sredstava za provedbu predviđenih mjera, uključujući korištenje fondova Europske unije, državnih subvencija i privatnih investicija. Osim toga, potrebno je osigurati da se svi projekti provode u skladu s važećim prostorno-planskim dokumentima i da se spriječi neplanska izgradnja koja bi mogla ugroziti okoliš i kulturnu baštinu. Na kraju, potrebno je osigurati kontinuiranu edukaciju i informiranje lokalne zajednice o važnosti održivog razvoja i očuvanja prirodnih i kulturnih resursa. Ova edukacija može uključivati organizaciju radionica, seminara i drugih oblika edukacije, s ciljem podizanja svijesti o važnosti očuvanja okoliša i kulturne baštine.

8. Zaključak

Općina Bol, smještena na južnim obroncima otoka Brača, primjer je otočne zajednice koja je u posljednjih nekoliko desetljeća doživjela značajne sociogeografske promjene. Te promjene mogu se razumjeti kroz niz međusobno povezanih čimbenika, među kojima su demografska kretanja, gospodarska struktura, turizam, prostorno planiranje i kvaliteta života. Cilj ovog diplomskog rada bio je analizirati ključne aspekte suvremene sociogeografske preobrazbe Općine Bol, s posebnim naglaskom demografske aspekte. Demografski aspekti su temeljni pokazatelji sociogeografske preobrazbe. Analiza dobno-spolne strukture pokazuje da je Općina Bol suočena s tipičnim demografskim izazovima karakterističnim za mnoge hrvatske otoke. Proces starenja stanovništva sve je izraženiji, dok je udio mlađih generacija manji, što dovodi do zabrinutosti za dugoročni održivi razvoj. Prema podacima iz popisa stanovništva, Bol se suočava s kontinuiranim smanjenjem udjela mladih, dok se udio starijih generacija povećava. Ovaj trend ima izravan utjecaj na buduću radnu snagu, gospodarske aktivnosti i usluge koje će biti potrebne u lokalnoj zajednici. Općina Bol, kao i mnogi drugi dijelovi Hrvatske, suočava se s rastom broja starijeg stanovništva, što stvara pritisak na sustave socijalne skrbi, zdravstva i infrastrukture prilagođene starijoj populaciji. Iako su demografski pokazatelji izazovni, Bol pokazuje i znakove stabilnosti. Na primjer, stopa radno sposobnog stanovništva, iako u blagom opadanju, još uvijek pruža osnovu za daljnji gospodarski razvoj. Održavanje ravnoteže između radno sposobne i starije populacije ključno je za buduću razvoj općine.

S obzirom na obrazovnu strukturu, uočava se pozitivan trend u rastu obrazovanosti stanovništva. Podaci pokazuju da sve veći udio stanovništva ima srednju ili visoku stručnu spremu, što je od velike važnosti za gospodarski razvoj i prilagodbu novim trendovima u turizmu i uslužnim

djelatnostima. Obrazovanija radna snaga pruža temelj za razvoj inovativnih sektora, kao što su IT usluge, digitalni marketing i održivi turizam, koji mogu smanjiti ovisnost o sezonalnosti turizma.

Jedan od ključnih čimbenika sociogeografske preobrazbe Općine Bol je gospodarska struktura. Tradicionalno orijentirana na poljoprivredu, ribarstvo i vinogradarstvo, općina je doživjela značajnu transformaciju prema tercijarnom sektoru, ponajviše zahvaljujući turizmu. Danas, turizam čini osnovu gospodarstva Bola, s naglaskom na sezonski turizam koji je postao ključni izvor prihoda i zapošljavanja. Plaža Zlatni rat, koja je prepoznata kao jedna od najljepših plaža na svijetu, privlači veliki broj turista iz svih dijelova svijeta, čineći Bol međunarodno poznatim turističkim odredištem. Međutim, takva ovisnost o turizmu donosi i svoje izazove. Sezonalnost turizma znači da je većina prihoda koncentrirana u ljetnim mjesecima, dok su zimski mjeseci često obilježeni stagnacijom gospodarskih aktivnosti. To stvara izazove u održavanju stabilnog gospodarstva i pružanju stalnih radnih mjesta za lokalno stanovništvo. Ovisnost o turizmu također povećava pritisak na lokalnu infrastrukturu, prirodne resurse i okoliš. Povećanje broja turista tijekom ljetnih mjeseci rezultira većom potrošnjom vode, proizvodnjom otpada i potrošnjom energije, što zahtijeva pažljivo planiranje kako bi se osiguralo održivo korištenje resursa.

Diversifikacija gospodarstva stoga postaje ključni prioritet za Općinu Bol, kao što je vidljivo iz prostornog plana i strategije razvoja. Iako je turizam glavni nositelj gospodarskih aktivnosti, postoji prostor za razvoj drugih sektora, poput poljoprivrede, malog poduzetništva i inovativnih usluga. Povratak na tradicionalne djelatnosti, kao što su maslinarstvo i vinogradarstvo, mogao bi pridonijeti smanjenju ovisnosti o turizmu, uz istovremeno jačanje lokalne proizvodnje. U tom kontekstu, poticanje lokalnog poduzetništva i stvaranje proizvoda s oznakom izvornosti moglo bi osigurati dodatne izvore prihoda, dok bi se proizvodnja lokalnih prehrambenih proizvoda mogla povezati s turizmom kroz razvoj gastroturizma. Prostorno planiranje odigralo je važnu ulogu u upravljanju sociogeografskom preobrazbom općine. Prostorni planovi Općine Bol prilagođeni su rastućim potrebama turizma i gospodarstva, ali ujedno prepoznaju važnost očuvanja prirodnih resursa i kulturne baštine. Ključno je osigurati da budući razvoj bude usklađen s načelima održivosti. To uključuje zaštitu okoliša, učinkovito korištenje prostora i osiguranje adekvatne infrastrukture. Očuvanje prirodnih i kulturnih resursa, kao što su maslinici, vinogradi i povijesna naselja, također je važno za dugoročni razvoj. Bol ima potencijal postati model održivog turizma, gdje se prirodne ljepote i kulturno naslijeđe mogu očuvati, a istovremeno pružiti gospodarske koristi lokalnom stanovništvu. Planovi za daljnji razvoj Općine Bol moraju uključivati integrirane strategije koje će se baviti demografskim izazovima, potrebom za diversifikacijom gospodarstva i zaštitom okoliša. Ključni prioriteti uključuju poticanje stalnog stanovništva, poboljšanje životnih uvjeta kroz razvoj infrastrukture, ali i stvaranje uvjeta za cjelogodišnje gospodarske aktivnosti. Razvoj obrazovnih i stručnih programa koji odgovaraju potrebama tržišta rada, posebno u sektoru turizma, ugostiteljstva i poduzetništva, može pomoći u smanjenju emigracije mladih ljudi i

poboljšanju kvalitete života u općini. Osim toga, važno je razvijati partnerstva između lokalne vlasti, privatnog sektora i civilnog društva kako bi se osigurala šira uključenost u proces planiranja i razvoja. Održivi razvoj ovisi o suradnji i zajedničkim naporima svih sudionika u lokalnoj zajednici. Kroz zajednički rad, Bol može iskoristiti svoje komparativne prednosti i suočiti se s izazovima budućnosti.

U analizi ove teme bile su postavljene sljedeće hipoteze:

Hipoteza 1: Razvoj turizma ključan je faktor demografskih i gospodarskih promjena u Općini Bol, koji je omogućio gospodarski rast.

Ova hipoteza je potvrđena. Razvoj turizma u Bolu, osobito s obzirom na važnost Zlatnog rata kao ključne turističke atrakcije, značajno je pridonio gospodarskom rastu. Turizam je omogućio gospodarski prosperitet te stabilizaciju broja stanovnika, unatoč općim trendovima depopulacije prisutnim na drugim dijelovima otoka Brača. Također, turizam je doveo do otvaranja radnih mjesta u uslužnim djelatnostima, što je zadržalo dio mladih koji bi inače emigrirali. Iako je turizam imao pozitivan učinak na gospodarstvo, izazovi vezani uz sezonalnost i preveliku ovisnost o turizmu ostaju važne teme za buduće promišljanje razvoja.

Hipoteza 2: Urbanizacija i promjene u zemljišnom pokrovu, vođene razvojem turističke infrastrukture, rezultirale su značajnim promjenama u prostornoj strukturi Općine.

Ova hipoteza također je potvrđena. Prostorni razvoj Općine Bol uvelike je bio oblikovan urbanizacijom vođenom turističkim sektorom. Kroz desetljeća su poljoprivredne površine, osobito vinogradi i maslinici, ustupile mjesto turističkim objektima i urbanim prostorima, osobito uz obalu. Proces urbanizacije jasno se vidi kroz promjene u zemljišnom pokrovu, a Bol je postao jedno od najvažnijih turističkih središta na Jadranu. Ovaj proces donio je gospodarske koristi, ali je istovremeno izazvao probleme održivosti, s posebnim naglaskom na očuvanje okoliša i kulturnog identiteta.

Hipoteza 3: Opremljenost centralnim funkcijama u Bolu relativno je dobra u usporedbi s drugim otočnim općinama.

Hipoteza je potvrđena. Bol, kao jedno od najvažnijih naselja na otoku Braču, pokazuje relativno dobru opremljenost centralnim funkcijama, posebno u usporedbi s manjim otočnim općinama. Unatoč sezonskim fluktuacijama, Bol ima obrazovne i kulturne ustanove, kao i adekvatnu zdravstvenu i komunalnu infrastrukturu. To doprinosi kvaliteti života lokalnog stanovništva, a funkcionalnost Bola premašuje mnoge druge općine na otoku. Međutim, i dalje postoji prostor za unapređenje, osobito u proširenju ponude tijekom izvansezonskog razdoblja.

Zaključno, Općina Bol, unatoč izazovima s kojima se suočava kao otočna zajednica, ima značajne potencijale za daljnji razvoj. Demografska stabilnost, rast obrazovanosti stanovništva i

usmjerenost na turizam kao gospodarski pokretač ključni su faktori koji će oblikovati budućnost općine. Međutim, dugoročni održivi razvoj zahtijeva pažljivo planiranje, diversifikaciju gospodarskih aktivnosti i očuvanje okoliša. S obzirom na prirodne ljepote, bogatu kulturnu baštinu i gospodarske potencijale, Bol ima priliku postati primjer održivog razvoja otočnih zajednica u Hrvatskoj i šire. Održavanje ravnoteže između gospodarskog razvoja i očuvanja prirodnih resursa, uz istovremeno poboljšanje kvalitete života lokalnog stanovništva, bit će ključno za uspjeh općine u nadolazećim godinama.

Literatura

1. Bouillet, D., 2006: Kvaliteta života mladih: odgovornost zajednice i/ili obitelji, Mladi između želja i mogućnosti: Položaj, problemi i potrebe mladih Zagrebačke županije / Ilišin, V. (ur.). Zagreb: Institut za društvena istraživanja, 27-92.
2. Cvitanić, D., 2019: Analiza mogućnosti provedbe strateškog razvoja otoka Brača korištenjem europskih strukturnih i investicijskih fondova, Sveučilište u Splitu, Split.
3. Dekanić, A., 2023: Model gospodarenja otpadom u otočnim turističkim destinacijama, Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija.
4. Dimelli, D., 2017: The Effects of Tourism in Greek Insular Settlements and the Role of Spatial Planning. *Journal of the Knowledge Economy* 8 (1): 319-336.
5. Doljanin, J., 2016: Utjecaj globalnih klimatskih promjena na uzgoj voća, Sveučilište u Požegi, Požega.
6. Fabjanović, Đ., 1990: Demografska preobrazba otoka Brača, *Sociologija sela* 28 (107/108).
7. Faivre, S., Pahernik, M., 2007: Structural influences on the spatial distribution of dolines, Island of Brač, Croatia, *Zeitschrift für Geomorphologie Supplementary Issues*, 51 (4), 487-503.
8. Glamuzina, N., 2011: Geografske specifičnosti turističkog razvoja srednjodalmatinskih otoka na prijelazu iz 20. u 21. stoljeće, *Hrvatski geografski glasnik*, 73/1, 201-214.
9. Herman, S., 2022: Volatilitnost turizma na eksterne šokove, Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija.
10. Juras, V., 1984: Klimatski prikaz otoka Brača, u: Brački zbornik 14: Prirodne osnove otoka (ur. Marinković, I.), SIZ za kulturu Općine Brač, Supetar.
11. Jurić, A., 2015: Suvremeni demogeografski trendovi Grada Supetra, diplomski rad, Geografskog odsjeka PMF-a, Zagreb.
12. Lajić, I., Mišetić, R., 2013: Demografske promjene na hrvatskim otocima na početku 21. stoljeća, Migracijske i etničke teme, Zagreb.
13. Lovrić, M., 2015: Implementacija kulturne baštine u kulturno-turistički proizvod – primjer turističkog proizvoda, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula.
14. Lukšić, I., 2023: Identifikacija vjetrova obalne i planinske cirkulacije na otoku Braču, *Hrvatski meteorološki časopis*, 56, 47-76, Zagreb.
15. Marinković, I., 1984: Prirodne osnove otoka Brača, Supetar.
16. Marinković, V., 2020: Socijalnogeografska klasifikacija hrvatskoga otočnoga prostora, PMF, Zagreb.
17. Markusović, L., 2018: EU inicijativa “pametni otok” i stavovi stanovništva o njenoj primjeni u Hrvatskoj na primjeru otoka Brača, Sveučilište u Splitu, Split.

18. Messana, G., 2021: Hospitality and exchange: Identity relationships between 'natives' and 'foreigners' in Sardinia, *Island Studies Journal*, 16(2), 97-116.
19. Mijić, T., 2017: Suvremeni demogeografski razvoj općine Milna nakon 2001. godine, diplomski rad, Geografski odsjek, PMF, Zagreb.
20. Miloš, B., 1984: Bračka tla, u: Brački zbornik 14: Prirodne osnove otoka (ur. Marinković, I.), SIZ za kulturu Općine Brač, Supetar.
21. Mišetić, A., 2022: Razvojne perspektive Općine Postira, diplomski rad, Geografski odsjek, PMF, Zagreb.
22. Mišetić, R., 2010: Srednja Dalmacija: prostor diferenciranoga demografskog razvitka (1961. – 2001.), *Migracijske i etničke teme* 26 (3), 297-319.
23. Nadal, J. R., Font, A. R., Rossell, A. S., 2004: The economic determinants of seasonal patterns, *Annals of Tourism Research*, Vol. 31, No. 3, 697–711.
24. Nakićen, J. i Ćuka, A., 2016: Demografski razvoj otoka Brača i sklonost otočana iseljavanju, *Migracijske i etničke teme* 32 (3).
25. Nejašmić, I., 2005: Demogeografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima, Školska knjiga, Zagreb.
26. Nejašmić, I., 2008: Stanovništvo Hrvatske: demografske studije i analize. Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb.
27. Nejašmić, I., Toskić, A., 2013: Starenje stanovništva u Hrvatskoj - sadašnje stanje i perspektive, *Hrvatski geografski glasnik* 75 (1).
28. Opačić, V. T., 2002: Geografski aspekt proučavanja trajektnog prometa: primjer hrvatskog otočja, *Geoadria*, Volumen 7/2, 95-109, Zadar.
29. Radeljak Kaufmann, P., 2015: Opremljenost centralnim funkcijama naselja Dalmacije, *Godišnjak Titius : godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke* 8 (8).
30. Sikora, M. i dr., 2014: Istočna obala srednjeg Jadrana i tokovi rijeka Cetine i Neretve za vrijeme posljednjeg glacijalnog maksimuma. *Acta Adriatica*, 55 (1), 3-18.
31. Starc, N., 1992: Otoci, regije i razvojna politika, *Društvena istraživanja* 1 (1).
32. Sunara, S. M., 2018: Preuređenje čuvaonice Galerije umjetnina Branislav Dešković u Bolu, *Muzeologija*, 55, 115-125.
33. Šaškor, O., 2021: Obilježja pomorskog prometa dalmatinskih otoka, diplomski rad, Geografski odsjek, PMF, Zagreb.
34. Šijaković, A., 2021: Smjernice održivog turističkog razvoja otoka Korčule, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik.

35. Šimunović, P., 1972: Toponimija otoka Brača, Brački zbornik 10, Skupština Općine Brač, Savjet za prosvjetu i kulturu, Supetar.
36. Šimunović, I., 1997: Živjeti na otoku, u: Brački zbornik 19 (ur. Šimunović, I.), Eurograf, Zagreb.
37. Tsafoutis, D., Metaxas, T., 2021: Fishing Tourism in Greece: Defining Possibilities and Prospects, Sustainability, 13, 13847.
38. Vrandečić-Loje, I., 2011.: Osnovne pretpostavke regionalnog razvoja otoka Brača, Diplomski rad, Geografski odsjek, PMF, Zagreb.
39. Wertheimer-Baletić, A., 1997: Demoreprodukcijski procesi u Hrvatskoj, u: Nacionalni program demografskog razvitka, Naklada, Zagreb.
40. Zlatar Gamberožić, J., 2024: Utjecaj pandemije COVID-19 na turizam i održivost: nastavak istraživanja odabranih mjesta srednjodalmatinskih otoka Hvara i Brača, u: OTOČNOST U SUVREMENOM DRUŠTVENOM KONTEKSTU (ur. Vukić, I. i Jurković, M.), HAZU, Zagreb.
41. Zlatar Gamberožić, J., Tonković, Ž., 2015. From Mass Tourism to Sustainable Tourism: A Comparative Case Study of the Island of Brač. Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociološka istraživanja okoline, 24(2-3): 85-102.

Izvori

1. Bol – wikipedia.org: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Bol> (9.9.2024.).
2. Bol island Brač Croatia: <https://www.bolcroatia.com/sports-in-bol/tennis/> (9.9.2024.).
3. Copernicus 2024: CORINE Land Cover (CLC,) <https://land.copernicus.eu/en/products/corine-land-cover>
4. Državna geodetska uprava (DGU), 2024: Središnji registar prostornih jedinica Republike Hrvatske, GIS shapefileovi, Zagreb. <https://geoportal.dgu.hr/#/menu/podaci-i-servisi> (9.9.2024.).
5. Državni hidrometeorološki zavod, n.d.: Opće značajke klime Hrvatske, https://meteo.hr/klima.php?section=klima_hrvatska¶m=k1 (9.9.2024.)
6. Geofabrik, 2024, <https://download.geofabrik.de/europe/croatia.html> (9.9.2024.)
7. Gradovi u statistici 2022., Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2022 <https://podaci.dzs.hr/media/bz5hplcj/gradovi-u-statistici.xlsx> (9.9.2024.).
8. Interaktivni demografski atlas Republike Hrvatske: Tipovi općeg kretanja stanovništva (2011. - 2021.) [https://experience.arcgis.com/experience/95c3907c4351401c97966be3d9dbd100/page/Tipovi-op%C4%87eg-kretanja-stanovni%C5%A1tva-\(2011_---2021_\)/](https://experience.arcgis.com/experience/95c3907c4351401c97966be3d9dbd100/page/Tipovi-op%C4%87eg-kretanja-stanovni%C5%A1tva-(2011_---2021_)/) (9.9.2024.).
9. Jadrolinija, 2024. <https://www.jadrolinija.hr/hr/putovanja> (11.9.2024.).
10. Lokalna razvojna strategija Lokalne akcijske grupe Brač 2023. – 2027. godine, LAG Brač, Supetar, 2020 (11.9.2024.).
11. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih, Adresar ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, <https://mzom.gov.hr/istaknute-teme/odgoj-i-obrazovanje/rani-i-predskolski-odgoj-i-obrazovanje/128>.
12. Moja djelatnost: Trgovački obrt Ave, Vl. Katija Tomičić, 2024. <https://www.moja-djelatnost.hr/Izrada-suvenira-od-maslinovog-drвета-Bol-Hrvatska/TRGOVACKI-OBRT-AVE-VL-KATIJA-TOMICIC/MMxkIyoL> (11.9.2024.).
13. Nacionalni registar pružatelja zdravstvene zaštite, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2024, <https://www.hzjz.hr/sluzba-javno-zdravstvo/odjel-za-ljudske-i-materijalne-resurse-u-zdravstvu/nacionalni-registar-pruzatelja-zdravstvene-zastite/> (11.9.2024.).
14. Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001., Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2013 (9.9.2024.).
15. Osnovna Škola Bol, 2024, <http://os-bol.skole.hr/> (11.9.2024.).
16. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001.: Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2005 (9.9.2024.).
17. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.: Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2013 (9.9.2024.).
18. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021.: Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2022 (9.9.2024.).

19. Popis stanovništva kućanstva i stanova 2001.:Zaposleni prema područjima djelatnosti, starosti i spolu po gradovima/općinama, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2005 (9.9.2024.).
20. Popis stanovništva kućanstva i stanova 2011.:Zaposleni prema područjima djelatnosti, starosti i spolu po gradovima/općinama, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2024. (9.9.2024.).
21. Popis stanovništva kućanstva i stanova 2021.:Zaposleni prema područjima djelatnosti, starosti i spolu po gradovima/općinama, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2022 (9.9.2024.).
22. Popis stanovništva kućanstva i stanova 2001.: Stanovništvo staro 15 i više godina prema ekonomskoj aktivnosti, starosti i spolu po gradovima/općinama, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2005 (9.9.2024.).
23. Popis stanovništva kućanstva i stanova 2011.: Stanovništvo staro 15 i više godina prema ekonomskoj aktivnosti, starosti i spolu po gradovima/općinama, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2013 (9.9.2024.).
24. Popis stanovništva kućanstva i stanova 2021.: Stanovništvo staro 15 i više godina prema ekonomskoj aktivnosti, starosti i spolu po gradovima/općinama, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2022 (9.9.2024.).
25. Popis stanovništva kućanstva i stanova 2001.: Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi, starosti i spolu po gradovima/općinama, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2005 (14.6.2024.).
26. Popis stanovništva kućanstva i stanova 2011.: Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi, starosti i spolu po gradovima/općinama, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2013 (9.9.2024.).
27. Popis stanovništva kućanstva i stanova 2021.: Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi, starosti i spolu po gradovima/općinama, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2022 (9.9.2024.).
28. Stanovništvo | Prirodno kretanje stanovništva | priopćenja 2015: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske, 2014., Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2015 (9.9.2024.).
29. Stanovništvo | Prirodno kretanje stanovništva | priopćenja 2016: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske, 2015., Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2016 (9.9.2024.).
30. Stanovništvo | Prirodno kretanje stanovništva | priopćenja 2017: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske, 2016., Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2017 (9.9.2024.).
31. Stanovništvo | Prirodno kretanje stanovništva | priopćenja 2018: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske, 2017., Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2018 (9.9.2024.).
32. Stanovništvo | Prirodno kretanje stanovništva | priopćenja 2019: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske, 2018., Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2019 (9.9.2024.).
33. Stanovništvo | Prirodno kretanje stanovništva | priopćenja 2020: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske, 2019., Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2020 (9.9.2024.).

34. Stanovništvo | Prirodno kretanje stanovništva | priopćenja 2021: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske, 2020., Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2021 (9.9.2024.).
35. Stanovništvo | Prirodno kretanje stanovništva | priopćenja 2021: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske, 2021., Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2022 (9.9.2024.).
36. Stanovništvo | Prirodno kretanje stanovništva | priopćenja 2022: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske, 2022., Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2023 (9.9.2024.).
37. Stanovništvo | Prirodno kretanje stanovništva | priopćenja 2023: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske, 2023., Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2024 (9.9.2024.).
38. Strateški programi i planovi, Općina Bol, Bol, 2021. <https://opcinabol.hr/plan-razvoja-2021-2027/>
39. Tripadvisor, 2024: Gallery Branislav Dešković. https://www.tripadvisor.com/Attraction_Review-g303802-d23343015-Reviews-Gallery_Branislav_Deskovic-Bol_Brac_Island_Split_Dalmatia_County_Dalmatia.html (9.9.2024.).
40. Turizam u 2022. Državni zavod za statistiku Republika Hrvatske, Zagreb, 2023 (11.9.2024.).
41. Turizam u 2023. Državni zavod za statistiku Republika Hrvatske, Zagreb, 2024 (11.9.2024.).
42. TZO Bol, Stranica Turističke zajednice općine Bol, 2024. <https://tz.bol.hr/> (11.9.2024.).
43. USGS, 2024, <https://earthexplorer.usgs.gov/> (9.9.2024.)

Prilozi

Popis slika

Sl. 1. Geografski položaj Općine Bol unutar Splitsko-dalmatinske županije.	4
Sl. 2. Granice Općine Bol na otoku Braču.	5
Sl. 3. Naselja Brača prema opremljenosti centralnim funkcijama i njihova prometna povezanost.	6
Sl. 4. Hipsometrijska karta Općine Bol.	8
Sl. 5. Cestovna povezanost Općine Bol s ostatkom otoka Brača. Prikazane su državne, županijske i lokalne ceste koje omogućuju povezivanje Bola s ostalim dijelovima otoka i kopnom.	11
Sl. 6. Ukupno kretanje broja stanovnika naselja Općine Bol od 1857. do 2021. godine.	15
Sl. 7. Bazni indeks svih Općina na Braču, Grada Supetra, cjelokupnog Brača i Hrvatske od 1857. do 2021. godine.	16
Sl. 8. Sastavnice prirodnog kretanja stanovništva Općine Bol 2014. – 2023. godine.	19
Sl. 9. Indeks kretanja rodosti i smrtnosti stanovništva Općine Bol i Hrvatske 2014. – 2023. godine.	19
Sl. 10. Tipovi općeg kretanja stanovništva (2011. – 2021.).	21
Sl. 11. Dobne skupine stanovnika Općine Bol 2001. godine.	22
Sl. 12. Dobne skupine stanovnika Općine Bol 2011. godine.	23
Sl. 13. Dobne skupine stanovnika Općine Bol 2021. godine.	23
Sl. 14. Dobno spolna piramida Općine Bol 2001. godine.	25
Sl. 15. Dobno spolna piramida Općine Bol 2011. godine.	26
Sl. 16. Dobno spolna piramida Općine Bol 2021. godine.	27
Sl. 17. Obrazovna struktura stanovništva Općine Bol u 2001. godini.	29
Sl. 18. Obrazovna struktura stanovništva Općine Bol u 2011. godini.	29
Sl. 19. Obrazovna struktura stanovništva Općine Bol u 2021. godini.	30
Sl. 20. Etnička struktura stanovništva Općine Bol 2001. godine.	31
Sl. 21. Etnička manjinska struktura stanovništva Općine Bol 2001. godine.	31

Sl. 22. Etnička struktura stanovništva Općine Bol 2011. godine.	32
Sl. 23. Etnička manjinska struktura stanovništva Općine Bol 2011. godine.....	32
Sl. 24. Etnička struktura stanovništva Općine Bol 2021. godine.	33
Sl. 25. Etnička manjinska struktura stanovništva Općine Bol 2021. godine.....	33
Sl. 26. Vjerska struktura stanovništva Općine Bol 2001. godine.....	34
Sl. 27. Vjerska struktura stanovništva Općine Bol 2011. godine.....	35
Sl. 28. Vjerska struktura stanovništva Općine Bol 2021. godine.....	35
Sl. 29. Udio zaposlenih u Općini Bol prema sektorima 2001. godine.	36
Sl. 30. Udio zaposlenih u Općini Bol prema sektorima 2011. godine.	36
Sl. 31. Udio zaposlenih u Općini Bol prema sektorima 2021. godine.	37
Sl. 32. Zračni pogled na teniske terene i Zlatni Rat.	40
Sl. 33. Zlatni Rat i Vidova Gora.....	43
Sl. 34. Turistički dolasci u Općini Bol 2002., 2007., 2009. – 2023.	45
Sl. 35. Turistička noćenja u Općini Bol 2002., 2007., 2009. – 2023.	45
Sl. 36. Galerija Branislav Dešković.	49
Sl. 37. Zemljišni pokrov Općine Bol 1990. godine prema Corine Land Cover klasifikaciji.	53
Sl. 38. Zemljišni pokrov Općine Bol 2000. godine prema Corine Land Cover klasifikaciji.	54
Sl. 39. Zemljišni pokrov Općine Bol 2006. godine prema Corine Land Cover klasifikaciji.	55
Sl. 40. Zemljišni pokrov Općine Bol 2012. godine prema Corine Land Cover klasifikaciji.	56
Sl. 41. Zemljišni pokrov Općine Bol 2018. godine prema Corine Land Cover klasifikaciji.	57
Sl. 42. Plan ulica naselja Bol.	58

Popis Tablica

Tab. 1. Ukupan broj stanovnika Općine Bol i naselja u Općini od 1857. do 2021. godine.	14
Tab. 2. Promjena broja živorođenih i umrlih u Hrvatskoj od 2014. do 2023. godine.....	17
Tab. 3. Promjena broja živorođenih i umrlih u Općini Bol od 2014. do 2023. godine.....	17
Tab. 4. Broj domaćih i stranih turista i noćenja u Općini Bol 2014. – 2023.....	44